

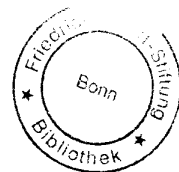
Фондация "ФРИДРИХ ЕБЕРТ"
Фондация "ДАРОВАНИЕ"
Софийски университет
"СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"

задачите на образованието
за изграждане на политически
професионализъм в България

**ЗАДАЧИТЕ НА ОБРАЗОВАНИЕТО
ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА ПОЛИТИЧЕСКИ
ПРОФЕСИОНАЛИЗЪМ
В БЪЛГАРИЯ**

A 98 - 01947

София
1997 г.

©Фондация "ФРИДРИХ ЕБЕРТ"
Фондация "ДАРОВАНИЕ"
Софийски университет "СВ. КЛ. ОХРИДСКИ"

Материали от семинара на тема "Задачите на образованието
за изграждане на политически професионализъм в България",
проведен на 31 март и 01 април 1997 год. в Академична зала No. 1
на СУ "Св. Кл. Охридски"

Научен редактор: *Pavlo Semov*

Научен редактор - проф. д-р фил. н. Марко Семов
Техн. редактор
и компютърна обработка - доц. д-р Сашо Гергов

Печатница на издателска къща "Иван Вазов"

СЪДЪРЖАНИЕ

Встъпително слово.....	4
I. ДОКЛАДИ	5
Преодоляване на националния романтизъм в образовател- ната система в България с оглед на световните тенденции	
Проф. д-р ист. н. Дойно Дойнов	5
Българинът и неговото политическо любопитство към света	
Проф. д-р фил. н. Марко Семов	11
Германизмът и българските политически традиции	
Проф. д-р ист. н. Милчо Лалков	26
Образователната система и високия професионализъм	
Акад. Петър Кендеров, доц. д-р Сашо Гергов	39
Икономическите знания и ролята им в съвременния политически живот	
Проф. д-р ик. н. Тодор Вълчев	51
Ролята на образованието за формиране на политически професионализъм	
Проф. д-р ик. н. Йордан Венедиков	60
Грешките в политиката и образованието на политическите	
Проф. д-р фил. н. Минчо Семов	72
Българската дипломация - плюсове и минуси в политическото обучение	
Д-р по право Йордан Величков	84
Мястото на правното образование при формиране на политически професионализъм	
Атанас Семов	94
Атанас Буров - европейски възпитаник и професионален български политик	
Ирина Гроздева	111
II. ДИСКУСИИ	117
Заключително слово	154
Декларация	157

ВЪСТЪПИТЕЛНО СЛОВО

на проф. д.фил.н. Марко Семов при откриване на семинара

Уважаеми колеги, участници в семинара, драги студенти,
Идеята за този семинар е може би малко закъсняла. Като казвам малко закъсняла имам предвид, че изминаха доста години - седем вече изтекоха, започва осмата, време в което България излезе от една форма на управление, от една форма на политическо мислене и премина към друга форма на гражданско управление, каквото е плуралистичното общество.

Няма никакво съмнение и за Вас, и за когото и да било, че плуралистичното общество предполага повече политическа култура, повече политическа нравственост, както няма никакво съмнение и в това, че и политическата култура, и политическата нравственост бяха в голяма степен, ако не напълно загърбени, в значителна степен подценявани в продължение на няколко десетилетия. А може без особен риск да кажем също така, че политическата култура у нас по ред исторически и други причини, общо взето винаги е накуцвала. Следователно днешния семинар, организиран от фондация „Дарование“ и СУ „Св. Кл. Охридски“ с изключителната подкрепа на фондация „Фридрих Еберт“ ни изразява пред един болен обществен въпрос. Използвам случая да благодаря на фондация „Фридрих Еберт“ за материалната и морална подкрепа, а на СУ „Св. Кл. Охридски“ за условията, които създаде за организирането на този семинар.

Вие имате пред себе си програмата за нашата работа. Постарахме се да привлечем възможно най-грамотните автори, можещи да говорят по проблемите на политическия професионализъм, по неговите недостатъци и беги. Убеден съм, че те представляват значителен обществен интерес.

Позволете ми, откривайки семинара да пожелая на всички нас успешна и ползотворна работа.

I. ДОКЛАДИ ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА НАЦИОНАЛНИЯ РОМАНТИЗЪМ В ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СИСТЕМА В БЪЛГАРИЯ С ОГЛЕД НА СВЕТОВНИТЕ ТЕНДЕНЦИИ Проф. д-р ист. н. Дойно Дойнов

Защо не друго, а тъкмо преодоляването на националния романтизъм е необходимо да стои на вниманието ни днес?

И защо тъкмо сега?

На тоталитарните режими като явление са присъщи национализма, както и крайната му форма - шовинизма. Да си припомним, че един от корените на идеологията на национал-социализма тръгва от Гобино, който издигаше в култ героичното минало и расовата изключителност на арийските племена.

Марксизмът противопостави на национализма, макар в много случаи и привидно, интернационализма. В резултат на това в някои от бившите социалистически държави се изяви с пълна сила националният nihilизъм.

С политическите промени от 1989 г. бяха ликвидирани го голяма степен и условията за битуването на национален nihilизъм - имам предвид в българското общество. Това важи с особена сила за учебния процес, факт в който можем да се убедим, ако разгледаме новите три алтернативни учебници по история за най-горните класове на училищата.

Един внимателен поглед на българската обществена действителност ни показва, че изявиите на национализъм са сравнително ограничени. Поне за настоящия момент, макар че потенциално и в определени условия опасността от възраждането му е напълно възможна и допустима. Нещо повече - много познавачи на този проблем предричат за Балканите не само етнически сблъсъци, но дори и националистически войни в бъдеще.

В настоящия момент - момент на преход на обществото

към демократизация, държавите на Балканите, пък и в Европа по мое мнение, са залати от едно ново явление - еуфорията на националния романтизъм.

В какво главно се изразява националния романтизъм?

- В желанието да се измислят и препишат глобални или илюзорни идеали на една нация, или по-скоро на нация-държава; да се разкраси миналото на тази нация - държава; да се търсят и подчертават нейните предимства пред другите; да се изтъква уникалността на нейния исторически живот, както и първенството, което наистина или мнимо е притежавала пред другите нации - държави.

На пръв поглед невинна, дори за някои прилекателна, тази идея може да се окаже превътрение към национализма. Защо? - Днес националния романтизъм е повикан наистина да укрепва националното самочувствие и съзнание - нещо от което се нуждаят всички нации и държави, но особено е необходимо на нас българите, като нация - държава изпаднала в тежка икономическа и социална криза. Но ако днес със снизхождение, дори с оправдание можем да приемем този романтизъм, в утрешния ден, пренесен в образователната система, още повече - превърнат в държавна политика, той може да стане опасно явление.

Ето защо - тъкмо сега, в прехода към демократично и гражданско общество, когато няма диктат в идеологическата област, науката и обществената мисъл трябва презво да оценят: има ли наценки на национален романтизъм, в какво се проявява той, намира ли място и в образователната система, пренася ли се и в официалната политика.

Националният романтизъм е европейско явление, което възниква още през XVIII век. Той засегна и Балканските народи, макар и малко по-късно.

Развитието на Европа и на света през следващите XIX и XX в. доказаха, че отделните държави постепенно се освобождават от младежкия си национален романтизъм.

Макар, че се развиват скокообразно - избързват или се забавят в историческия прогрес, те приемат за основа в оценката на националната си история не друго, а критицизма и реализма.

Какво е мястото на историческия романтизъм в българската история?

Още в лицето на отец Паусий и неговата „История славянобългарская“ можем да видим началото на българския национален романтизъм. Неговият връх отбелязва Раковски - умилително ни е днес да се потопим в неговите романтични твърдения за санскритски произход на българския език и народ, в първенството на идеи, личности и постижения, които сме дали на човечеството. Красиво, но както и последвалата реалистична, рационалистична и критична българска наука доказва, е меко казано неточно, пресилено.

Има ли днес опити за реставрация на българския национален романтизъм? Единични или универсални са тези процеси в нашата обществено политическа мисъл след промените от 1989 г. - времето, когато пружините на тоталния държавен и партийен контрол върху подобни политически идеи и процеси паднаха?

Пример първи: за началото на българската държава.

Вече повече от столетие наши и чужди учени категорично достигнаха до становището, че българската държава се създава през 681 г., че именно това време трябва да броем за начало на българската държавност. За това говорят не само византийските летописци, но и договора на Аспарух с византийския император Константин Погонат, както и договора на Тервел от 716 г. като междудържавен договор между Византия и новосъздадената българска държава.

Това е истината, доказана и възприета не само от нашата, но и от чуждата сериозна научна мисъл.

В желанието си да одревнят българската държава в последно време двама учени, независимо един от друг издигнаха тезата, че началото на българската държава трябва да бъде

поставено в 632 г., когато възниква така наречената „Велика България“ в Загваказието. За основател трябва да се брои не Аспарух, а неговия баща, великия Хан Кубрат. Нещо повече - двамата учени не само решиха, че са доказали своята теза, но и тръгнаха на съдебен арбитраж, за да потърсят първенството си!

Един друг автор в статия „За ранната българска държавност в Европа“ отиде още по-далеч. „В 6 г. сл. Хр. - пише той, българите вече образуват държава, наречена Панония - по двата бряга на Дунава“ и заключава, като обобщение: „Когато се говори за възрастта на България в Европа, трябва да се има предвид г. 6 след Христа“, /Демократически преглед, кн. 8-9, 1991 г. XXVIII, с. 351-352/.

Така се разиграва наддаването по въпроса за древността на българската държава! То може и да продължи, като националната екзалтация може да ни направи не само неприемливи, но и смешни сред чуждата наука и общественост. Такова е например твърдението на същия автор, че по времето на Клавдий, един от потомците на разселените българи от „Първата българска държава в Панония“ станал секретар на Император Клавдий под името Курт. „По името - разсъждава автора, познаваме, че става дума за българин. За да изясни името си пред римляните той обявил и латинския превод на името си - Лупус /Вълко, Вълчо!/.“

Всякакъв коментар на подобни „научни“ твърдения е излишен.

Пример втори: за древността и уникалността на българската нация.

В отделна книга един наш съвременен професор обоснова тезата си, че българската нация е най-възрастната в европейското семейство - че е възникнала първа в европейския свят през IX - X в. С това автора не само доказва древността на българската нация, но опровергава и научните съждения за характера на нацията като волеви, съзнателен, гоен, културен,

езиков, народностен и политически феномен на новото време. По този начин българската нация е изгубила уникална роля в европейското Средновековие. Подобен романтичен подход бе възприел и един изкуствовед, който откри не само преренесансови, но и ренесансови моменти в българската история от IX-X в. - по точно в „Златния век“ на цар Симеон.

Пример трети: госкоро в монографии и учебници Септемврийското въстание от 1923 г. беше характеризирано като „Първото антифашистко въстание в света“, независимо от историческия факт, че точно в тези години фашизмът възниква в Италия и все още няма установено разпространение в Европа. Днес отделни публицисти, пък и партии и движения, не само не са се отказали от подобно не научно твърдение, но се опитват, макар и в пропагандни акции да го преповтарят.

Пример четвърти (последен, макар че изброяването може да продължи): за канонизирането на Васил Левски за светец.

Канонизирането му бе извършено в последно време, макар и някак камерно, полуцърковно и полуканоническо, но и полупублично. Левски вече е светец, светец на Българската и Православната църква. Великото тайнство - обявяването му за светец се прави на основата на един факт, - че революционерът, Апостолът на българската свобода е бил преди това дякон - дякон Игнатий.

Човек може да се ужаси от мисълта, как не само православието българи, но и чужденците могат да възприемат гвете лица на един и същ човек - национален герой на България. Как в познавателния процес учителите ще представят пред ученици и възрастни делата и чертите му на светец - от една страна, а от друга - на революционер и политически геец! И как проректения европеец и гражданин на света ще възприеме това съвременно насилие над точно определена историческа личност, със свое място и значение в конкретно - историческия процес на една страна, а и в общите национално-освободителни

и обединителни движения на цяла Европа? Може ли да очакваме, че българският пример ще бъде последван и от други Православни и Неправославни християни и ще имаме нови светци, като например „Свети Колокотронис“, „Свети Петьофи“, „Свети Тудор Владимирско“ и пр.

Явно е, че при липсата на здрави критерии за оценката на ролята и мястото на българския народ, нация и държава в историческия процес на Балканите, в Европа и света можем да изпаднем в ненужен романтизъм, в своеобразен национален нарцисизъм. Той не само няма да ни свързва със света - той все повече ще ни разделя от съвременното човечество. То, поучено от времето и рационализма на епохата все повече приема автентичността като главен критерий на историческото съзнание, на националната идеология.

И така - само като автентично, съвременно и рационално историческото знание може да служи на националната идея на съвременния българин. Такова трябва да бъде то и в образователния и възпитателен процес, за да имаме утре и съвременни граждани на нова България, и истински граждани на света.

БЪЛГАРИНЪТ И НЕГОВОТО ПОЛИТИЧЕСКО ЛЮБОПИТСТВО КЪМ СВЕТА

Проф. д-р фил. н. Марко Семов

Струва ни се, че разискването на тази тема налага да си отговорим преди всичко на въпроса: **има ли го и в какво най-общо се изразява любопитството на българина към света?** Иначе казано нашето политическо любопитство не е ли само част от общия ни интерес към съдбата на останалия свят? То струва ми се е напълно доказано от примера на десетки хиляди деяния и съдби. Примери, които ако не за друго, сигурно говорят поне за това, че нашите очи винаги са били търсещи какво става там, отвъд нашите граници, как живеят другите хора, за какво мислят, на какво се радват, наг какво тъжат, какви са техните идеали и пороци и т.н. Това любопитство към света е особено силно изразено в известната склонност на българина да политиканства, да се интересува от живота на другите народи - да си задава въпроси и да им отговаря - какво мисли по световните работи „инглизинът“, какво прави „френеът“, великите нации - какво ще кажат за едно или друго, което става по нашите земи. Отговаряйки на тези важни, най-често съдбовни въпроси, „старите“ хора на Любен Каравелов, на Иван Вазов, на Петко Рачов Славейков или на Димитър Талев по този начин не само са си сверявали часовника, но са и изграждали го голяма степен своята мирогледна система. Нещо повече - така те са се обогатявали, отмествали са по-далеч хоризонтите на своя чардак, на своето село, на своя общ житейски кръгозор.

В тази мирогледна система има не една отрицателна черта, натрапила се в нашата душевност именно поради това любопитство, идещо от ограничените и затворени врати на съдбата ни в годините на робството - като чуждопоклонството и подражателството или като смачканото ни самочувствие.

Паисий ходи болен и хром из Отечеството битка да води в душите срещу лесните поклонни, пред гърците и другите народи. Той вижда бедата и носи писано слово и исторически факти, за да я възпре... Не можа - склонността ни да подражаваме, лесно да се отричаме от своето си, пред чужди имена и порядки, да бъдем почти винаги възхитени, беляза българското небе с вечен знак. Беляза го и с беду...

Но в това подмамно дирене все на чужди теркове и образци имаше и има нещо лечително. Българите никога - и в най-тежките времена на живота си, не затвориха душите и очите си за това как живее светът. Като искаха да знаят за другите, те узнаваха повече и за себе си. Така ние неведнъж губехме национална идентичност, но в същото време се и цивилизовахме, ставахме повече граждани на света, по-бързо се измъквахме от тесните клисури, долове и домашни халища, за да се приближим до световните критерии.

Това наше любопитство към света е неизменен духовен белег и днес. И сега нашите вестници са пълни с много повече информация за това къде какво става под чуждото небе, отколкото какво е собственото ни положение. Ние и днес знаем повече за това кога, къде и с кого е спала принцеса Даяна, отколкото колко е броят на умрелите от глад деца и старци в страната ни само през последната година. Ако човек погледне американска телевизия, лесно ще забележи, че външните новини на тази велика държава например са свързани главно с интересите на САЩ по света. И главно от тези интереси водени, американските журналисти осветляват една или друга тема или точка на световния живот. Доколкото пък има проблеми, стоящи по-встрани от американските интереси, то това са главно сензационните събития, които ще направят погледаеми програмите или по-четени вестниците, и съответно по-големи печалбите от този бизнес!

Така е и в Англия, където делението и до днес на новините

на английски и други, преполовява тяхната считана за най-обективна и най-всеобхващаща информационна система. Така е до голяма степен и във Франция и в Русия - най-важно, най-подробно осветлявано е онова, което засяга тях самите.

Почти никога не е било съвсем така в България. И нека пак кажем: нашето увеличено любопитство към света не бива да се обяснява само с компенсаторните възможности, които то носи на окастреното самочувствие на малката нация. То е последица от една родена още от робството и запазена до днес, жажда за знания.

България е една от страните, където се четат най-много книги, а българите - между хората, които са най-информирани какво става по света и на глава от населението през последните 15-20 години говорят най-много чужди езици. Няма държава, за която добрият български ученик да не знае къде се намира, няма политическо събитие където и да е то, за което българинът, четящ и прелистващ всеки ден вестника си, да не е чул... Няма и значим автор, от който българският интелегент да не е прочел книга. Това е един от пътищата за нашето приближаване към света...

Откак Алеко Константинов написа „До Чикаго и назад“ мина повече от век. През тези 100 години американският митничар не научи много повече нито за България, нито за Унгария. Не са научили повече и седемте интелектуалки, с които през 1991г. аз се срещнах в същото това /макар и толкова променено/ Чикаго, нито дузината учители и лекари, с които вечерях в Мемфис, нито фермерите, които ме придружаваха в индианските публо в Ню Мексико. А иначе образовани, много даже образовани хора. Но не знаят почти нищо за Европа и съвсем нищо за България. Те знаят това, което им трябва в тяхната всекидневна работа... Само един ученик от всичките случайни американци, с които се срещам в своето дълго пътуване из страната, десетокласник, футболист, знаеше не толкова коя и къде е България, колкото кой е и как играе отборът на

„Левски“!..

В нашата история се очертават няколко съществени периоди, които недвусмислено говорят за склонността ни към възприемчивост на онова, което вече са постигнали другите ...

Първият - това е времето, за което пише Т.Панов. Българските племена, идващи от планините на Памир, носят една изумително висока за времето си строителна и занаятчийска култура. По пътя си те възприемат всичко, което намират за полезно и неизвистно. Така твърде бързо усвояват и много от хитростите и военните умения на византийците - влияние, което непрекъснато се обогатява от сложните съседски отношения с тях, от културното, политическото и особено от религиозното им присъствие в нашата съдба. Може да се каже че това „общение“ с византийците е една не само културна, но и политическа школа и за българските царе, боляри и царедворци.

Вторият период обхваща годините на турското робство. Интуицията на българската душа и подсказва, че нейното спасение е не в отваряне за турското влияние и въздействие, а в затварянето за него. Това е времето, когато за да оцелее, народът ни се хваща с всички сили о собствената си традиция, като създава и нови, но винаги чужди и далечни на турската битова, стопанска или политическа традиция. И винаги такива, каквито са полезни за неговото оцеляване и спасение. Това е времето, когато най-ясно се формира консерватизмът, скептицизмът, намалява или напълно изчезва в действията на българите рискът... Защото всяка стъпка без да е опипан сигурно терена, всяко лекомислено отваряне на портата, всяко недоглеждане или изхвърляне в едни или други действия носи реална опасност от изчезване, от готова клопка за национално и личностно обезличаване. Да се разгръща и стъпва, девет пъти да се мери - един път да се реже, да не вярваш и на баща си - такова е времето, такова е супер важното, жизненото условие, за да се оцелее. Такава е националната философия на

поведението ни в по-голямата част на българската национална история.

Това беше време, когато нашият народ - кога насила, кога самоволно, напълно изолиран от останалия свят трупаше - осъзнато или не - резерви за бъдещо си развитие. Това беше време, когато Западните страни изграждаха своите аристократични, а после и буржоазно-демократични традиции, които формулираха основата на една забележителна политическа култура, а оттам и на завиден за времето си политически професионализъм.

У нас тъкмо през тези години църквата и читалището бяха своеобразни политически школи за национално и общочовешко мислене...

Българското политическо любопитство е отблизо свързано обаче и с някогашната кръчма, която беше едновременно и читалище, и дори в някаква степен храм. В нея българският селянин, човекът от градската махала, отиваше с надеждата, че там ще научи какво става по негостъпния за него божи свят. Това са години, когато няма радио и телевизия, а доколкото в Браила и Букурещ излиза от време на време някой и друг български вестник, той трудно достига до масовото съзнание, както бихме се изразили днес. Именно в кръчмата българите научаваха новините, слушваха се в мълукването им от люде, нерядко по-мъдри, повече скитали и повече свят видели. Някогашната кръчма беше своеобразен политически клуб и у нас и в Румъния. Дори пресилено да звучи, все пак е твърде близко до истината, че нашата национална революция, а ако не тя - то четническото движение след средата на миналия век, бе подготвено и в кръчмата. Кръчмите на Пловещ, Турно Мъгуреле, Галац - в тях се бунеше национално чувство, в тях се разпалваха свободолюбиви идеи, замисляха се стратегии и удари върху отоманската империя. Стига ни само да си спомним Вазовите хъшове, за да застанем пред едно епично платно от подготвящата на нашата национална революция, в което на

преген план излиза кръчмата на Странджата.

Силни описания за подобни кръчми и за ролята им в делото на революцията, ни е оставил Захари Стоянов. „На шестия ден от своето пристигане в Гюргево - пише той - Ботев можал да се ориентира и научи кои са истинските хъшове и къде може да се срещне човек с тях. Научил той, че деня и ноща, особено вечер, те се веселели в кръчмата на някого си Дочо Царски, близо до черквата „Успение“...“ Ето ни по-нататък, и пред описанието на самата кръчма: „Наоколо стениите, работа на един забровчанин, иконопис, представляват Стара планина с всичките нейни прелести: зелени буки, долини, рътлини и реки. От един бук България във вид на жена вързана с тежки синджир от ръцете за шията и краката. До нея турчин..., с чибук, и натъкнат с шишова, прави кеф... По-нататък, под най-гъстите букове, хъшове с лъкове и пера на главите, се бият с турци и замечателно, че един от тях не е паднал мъртъв, когато турците са се натъркаляли половината. Ония от тях, които се крепят още на крака - очите им избодени с ножове от разни разпалени посетители на заведението.“ (З. Стоянов, „Христо Ботев, опит за биография“, С. 1976, с. 75).

Цитирахме едно по-подробно описание на тази Дочова кръчма, защото тя е типична за духа и атмосферата на времето, за настроенията, с които то е пълно, за изострения национален дух и порив, за политическия ракурс, който ще намери съвременния куптуролог, на онова далечно политическо време.

Картината се изменя след освобождението на страната. Започват политиканските борби, започват предизборните политически оргии, в които все тъй активно участва кръчмата като своеобразен политически клуб. Именно в нея Данко Хайрсызина и Бай Ганьо ще развихрят своите политически въззлеги и страсти. Именно тук ще възмъжее нашата доморасла хитрина, чрез която партиите - къде с гемагогия, къде с явни лъжи, къде направо с тоягата, ще подкарат народа

към урните и където също тъй гемагогски ще се разкрива политическата и нравствена картина на правата и свободите на българския народ от онова време.

Именно тук се обещават най-първо мостове и училища, тук на ухо или пък съвсем на открито се разкриват непозозирани качества на кандигатите, тук, нерядко, партизаните на една или друга партия, доказват правата и силата си с помощта на юмрука и шишова. Тук се правят заговорите, тук се хвърлят обещанията и извършват покупко-продажбите на съвести. Тази особеност на кръчмата от онзи период е една от най-значимите ѝ характеристики - свидетелство за политичността на българина, но и за подкупността и корумпираността на неговите политически партизани, на извратената представа за законност и демократизъм, върху които следва да се крепи една политическа система...

Паралелно с кръчмата, като политически клуб, разбира се, през цялата епоха на Възраждането и по-късно, почти до 9-ти септември 1944 година политическата образованост на българина се формира и в читалището. Антон Страшимиров обикаля, кога пеш, кога на собствени разноски с трена, кога посрещнат с файтон, цялата ни страна и неговите сказки - една забравена вече гума, носеща гръх на най-чисто просвещение, формират една колкото примитивна, толкова и национално достойна политическа култура навред из страната. Стениите на тези някогашни читалища, доколкото са останали несъборени, още пазят в паметта си гласове на български политически просветители, на най-светли имена от нашата национална и политическа история.

Друга голяма и самостоятелна тема на формирането на българското политическо любопитство към света е свързана с революционизиращата мисия на радиото и особено на телевизията, както и разбира се с особеното място, което заема в този процес печатното слово...

През всичките тези години, но особено след излизането на страната ни от турското владичество се зачеват, узряват и утвърждават особеностите на българската политическа култура и особено на българския политически синдром в коридорите на властта.

Това е времето разбира се, когато неколцина от българските млади и образовани хора получават специално политическо образование в Европа между които са Атанас Буров, Константин Стоилов, Греков... Ала те са само неколцина, нестигащи до нивъте за сложните политически възли, в които е навързана по онова време, както и днес е навързана България. Масовата основа, върху която върви политическия ни живот се формира на улицата, в кръчмата и чрез разюздания език на вестниците ни. Това е времето, когато заговори ли се за политика най-често срещаното отношение към нея е като към лека жена - политика ли е - всеки българин го бива за нея. Като последица от тази масова политическа действителност, с малки изключения, България въсяност никога не е имала професионални политици. Както виждаме, това опростено, за да не кажем проташко отношение към политическия живот не е помръднало кой знае колко и до сега напред. Кажете реч и днес няма българин, който да не се смята готов за депутат, министър, дори министър председател или президент. Огорчителни примери и отчайващи факти имахме в изобилие и в годините преди Девети /след Девети принципите станаха други/, имаме ги и днес... И е прав Буров, когато отбелязва, че няма български селянин, който да не се вижда готов за кмет, както няма български депутат, който да не се вижда готов министър... В резултат на което политическия живот у нас прилича на една улична серия, където има от всичко, което се купува и продава. За съжаление съвсем нерядко, на смешно ниска цена, там се продават и български депутати и политици...

В това сложно втурване в българската политическа гушевност мисля, че можем да обобщим някои безспорни

особености, свързани със синдрома на властта и особено на онези, които по един или друг начин напират към нея...

Като прелюдия към българския и балкански политически синдром винаги се явява силен, почти невероятен бум на съживяването и формирането на огромен брой политически партии и движения. Особено наблизат ли избори!

Народното събрание във всичките му издания след 1947 г., и особено след 1989 г. е драстичен пример за общо взето нисък морал, за лош или никакъв професионализъм, за елементарна или почти напълно липсваща политическа култура...

И още: докато в САЩ с политика се занимават само 2-3 % от населението, във Франция - 4-5 %, то в България този процент е между 30 и 70 %. Днес в България има над 205 партии и движения. Това е един от най-характерните белези на българския политически синдром, защото в България политиката, както блестящо го е казал бай Ганьо, винаги е носила келепир. Тя е твърде често терен за хора, които другаде не могат да се справят. Едно „Долу“, едно „Горе“, едно „Смърт“, и ти вече си забелязан, ти вече си наш! За тебе вече службата и поста са осигурени.

Политиката у нас винаги осигурява привилегии. При липсата на реална политическа демокрация в обществото, политиката винаги е облагодетелствувала онзи, който се занимава с нея. За разлика от развитите страни, където го политиката стигат вече богатите, доказали се в бизнеса си хора, то у нас това правят най-напред именно недоказалите се. За това, за да ги видим, да се наложат, те най-често не подбират средствата.

Политическият живот у нас е нерядко безогледен и груб. Политическите ни борби са характерни с неподбиране на средствата за оплюването на противника. Най-често ги съпътства липса на толерантност, защото толерантността предполага ниво на способности. За това и

като слезат от политическата сцена, обикновено от тях нищо не става. Ето защо в България държането за политическия стол е със зъби и с нокти. Политиците в развитите демократични държави след оттеглянето си или след свършването на мандата им, се връщат в своя бизнес. От нашите политици, с малки изключения, когато загубват власт не остава нищо. Те няма о какво да се захванат. За това най-често влезе ли във властта, българинът излиза от нея или в ковчег или като затворник.

Българският политически живот като правило е недемократичен, поради това с демокрацията се спекулира най-много. За съжаление под демокрация българският политик разбира най-често онова, което на него му е изгодно. Той е за демокрация, но ако може да пресли тя в леглото му, ако може да си я сложи в джобчето и да я използва при нужда, за собственото си обогатяване, за собствения си пост.

Известно е, че политиката е изкуство на Компромисите. Българският политик по правило смесва компромисите с демагогията. Демагогията е една от най-дълбоките черти на българския политически живот. Поради което народът ни почти никога не е вярвал истински на политиците си. В нашата история нямаме нито един политик, за който безрезервно и трайно да са вървяли масите. Дори и един такъв политик като Стефан Стамболов, беше надупчен със седемнадесет рани, посечен в самия център на столицата. За това, че 2-жа Поликсени Стамболова върнала венеца на Клементина - майката на Фердинанд - на погребението му, с излишната забрана на Фердинанд не отива нито един офицер, нито полицай. Коемо пък позволява пълна гавра с трупа на достойния българин и пълно опорочаване на погребалния ритуал.

Поради специфичното отношение на българина към законите, склонността му да ги заобиколи и да смята, че те се отнасят за другите, българинът на власт почти винаги си е позволявал да не се съобразява с тях, което ще рече, превръщал

ги е в условие за келепир. Масовият българин се кланя на политическата личност, докато тя е на власт, макар че в душата си обикновено я презира. И в същото време, когато види, че тя е паднала вече, пръв тича на гроба, за да я препикае. За това също така в България всеки гледа „от власт да не слеза“. Защото самата ценностна система на политическия живот в страната ни винаги е била изграждана не на ценностите на достоинството, честта и морала, а на специфичните ценности на властта.

Много от българските политици стават политици и за да забогатеят! Те знаят, че властта не е вечна. Каквото може да се вземе от трапезата, сега е моментът. Погледнете ги нашите довчерашни и днешни депутати с какви орфани нуловерчета влезнаха преди 6-7 години в парламента, какви отгледани и докарани мъже и булки са днес. Първата работа на българина след като вземе властта по-нататък е да настаня близките си на хубава работа, а на една партия - да уволни всичките си политически противници.

Не е излишно тук да се даде примера с Англия - страна, класическа по отношение на политическия професионализъм. Първо да посочим, че там го политически пост случайно не може да се стигне. Още в 1939 година в Англия има три университета, подготвящи политически кадри, докато в България и днес все още няма и една специалност, която да прави това. Тези три английски университета у нас доскоро ги заместваше класовопартийния подход, а днес политическата лакомия за разграбването на България.

На второ място е добре да посочим, че каквито и промени да настъпват в управлението на Англия, един основен слой, гръбнакът на държавната администрация, винаги си остава непроменен, което крепи държавата и я пази от крушения каквито у нас изобилстват. Възходът на Англия през миналия и началото на сегашния век се дължи преди всичко на създадения Сивил сървиз, достъпът до който е възможен само чрез

безпристрастен конкурс. Служителите /свил сървът/ са поялни към всяко английско правителство. Освободен, неангажиран с политически пристрастия, висшия английски служител има само една мисия - професионализъм в управлението на държавните интереси. Така, сигурен че ако е професионалист и си върши перфектно работата, той е несменяем, се създава онзи континент в ръководството на държавата, който я пазят от сътресения, още повече от грами, на каквито днес всички ние сме жертви. Дали Англия не ни дава един урок, от който бихме могли да се възползваме. Или този урок ще направи безмислени поне половината от политическите ни страсти...

Подражателството на Великите сили, на големите политики, е същностна черта на българския политически синдром. Сравнява се той само с тях и никога със себеподобните си. Ние никога не сме се сравнявали например с Гърция, Турция или дори със Швейцария. Националният комплекс се обажда и тук. Америка, Германия, Франция, в крайна сметка Русия... Българският политик и в държанието си гледа да подражава на големите политици. Това подражателство е резултат от комплекса за малоченност и довежда до своеобразно формиране на култовете у нас...

Българският политик си „умира“ от радост, ако се каже за него, че той е направил най-хитрия ход, че първ е преугагил какъв номер да извърти, та да смае света. За това праби, струва, но гледа да се тръкне о големите, да бъде забелязан от тях. Известно е, че нашата първа, „демократична“ делегация в САЩ беше удостоена само с пет реда във Вашингтон пост. Припомнете си какви филми, какви писания бяха за нейния триумф. Стигна се до там, да се разказва и пише десетки пъти, че Митеран никого до сега не бил посрещал чак вън от сградата на двореца, освен нашия президент. Как в негова чест САЩ правят прецедент през февруари 1995 година, подписвайки необичайна декларация.

Подобно болезнено състояние се помни в поведението на Фердинанд и особено на Т. Живков.

Българската политическа гемагозия е друга черта на синдрома. Смигането, удрянето на къравото, наричането на черното бяло, липсата тревожно често на лично и национално достойнство, продължава проявата на синдрома.

Ние нямаме нарочно изследване на типологията и нравствената характеристика на българския политически лидер. Общо взето, личностно той отговаря на характерното за българския политически синдром. На първо място той не е лишен от хитрост. Ако пък я няма, политическият живот го задължава да я придобие...

Не е лишен от жестокост към враговете и опонентите си. За това в Българската история всеки политически лидер, като правило е завършвал живота си или със смърт, или в затвора. Можем да изброим на пръстите на едната ръка онези, които са умрели в семейните легла.

Ето един пример: Съдбата на водачите на народнолибералната партия /стамболовисти/ например. Този партия се оглавява най-напред от своя създател Стефан Стамболов, убит на 6 юли 1895 година. Димитър Греков е съвсем малко време неин лидер, поради което остава жив, Димитър Петков е убит на 27 февруари 1907 година. Следващият водач на партията е Н. Генадиев, убит на 30 октомври 1923 година. Видният земеделски деец Петко Д. Петков е убит на 14 юни 1924 година, а Никола Д. Петков - убит /екзекутиран/ на 23 септември 1947 година.

Като правило, с изключение почти само на Стамболов, всеки български политически лидер търси подкрепата на външни сили. Поради това, едни от българските политически дейци са русофили, други - русофоби, трети - англофили, германофили и т.н.

Пак така като правило българските политически дейци най-често атакуват своите противници с това, че те са

разорили България, докарали са я до катастрофа и лично са се обогатявали. Ала първата им работа щом вземат властта, е да направят същото. Личното обогатяване е една от най-ярките черти на българския политически синдром. Много малко са българските политически дейци, които да не са намесени в международни сделки.

Каквото и да се случи, Българският политик винаги търси вината извън себе си...

За значителна част от нашите политически момчета е непознато политическото Достойнство! За това и те никога, колкото и да са си нацапали ръцете и гащите, НЕ СИ ПОДАВАТ ОСТАВКАТА!

В края на това госта пространно изследване на българското поведение около и във властта, един въпрос все още чака отговор. Защо Българската комунистическа партия влада българското общество толкова десетилетия /45 години/ без особени драми, като изключим първите няколко години, когато тя драстично утвърждаваше властта си? Защо не се появиха познатите в другите социалистически страни форми на съпротива? Защо бе толкова кротка българската интелигенция при всичката ирония, която държеше и пазеше по отношение на масата партийните лидери от най-долу до най-горе в йерархията?

Тодор Живков - един от най-дълго властвалите на българския политически небосклон в цялата 1300-годишна история на страната, беше разбрал съдбовната истина за умиротворяването на българите. А именно: не проливай кръв, ако не е крайно наложително! Не посягай на залька на българина! Не стигаи до крайности! Внушавай на българина когато е зле, че има по-зле и от него, когато пък не е толкова зле, втъпнявай му, че никой не е по-добре от него.

Това са азбучните истини, които градиха чувствата на масовия българин към властта, които ги предопределяха, които ги ограждаха и сигурно ще ограждат още дълги десетилетия

територията, в която българинът и властта подкрепят световите си.

Нашата съдба ни е научила да се съобразяваме, а нашето съобразяване не е друго, освен отговор все на този въпрос - може ли още да се търпи, лошото стигнало ли е до края, има ли място за още отстъпление, има ли по-зле от нас или пред нас вече зее пропастта!

Когато окончателно си отговорим на тези въпроси - тогава ние вече преставаме да се почесваме зад ухото, отметваме халицето и вземаме своето решение!

Това, което със сигурност може да се каже за това сложно и непредвидимо отношение на нас българите към властта, е, че и в миналото, и днес в своето поведение преди всичко следваме посоката на личното си оцеляване.

Иде от вековете тази исконна българска съдбовност и върви напред през тях. До кога така?

За мен поне отговорът на този въпрос отива в тъмнините на бъдещето...

ГЕРМАНИЗМЪТ И БЪЛГАРСКИТЕ ПОЛИТИЧЕСКИ ТРАДИЦИИ

Проф. г-р ист. н. Милчо Лалков

В историята на хуманитаристиката има понятия, които не подлежат на еднозначно определение. Тяхната трибуална употреба ги превръща в своеобразен интимен предмет на личното и общественото съзнание. Така например за понятията „култура“, „цивилизация“ или „нация“ всеки от нас си има своя рационална или емоционална представа, която частично се покрива с многобройните академични и публицистични дефиниции или неофициално се бунтува срещу тях.

Едно такова понятие е германизмът. Той не може да бъде определен с обща изчерпателна формула, която би била адекватна на цялата съвкупност от наши представи за него. Поне в българските политически традиции сложният исторически комплекс на германизма уляга с неговите политически, стопански, културни и военни елементи като аморфно явление с две противоположни стойности. Едната е отрицателна, рушителна и съдържа в себе си традиционната представа за агресивността на германизма срещу славянството, въплътена в прословутия „Дранг нах остен“. Втората носи положителна, градивна натовареност и побира в една обща рамка всичко онова, с което Германия, нейният пример и нейната помощ насърчават напредъка на българското общество в историческа перспектива.

Разбира се, германизмът е историческо понятие. Като такова той, по думите на П. Бицли, се подчинява на „безспирното прераждане на историческите понятия“, защото и „историческият живот е един безспирен процес“, и самите понятия постоянно менят своя смисъл. Това обаче става толкова бавно, че ние винаги рискуваме да допуснем две грешки: да „затворим“ понятието в закостенялата рамка на отдавна отзвучалото значение или необосновано да го модернизирате

със съвременни критерии на оценка.

Към тази методическа уговорка трябва да се прибави и наблюдението, че германизмът, както и изобицо Германия се отразяват в българското обществено и лично съзнание под формата на единно цяло. В средностатистически план това съзнание не прави разлика между богат и беден германец, между културен и некултурен германец, между политик и обикновен поданик в Германия, между прусак и баварец. /Анекдотично звучи, но е и реален фактът, че някои баварци не ходят в Берлин само от презрение към прусаците/. Същата характеристика за недиференцираност се отнася и до възприятията на германеца за българите и България въобще. От тази гледна точка един обобщаващ подход към темата позволява доближаването до първото основно разсъждение. То се отнася до схематичното отъждествяване на германизма с понятието за Германия като партньор или противник в международното поведение на България.

Историческата полоса на това отъждествяване е твърде дълга и започва от първите контакти на княз Борис I с Людовик Немски в средата на IX век и формално приключва до тричасовата среща на българския президент Петър Стоянов с немския външен министър Клаус Кинкел на 27.III.1997 г. в Пловдив. През преваля на столетията този аспект на германизма се очертава в политическите традиции от прагматичния и еволюционен дух на българина като проста равностойна на конструктивната или деструктивната роля, която германската държава играе при различните си формации за българското историческо развитие. А всъщност още след неуспешната война на българския владетел с Немското кралство германизмът показва своя истински лик на сложно историческо явление, което не може да се идентифицира само с Германия и „германското“ в най-общия смисъл на това понятие. „Крал Лудвиг, удовлетворявайки българските искания, определил епископ Ерменрих заедно с презвитери и дякони да

разпространяват християнската вяра между споменатото племе" - четем в известните „Фулгенски анали“ за едно кратко, бързо преустановено усилие на княз Борис I да наложи християнството по образец на Западната църква и с посредничеството на Немското кралство.

В конкретния случай германизмът се оказва носител на западната християнска идея и изпълнява общоевропейска цивилизаторска функция. В по-ново време германизмът се асоциира и с влиянието на Хабсбургската империя и, в значително по-малка степен, с въздействието на швейцарския пример, т.е. с немскиговорещото средноевропейско пространство. Ето защо германизмът във външно-политическото битие на българската държавност не може да се изчерпи само с присъствието на Германия, а получава по-дълбока и по-широка проблематика в контекст на целокупното средноевропейско влияние от двете страни на Балкана.

Би следвало да се очаква, че геополитическият фактор на географската близост и общото дунавско пространство ще наложи доминиращата роля на това влияние в сравнение с другите негови европейски аналози. Ала проблемът за германизма във външните контакти на възрожденските българи и в международното поведение на Третата българска държава от 1878 година до края на Първата световна война трайно се обвързва с дилемата Русия - Германия, която винаги занимава българския политик и общественик във връзка с националноосвободителното движение и последвалите го усилия за постигане на национално обединение. Възникналата през 1871 г. обединена германска държава не притежава достатъчно историческо време, за да въздейства планомерно и институционализиращо върху формулата се през Възраждането българска нация. Тя няма собствена държавност и поради това експанзията /политическа, стопанска и културна/ като една от основните характеристики на германизма се осъществява в общоимперската рамка на Турция и често се

идентифицира с австрийското проникване на най-пряко заинтересованата страна от Балканите Хабсбургска монархия. Така или иначе „определено емоционално и не толкова реално политическо въздействие върху българското национално съзнание и освободителното движение има примерът на обединена Германия, устремил се бързо към пиедестала на велика сила“.

Десетилетия наред след Освобождението германизмът се схваща в развиващите се български външнополитически представи като фактор, противогействащ на националното обединение. Началната точка на тези представи е определена от възездилото се в българското обществено съзнание преднамерено убеждение, че като преседател на Берлинския конгрес „железният канцлер“ Бисмарк е един от главните виновници за жестокото разпокъсване на младата държава, въпреки че при конгресните дебати той защитава руската политика по българския въпрос. Тази оборена вече документално и историографски теза има дълги години след Освобождението стойността на реално действащ мотив за изграждането на отрицателно отношение към германизма в политическите възприятия на повечето българи и партийните им водачи. От онова време в българския политически лексикон засяда и обидното нарицателно име „шваба“, което се прилепва към всеки поданик на Райха.

Несъмнено Бисмарковата „реална политика“ по Източния въпрос, която демонстрира дистанция от политическите дела на Ориента, но същевременно и стремеж за печелене на икономически позиции в Турция и нейните бивши владения също допринася за налагането на тези отрицателни представи. Те се задълбочават от стратегията на неговите приемници за съхраняване на Османската империя като база за германското проникване в Ориента. И понеже българските земи са разположени по главното геостратегическо направление за осъществяване на тази задача, то експанзията на Райха в

Близкия Изток „играе първостепенна роля в провеждането на германската политика спрямо България и представлява съставна част от общия Дранг нах остен“.

Така германизмът в неговата експанзионистична форма се интерпретира от българските политически среди като спирачка пред усилията за постигане на национално обединение. Той попада в координатите на сблъсък със славянофилството, трайно заложено в българския национален дух и от традиционното влияние на етноплеменна и егноверска „матушка-освободителка“ Русия, и от логичната руска пропаганда. В този смисъл прави са онези политици и историци, които виждат най-острата конфронтация между традиционното русофилство и германофилството върху полето на сблъсък между две концепции за решаването на българския национален въпрос - с подкрепата на голямата славянска империя до края на Междусъюзническата война през лятото на 1913 г. и в съюзничество с Германия до края на Първата световна война. Този положителен обрат в тълкуването на германизма върху светогледната скала от български политически стойности не означава, че той взема връх над руското или френското влияние като константи на едно чуждо присъствие. Централните сили /Германия и Австро-Унгария/ предлагат по-изгодна алтернатива за решаването на българския национален въпрос от столиците на Антантата /Петербург, Лондон и Париж/ и това определя прагматичния избор на София. Нека не забравяме, че две десетилетия по-рано по същия повод големият български държавник Стефан Стамболов, чието русофилство е прицелна точка на най-противоречиви анализи, напомня на българските дипломатически представители в чужбина: „На Австрия и Германия никога не можем да разчитаме заради Македония“.

В перипетиите на войната германската и българската пропаганда развиват изключителна дейност за укрепването на съюзните отношения, като постоянно мотив за тяхното

загълбочаване е „братството по оръжие“. Върху този фон милитаристичните характеристики на германизма се размихват в българските политически възприятия, въпреки че доста често „интересите между големия и малкия партньор не съвпаднаха и затова още от първия ден на войната възникнаха спорове от военнополитически и икономически характер“.

През първото междувоенно десетилетие общата съдба на победени държави не създава очаквания климат за положителното възприятие на германизма в българските външнополитически планове и действия. Втората национална катастрофа поражда в политическите кръгове с антантофилска ориентация антигермански настроения и пропагандното желание винаги за поражението да се извежда предимно от съюзната обвързаност с Германия и изчезналата от европейската политическа карта Австро-Унгария. Прогерманските партии губят престиж в условията на обезсилено съюзничество с Райха и след абдикацията на цар Фердинанд през октомври 1918 година, когато е сложена финалната точка на личната династическа обвързаност с балканската политика на Берлин.

Германизмът възстановява позициите си в понятията система на българския политически елит в края на 20-те години. Тогава е преодоляна психологическата бариера на търсената вина за втория национален позор в съюзничеството с Германия и погледите се насочват към общата външнополитическа цел - пробив във Версайската договорна система и борба срещу нейните архитекти. Дял за реабилитацията на германизма като оптимистична веха за българската външна политика имат и офицерството с неговите акламации на германската военна школа, и българската пропаганда с постоянните провокации на спомена за „бойната дружба и братство по оръжие“.

От втората половина на 30-те години реваншистката формула на германизма „въоръжаване - натиск - война“ разширява бързо пробива си в съзнанието на българския

политически елит. Агресивният германизъм на националсоциалистическия Райх вече кореспондира с амбициите на крайните националисти да постигнат желаното от десетилетия обединение в малвега на следваната от Хитлер силова политика, преминала от активен ревизионизъм към агресивен реваншизъм. В този контекст повторното съюзничество с Райха през годините на Втората световна война не трябва да се разглежда като победоносно тържество на германизма в българската външнополитическа традиция. Навъшналите над Дунава германски дивизии и незавидната съдба на прегазените от Вермахта Югославия и Гърция говорят по-скоро в подкрепа на улегналия историографски извод за „фаталната неизбежност на присъединяването към тристранната ос като единствена възможност за царя да запази България вън от войната“. Самият монарх Борис III дава израз на „неизбежната победа“ на германизма над славянството в неговата конкретнoисторическа българска проекция, когато заявява на известния политик Никола Мушанов в разговор от края на 1940 г.: „Дилемата е една: Германия или Русия. Това са двете сили, които ще решават съдбата на Европа. Чувствата ви казват - Русия, но ако оставите да говори разумът, ще отговорите - Германия!“.

Идеологическото капсулиране на България след Втората световна война и едностранчивото развитие на отношенията с бившата ГДР за сметка на игнорираната ГФР насаждат в българската историческа памет политическия спомен за германизма единствено като изява на агресивност, ревашизъм и антиславянска тенденция в отношенията между голяма и малка държава. Едва след разпадането на двуполусния политически и идеологически модел и в хода на започналото динамизиране на българо-германските отношения следва да се очаква едно търсене в баланс на преценките за отрицателните и положителните моменти в германизма като обект на българските външнополитически представи.

Втората група основни разсъждения върху темата закономерно ни водят до извода за противоречивите оценки, които получава германизма като фактор в българското вътрешнополитическо развитие. „По средата стояха централноевропейските империи, където монархическият институт бе запазил значителни лостове в управлението на държавата... Българското държавно устройство и механизми на управление стояха най-близко до централноевропейския модел, без да го копират напълно... Поддръжниците на вътрешнополитическото стапукбо, монархизма и личния режим заставаха зад Австро-Унгария и Германия“ - твърди Валери Колев, когато проследява в едри линии формирането на парламентарното управление в България от приемането на Търновската конституция през 1879 г. до края на Първата световна война. Той отхвърля консервативния държавнополитически модел на Русия и Османската империя като безперспективен за по-напредналата в своята уредба България. Примерът на парламентарните и конституционните държави Франция, Великобритания и Италия пък за него изглежда още далече в българското бъдеще. Авторът не отрича и наличието на госта привърженици на английския държавен модел от средите на т. нар. реформистки партии, както и на силни русофилски тенденции в посока на консервативния руски държавнически опит.

Други привърженици на същата теза считат, че следосвобожденска България напълно възприема германския модел на държавно строителство и благодарение на него „30 години след Освобождението тя е вече далеч пред своите съседи“. Децентрализацията на властта, разгръщането на местната /личната, общинската, регионалната/ инициатива и свободата на съзидателността се посочват като основни компоненти на българския вариант за адаптиран германизъм в сферата на държавния градеж.

Наред с многобройните фактори, допринесли за

предпочитанията към този модел, застъпниците на посочената теза изтъкват и личностите на двамата владетели от немски произход Александър I Български и Фердинанд Сакс-Кобургготски. Техните становища за развитие на държавата и обществото, за мястото на монарха като конституционен фактор действително носят отпечатъка на примера от отечеството и оказват влияние върху функционирането на политическата структура, върху следваната от отделните кабинети политика, а и върху програмите на българските политически партии.

Тези заключения за определящото въздействие на германизма като образец за развитието на политическата структура в Третата българска държава има своите сериозни опоненти. Те изтъкват, че българският политически елит не възприема средноевропейския модел като цялостен държавен формат, водещи идеи за партийно строителство, конституционни и правни координати. В тази посока любопитни доказателства се извеждат от дебатите по време на Учредителното събрание. При пренията между либерали и консерватори никои въобще не споменава германския или австро-унгарския модел на държавно устройство. Нещо повече, дори такъв ревностен привърженик на германската администрация като консерваторът Константин Стоилов сочи за пример Англия, Франция и САЩ. Отново в същия дух се подчертават изявленията на политически ерудирани германци, които при посещенията си в България в края на XIX и началото на XX век не търсят никакъв паралел между германския и българския държавнополитически модел, а се отнасят иронично-пренебрежително към втория. Привържениците на тази теза оборват и твърденията за германизма в държавната сфера като „традиция на децентрализация на властта“ и „свобода на разгръщане на местната инициатива“, възприети в българското политически строителство. Те сочат силните централизаторски тенденции в Хабсбургската империя от

времето на Мария Терезия и централизираната с „желязо и кръв“ от Бисмарк обединена Германия.

Истината лежи може би някъде по средата. Действително българският политически елит не възприема като цяло структурата на германския модел или целия набор от средноевропейски държавностроителни идеи. Българските управници не скриват обаче предпочитанията си към използването на способите за реалното практическо функциониране на този модел. Те намират прагматичен, а и емоционален израз в преклонението пред немския ред в администрацията, немската дисциплина при осъществяването на държавните дела и немската последователност в отстояването и развитието на една политическа или стопанска идея. В тази посока от мисли едва ли може да се отрече, че германизмът изкрystalизира като държавен образец по време на „режима на пълномощията“ /1881-1883/. Тогава личната инициатива на княз Александър I Български води до изграждането за кратко време на държавно устройство, което копира устройството на Прусия преди 1870 година. В сложната механика на установения от цар Фердинанд I в началото на XX век „личен режим“ също пулсират германски държавностроителни мотиви.

Към средата на 30-те години теоретичните на „новата“ авторитарна държава в България посягат към някои идейни заемки на германския тоталитаризъм. Но дори и за кратко осъществени, някои от тоталитаристките амбиции на политическия кръг „Звено“ показват след 19 май 1934 г. строго придържане към ръководната роля на монархически институт, което принципно се различава от политическото структуриране на тогавашна Германия. Българските конституционни проекти налагат схващането за „верховната роля на монарха, свързвайки го с едно култово начало и намеквайки за историческото значение и място на институцията“, странейки умишлено от германския фюрерски

принцип.

Що се отнася до структурирането на българските политически партии, до техните идейни програми и практически действия, то влиянието на германизма се размиша в сложната амалгама от въздействието на чужди образци и идеологии. Дори и възпитаниците на германските университети Константин Стоилов, Стоян Данев, Васил Радославов и др. предпочитат да моделират програмното развитие на оглавяваните от тях партии в съзвучие с цялата идейна палитра на съвременния им европейски политически живот. Неосъществени като цяло остават и желаните от Берлин дивиденди в полза на фашистката идеология пред прага на Втората световна война, защото българските партии и организации с националсоциалистически оттенък остават слаби, разпокъсани и без сериозно политическо влияние. Тоталитаризмът, застрашаващ монархическите режими или обявяващ за своя главна цел опразването им от съдържание, не може да намери почва в България при наличието на един опитен и постоянно загрижен за короната владетел като цар Борис III.

Съществува обаче една област, в която българските политически и делови среди поддържат траен интерес към германизма и търсят реалното приложение на някои негови аспекти. Блестящият германски модел за ускорено икономическо развитие в края на XIX и началото на XX век, в края на 20-те и началото на 30-те години и след Втората световна война сам по себе си не може да подтикне малка България за сравнение с темповете на една велика сила. Българският управленски елит се възползва по-скоро от германската стратегия за догонване, за настигане, за наваксване, чиято същина винаги е съответствала на вечно устременото към Европа българско общество. Тогава логично идва популярността на учението на Фридрих Лист за индустриалния и търговския протекционизъм, отхвърлящо икономическия либерализъм като път за наваксване на

стопанската изостаналост. Ето защо Стефан Стамболов бърза да включи Германия в системата на българските търговски съглашения със западните държави през 1889-1890 г. Смайващият икономически скок на България, с който тя изпреварва в развитието си всички балкански държави през първото десетилетие на XX век, е невъзможен без динамичното възприемане и приложение на много германски стопански идеи, които българският политически елит се опитва да пречупи през призмата на местните традиции и специфични условия. Така че пропагандната слава на българите като „прусаците на Балканите“ идва не толкова от качествата на армията, колкото от търсеното равнение с Райха по темпове на цялостно развитие. За подобно разераничение подсказват думите на самия Бисмарк от лятото на 1890 г.: „От всичко, което може да се види и наблюдава, струва ми се, че между балканските народи българите кроят творчески и консервативен елемент. И те са способен, трудолюбив и пестелив народ, който се стреми към бабен, благоразумен напредък“.

Темата прегнолага и едно обобщение за начините, средствата и каналите, които способстват за проникването на германизма в българските политически традиции. Това проникване отначало е флуидно, а след това се институционализира. Типично е възприемането на немските социални идеи. Отначало те проникват чрез социализма и социалдемократическите партии, а след това българската държава целенасочено черпи от немските идеи за социална регулация, за надзор на труда, за работническо законодателство и др. Немските възпитаници са тези, които донасят в България разбирането, че държавата не само трябва да регулира социума, но и да го концептира. Едва след това българските държавни институции, постепенно навлизащи в социалната практика и социалните отношения, превръщат идеите в практически начинания.

От тази гледна точка може да се твърди, че в своите положителни измерения германизмът събужда съзидателността у българина в политическия и в други сфери на общественния живот. Той влияе в определена степен и за еманципирането на българската политика към Европа.

ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СИСТЕМА И ВИСОКИЯ ПРОФЕСИОНАЛИЗЪМ

Акад. Петър Кендеров, доц. г-р Сашо Гергов

Обикновено у нас като се каже дума за талант или дарование се имат в предвид много често представители на определен вид дейности - художници, артисти, музиканти и т.н.

Преди известно време беше направено едно изследване за възможностите за развитие на таланта в България. Изрично трябва да се отбележи, че това изследване засягаше възможността за развитие на таланта, в която и да е област. Някои от изводите имат валидност и отношение към темата въобще за професионализма, в частност и за политическия професионализъм. Аксиомата, от която тръгнахме беше като че ли най-добре формулирана преди доста години от акад. Ангел Балеvски, „Човек може да развие нещо, ако преди това някъде е имало нещо завито“. Дълго време съществуваше схващането, че не е толкова важно какво има човек, а в какво е положил достатъчно усилие и достатъчно много труд, и че на тази основа може да направи от себе си каквото той пожелае и затова не би имал никакви ограничения. Като започнахме обаче, да проучваме образователната система на България, защото тя е основната рамка, в която се изразяват талантите, ние се натъкнахме на някои проблеми, които имат пряко отношение към разискваната тема. Какви са реалностите?

Всеизвестен факт е, че образованата и квалифицирана работна сила е основният фактор в развитието на една страна. Това важи с още по-голяма степен за обществото като нашето - преживяващо дълбока икономическа, демографска, политическа и духовна криза. Само такава сила може да изведе страната от трудностите на прехода към пазарна икономика и демократични политически институции. Така, че осигуряването на възможности за развитие и реализация на човека днес отново

са главният национален проблем. Още повече, че негативните последици от безпрецедентното за нашата страна „изтичане на мозъци“ и на младежи от началото на 90-те години в не много далечно бъдеще ще се почувстват осезателно.

Проблемът за развитието на човешкия ресурс има много лица и е свързан с всички останали проблеми на българското общество. Във всички области високият професионализъм е най-ефективното средство за решаване на проблемите на обществото. От друга страна, висок професионализъм се постига предимно, когато у индивида има заложби и мотивация за извършване на съответен вид дейност. Когато професионалните и обществените изяви съответстват на естествените заложби и на вътрешната нагласа на индивида, реализацията на личността води до по-високи професионални постижения, до по-дълбоко удовлетворение и до по-голяма обществена полза.

Високото българско научно, културно, икономическо и политическо присъствие в света е от изключително значение за страната ни. Включително и за нейния суверинитет. Тъкмо това присъствие определя до голяма степен отношението на останалия свят към нас. Поддържането на значимо и ефективно научно, културно, икономическо и политическо присъствие отново е свързано с високия професионализъм и способности на хората, чрез които това присъствие се реализира, от една страна и от друга - от институциите, ангажирани и отговорни за осигуряване ориентирането, обучението и реализацията на кадрите. За тези дейности от голямо значение е и мотивацията на обществото и стремеж за достойна оценка и признание на професионализма.

Възпроизводството и развитието на науката, културата и останалите обществени сфери също зависи от професионализма и реализацията на вродените способности.

Има и много други причини, поради които следва да ги считаме, че способностите и професионализмът на

българските граждани са важен стратегически ресурс за успешно включване на българското общество в политическата, икономическата, научната и културна интеграция в Европа и света. Той е всъщност най-ценният национален капитал, за разлика от минералните ресурси, които веднаж изкопани, никога не се връщат. Този ресурс - обратно, колкото повече се черпи, като водата от кладенеца, толкова повече вода идва, толкова по-добре се разработва и повече се произвежда. Ето защо той трябва да се отглежда и използва най-разумно.

В това отношение образователната система играе решаваща роля. Макар ориентирана главно към учащите се - имащи средни възможности, всяка съвременна образователна система трябва да предлага и възможности за изява и развитие и на по-високите способности, на таланта. Образователната система в България има изключителни постижения в тази област. Потвърждение за това са успехите на младите българи в редица международни състезания, конкурси, олимпиади и др., където в пряко сравнение с младите хора от други страни, най-добре личат възможностите, постигнатото и човешкия потенциал, с който разполага България. В ежегодните международни олимпиади по математика през последните двадесет години България не е изпадала от „десетката“. Много често сме били в първата „шестца“, при участието примерно на седемдесет страни. Вземали сме четвърто място, неколккратно трето място. До второ сме стигали. На първо място не сме заставали, но няма държави, която да не сме побеждавали на някоя от олимпиадите. Изключителни са постиженията и на младите българи, които продължават образованието си в чужбина. Много често тъкмо тези постижения са първите пряки впечатления за България и за българите, които хората в други страни получават за нас. Може да се счита, че българската образователна система е създала и изпратила в други страни голям брой нещатни български посланици, които представят страната ни в много

благоприятна светлина. Това тепърва ще носи положителни дивиденти за страната ни...

По отношение на изявата и развитието на заложите и способностите на талантивите деца и младежи обаче се забелязва известно неравновесие, както в самата наша образователна система, така и в общественото отношение към високите заложи и създаването на висок професионализъм. Чрез различните си разклонения (езикови, природо-математически, художествени, музикални, спортни и др. училища) българската образователна система дава възможност за изява и развитие на широк спектър от способности и наклонности. Младите хора със заложи в областта на техниката, технологиите, природо-математическата област, има къде да развият способностите си почти независимо от това къде са родени и къде живеят, а до неотдавна и независимо от това - колко заможни са родителите им. Тъкмо в тези области успехите на българските младежи и девойки в международни прояви са най-впечатляващи. Нещо повече, за разлика от почти всички други области на обществения живот в страната, където днес стагнацията казва тежката си дума, механизмите за изява и реализиране на способностите на младите хора продължават да дават добри резултати. Освен образователната система, за това състояние на нещата принос имат и други фактори. Всеки успех на младите хора се съпровожда с одобрение и поощрение от всички основни институции на обществото: семейството, училището, работната среда, медиите, обществените организации и др., а това развива вече цялата среда. Получената подготовка в гореспоменатите средни училища е сравнително добра основа за създаването на добри инженери, добри физици, химици, математици, добри музиканти, художници, спортисти и т.н.

Веднага следва обаче да се запитаме дали образователната ни система и обществената нагласа

предоставят сравними възможности и подходяща среда за изява и поощрение на онези младежи и девойки, които имат заложите и мотивацията да се реализират като добри професионалисти в обществената област, подготвя ли ги тя за съвременния политически живот? Отговорът не е категорично положителен. Без затруднение се забелязва дисбалансът между двете образователни направления - природо-научното и хуманитарно-общественото.

Изглежда, този проблем е породен от подценяването у нас на важността на хуманитарното начало и на обществознанието след Втората световна война. Някои могат да кажат: „Не сте прави! Езиковите гимназии съществуват далеч преди това“. Да, езиковите гимназии в България наистина съществуват далеч преди това, и онова, което те постигат не може да бъде омаловажено, но все пак там като че ли езикът се усвоява и продължава да е условие, с този език основно да се навлезе в технологичните постижения на другите страни и другите народи (предимно поради възрастта и редицата други ограничения на обучаемите). Да не казваме, че не се предлага нещо сравнимо със съществуващата мрежа от възможности за изява на младите хора от природо-математическата област за развитие на такъв вид качества. Нещо, което да съответства на провежданите при тях олимпиади. Опонентите ще кажат: „Да има олимпиади по български език, има олимпиади по руски език, по западни езици, по философия вече има олимпиади“. Всичко това е много хубаво, но тези олимпиади са двадесет години „по-млади“, отколкото олимпиадите от природо-математическата сфера. Необходимо е да се признае подценяването на хуманитарното образование, което по-рано е било представено, да речем в класическите гимназии и времето сега ни наказва по един много болезнен начин. Твърде големи бяха очакванията и вярата, че проблемите на обществото ще се решат предимно чрез развитие на

технологичната сфера и естествените науки, а партията-ръководителка сама е в състояние да се справя с всички други проблеми...

Като става въпрос за истински талант, на него няма какво да му попречи, нито образователната система, която и да е, нито нещо може да го спре, когато човек има нещо „завито“ и мотивация да го постигне. Той ще го постигне независимо, а не поради образователната система. Така, че няма съмнение, България ще си има своите професори в хуманитарните области, в обществознанието, ще има своите истъкнати личности. Тя ги има и сега, но онова, което искаме да издигнем като теза е: „Какво би било, ако всичко това ставаше на по-широка основа? Какви биха били резултатите тогава?“

Може би тъкмо тук се крият някои от най-важните причини за тежката криза в съвременното българско общество. Естествена среда за култивиране на дейци в хуманитарните и обществените области не се създава лесно. Образователната система е само едно звено, макар и изключително важно, от цялата верига. Необходими са обществени механизми за изтъкване и развитие на таланта на онези личности, които са в състояние своевременно да идентифицират и анализират проблемите, стоящи пред обществото. Които са в състояние да мобилизират духовния потенциал на нацията за намиране на изход от кризисните положения. При това изход, който се приема от по-голямата част от обществото.

Налице е известен парадокс. От една страна, корените и традициите на българската образователна система са хуманитарни. Просветното дело у нас и по произход, и по реализация е било с хуманитарна насоченост. То е осигурило успех на развитието ни като народ и е в основата на съвременната българска държавност. То е и в основата на духовната ни култура. От друга страна, нашето общество все още няма приета концепция за цялостно развитие на хуманитарното образование у нас. Концепция, освободена от

политически пристрастия и отчиташа, както значението на световното културно наследство, така и спецификата на българската история, българската душевност и българското общество.

Практически хуманитарното образование у нас се възражда през 1977 г. с откриването на Националната гимназия за древни езици и култура. Освен това хуманитарно образование частично се осъществява в училищата по изкуствата и културата, Априловската гимназия, хуманитарните гимназии и около двайсетина паралелки към средните училища. Има какво да се помисли и по отношение на кадровото обезпечаване на хуманитарните дисциплини, нужни са школи за висока хуманитарна и педагогическа образованост и манталитет. Необходими са традиции и опит - самодейността и интуицията трудно би довела до високи постижения.

По-малкото внимание, отделяно в средното образование за обучение в хуманитарната област неизбежно дава своето отражение и последици върху изграждането на талантлив администратори, журналисти, икономисти, социолози, психолози, адвокати, писатели, общественици, политици и т.н.?

Хуманитарното образование е основа за оформянето на широк мироглед и култура - социална и политическа. То е предпоставка за формиране на личности с висок професионализъм в политиката.

Професионализъм в социалната сфера и преди всичко в политиката се достига трудно. Липсват надеждни количествени методи за оценка на ситуацията. Теорията съвпада до голяма степен с практиката, но не могат да се правят разни експерименти (макар че всеки ден сме свидетели на подобни опити). Тук експеримента е еднократен. Изводите се правят след като събитията отминат. При голямата динамика на съвременните обществени процеси това води до „разбиране и анализиране на нещата след като вече са станали“. Анализът се основава само на един експеримент - миналото.

Не могат „на живо“ да се променят условията и да се направи нов експеримент, за да се види каква е зависимостта между отделните фактори в процеса.

Но все пак в науката съществуват и методи, които макар и от съвсем друго естество, дават големи надежди, че не сме далеч от момента, когато ще имаме наистина надеждни количествени методи за оценка на ситуациите. Имат се предвид например, тези логически проучвания, които се правят и които доста точно описват реалното състояние на една система. Не можем високомерно да се отнасяме към тези методи. Защото може да има съмнение например към регресионния анализ, могат да се предпочитат и други методи, но удивителното е, че дори методи, към които има сурова критика, дават много добри резултати. И тъкмо тук е надеждата, че един ден ще можем да говорим за истински професионализъм, основан на наука, който ще превърне политическата дейност от дилетанство в професионализъм, основан на наука, а не на изкуство, защото така или иначе, сега до голяма степен успешно се занимава с политика си и живо изкуство.

Ни най-малко тези констатации не предполагат какъвто и да е упрек към политическите науки. Такива, каквито са днес. Те правят каквото могат. Все пак не бива да се забравя, че онези от науките, които се самоласкаят от мисълта, че са най-развитите и те не могат да дават обяснение за много, понякога даже изключително прости неща. Няма обяснение например на това, че акулата може да усети кръв във водата от километри, секунди след като кръвта е попаднала във водата. Няма обяснение и за други факти, също елементарни. Защо след война се раждат повече момчета? Как животът усеща, че мъжете са избити, та трябва да ги възстанови? И така не е само с човешкото общество, а и с ред явления от останалата природа. Дотам се стига, че когато вече няма двойка от двата пола за размножаване по естествен начин, природата започва чрез

просто делене да възстановява равновесието.

Такова е положението. Състоянието на науките, противно на онова, което сме свикнали да виждаме по телевизията, или да четем в книгите е все още в ембрионален стадий, което с още по-голяма сила се отнася и за политическите науки. Много добри политилози имаме, много добри социолози. Техният труд не следва да бъде омаловажаван. Похвално е, че въпреки усложненията, в които се намираше България десетилетия, тези хора са били учени, и сега са учени, и сега са водещи, могат да подготвят своите кадри, но обективното изчисление на нещата е такова. За резултатите от приложението на теорията в практиката отговорност носи главно този, който прилага теорията. Може би първа ни предстои да видим политическия професионализъм, основан наистина на науката.

Има и още нещо. Има различни видове професии, различни видове занаяти. На някои от тях човек може да се научи като чете. Просто достатъчно е да ползва информационни източници и да напредне в професията си. Но в повечето области е необходимо и друго. Постигането на политически професионализъм не става нито само с четене, нито само с гледане. Необходим е специален опит - обществен опит. И тук отново се натъкваме на едно отличие на хуманитарно-обществената сфера от природо-научната. В природо-научната сфера относително по-рано могат да се извият способностите. А в хуманитарно-обществената сфера, способностите като че ли започват да личат по-ясно малко по-късно, когато теоретичното познание или опита на предишните времена бъде обогатен и от собствената социална опитност на индивида, който се занимава с този вид дейност. Тогава се получават и по-добри резултати. Това между другото предлага и различие в стратегиите. Ако едно общество, грижейки се да създаде своите добри инженери, архитекти, лекари, музиканти, спортисти, трябва непрекъснато да сваля възрастовата

граница, от която насетне да се дава възможност на индивида да си изяви качествата, то за хуманитарно-обществената сфера според нас, диапозона на търсене на таланти, поощряване на таланти, просто трябва да се разширява. Има хора, които изявяват този си талант в по-зряла възраст и като че ли това е масова практика. Не бихме могли да си представим как изобщо може да се направи международно състезание по политика на млади хора. Това не го побира нито съзнанието, нито въображението ни. От друга страна всеки ден и всеки миг сме свидетели на факта, че политиките от различните страни се състезават. И резултатите също са налице.

За получаването на висок професионализъм на съвременния политик не може да се разчита само на образователната система. Политик се става въз основа и на лични дадености, и на обществен опит. При това този вид „обучение“ трябва да става по-рано, докато личността е отворена за въздействие - в младежка възраст.

Може би подготовката на бъдещите политици да става на принципа „чиракуване“, при утвърдени „майстори“ (лидери на политически формации или други структури на гражданското общество). Такава школа ще помогне да се придобият необходимите качества за постигане на висок професионализъм и готовност за ефективно включване в обществения и политическия живот. Сериозна възможност за изява на способности в тази област може да се очаква от дейността на структурите на гражданското общество, което у нас тепърва прохожда. Чрез него могат да се проявят и развият бъдещите професионалисти в обществената сфера.

Когато се мисли за създаване на адекватна система за формиране на политически професионализъм не стига само да се сложи ударението върху подновяването на класическите гимназии или както и да ги наричаме отпък нататък. Трябва системата да бъде отворена и нашето общество да дава възможност за изява на хора и от по-последваща възраст, които

са излезли от училище, излезли са дори от университета. И тук се натъкваме на още нещо, върху което е добре да се замислим относно политическия професионализъм. Така или иначе, по-рано имаше младежки политически организации. Имало ги е преди Девети септември, имало ги е и след Девети септември. Не можем да си позволим лукса само за това, че тази организация се съзваше „Бранник“ или „Комсомол“, да отречем смисъла от съществуването на младежки организации. Вие виждате, че и сега спонтанно те възникват. Нашите студенти, които на много неща ни научиха и които ни показваха един фойерверк от изобретателност, и се обосноваха как може да се води политическа война, си родиха свои организации. Тези организации са школа.

Всяка партия би трябвало да има някакъв механизъм за селекция и подбор на кадрите си. След като държавата не може да го направи, трябва да се появи заместител. Разбира се, не бихме се ангажирали да дадем рецепта за това как може да стане подобна селекция, но понякога един поглед отвън, отстрани, поглед на хора, които виждат в своята сфера какво става, могат да бъдат полезни.

Дали това обаче, е достатъчна основа за подготовка на бъдещите политици у нас? Разбира се в такъв ред на мисли могат да бъдат поставени и много други въпроси. Например:

- На какво се дължат успехите в държавни страни, въпреки че в качествено отношение тяхните политици не се различават съществено от нашите?

- Каква е приликата и отликата в качествата на индивида, на чиято основа може да се изгради професионален политик, общественник или администратор?

- Какво може и следва да прави обществото за разкриване, поощряване и развитие на такъв вид личностни качества?

- Какво може да предпази носителю на тези заложби от покриване и корупцията?

- Защо пък медиите да не дават по-често трибуна за изява

на политици с качества, а не най-вече на формалните лидери?

- Как да се фокусира общественото влияние върху постиженията и провалите в хуманитарно-обществената сфера с цел поощряване на професионализма и таланта?

- Какво пречи за създаването на ясни критерии и стимули за постигнат професионализъм?

- Защо толкова често се говори за необходимостта от издигане престижа на българския учител, а не се прави почти нищо за това?

- Толкова ли е трудно да оптимизира /прецизира училищната мрежа с оглед разумен баланс между природо-техническите и хуманитарно-обществените училища?

Списъкът на тези нетолкова сложни, колкото комплицирани, а може би неудобни и неприятни за някои въпроси, може да бъде продължен още доста. Някои от тях могат да бъдат и риторични. Но по-съществено е **първо**, да започнем с тяхното задаване, честно, откровено и с мисълта, че **второ**, от коректността на отговора зависи нашето достойно съществуване, зависи бъдещето на нашите деца.

ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ЗНАНИЯ И РОЛЯТА ИМ В СЪВРЕМЕННИЯ ПОЛИТИЧЕСКИ ЖИВОТ

Проф. д-р и.н. Тодор Вълчев

Няма съмнение, че в съвременните условия, когато икономиката е толкова важна, политиките трябва да притежават определени икономически знания. Икономиката сега е сложна и много противоречива. Първо - тя е високо монетаризирана, и вие не можете, както беше в миналото, да се затворите само в своето стопанство и от онова, което сами произвеждате - само от него да зависите. Второ: икономиката е високо интернационализирана и това личи най-вече в мозъчното движение на капитала и затова сега са толкова важни чуждестранните инвестиции. Европа се интегрира в една общност, която по никакъв начин не може да се игнорира. Проблемите за заетостта получават свършено други форми и се превръщат в друг проблем - безработицата престава да бъде циклично явление и големи проценти от хора - 20% в Испания, повече от 10% в Германия, не могат да намерят постоянна работа. В обществото възниква въпросът, какъв тип заетост трябва да бъде осигурена за в бъдеще? Икономиката става високо технологична, автоматизирана и електронизирана, финансово изключително сложна. Тази икономика се отличава също така с изключителна динамичност, защото парите вече не се нуждаят от физическо пренасяне, както по времето на испанското завоюване на Америка - парите сега се движат за секунди и много често проблемът е как цялата документация да следва тяхното светкавично движение. При тези условия е невъзможно изолиране, както казах, още по-малко някакво национално затваряне.

Нека помислим сега какво знае и какво не знае за тези процеси обикновеният човек в България? Помислете си за българина сега какво той знае или не знае. Кога се е интересувал

той от валутния курс, от валутен борд и т.н. кога е получавал помощи в еко, а утре, може би и в евро..... (дано не получава, разбира се...) Той разбира вече малко нещо от държавни ценни книжа, понятия са му такива работи като ЗУНК-ове и Брейди-облигации. Но той е и пометен от инфлацията, както никога до сега - дори по времето на Първата световна война левът се е обезценил 27 пъти, а сега се е обезценил 1,000 пъти...

Какво да прави политикът в тази обстановка, когато икономиката се е динамизирала така силно, че обикновеният човек стои като объркан - какво става с него? В тази обстановка политикът се среща с избирателя си. И той - обикновения човек - чака да чуе нещо за тези нови бури, които връхлитат върху него и пряко го засягат, но той не ги разбира от къде идват и защо. За съжаление и политикът не ги разбира, или поне по-голямата част от политиките не са в състояние да му ги обяснят. Човек има сетива за знаещия и незнаещия и си казва: „Този политик е „Гола вода“.

Политикът трябва, ако не е икономист, поне да разбира за какво става дума и какви ще бъдат последиците от едно или друго решение, за което той гласува. Разбира се, трябва да се попитаме - дали това е възможно и постижимо - да искаме ли подобна подготовка от всички политици. Не всички могат да са и трябва да са икономисти, не всички са юристи или историци и не трябва да са. Има и математици, инженери, психолози и ред други в политиката. Но ако не можем да искаме от всички тях дълбоки икономически знания, можем да искаме друго - в Парламента, в Кабинета, на други места да има повече икономисти и повече юристи и повече добри специалности по хуманитарните науки, за които вчера тук се говореше, че в периода на социализма те са били пренебрегнати и подценени аз мисля, че това е вярно. В БАН, където работех, се даваша голямо предимство на т.нар. „природни“ или „точни науки“...

Да се попитаме дали българските политици днес разбират от икономика - имам пред вид политиците на водещи

позиции? Тяхната подготовка е общо-взето недостатъчна. Такива са моите впечатление, защото пет години имам възможността да бъда в контакт с тях в Парламента, Правителството и на други места. Въпреки, че добри икономисти има от всички цветове, мога да посоча имена, но не смятам, че е нужно.

Защо смятам, че подготовката на повечето политици е недостатъчна? Първо, защото те не познават пазарната икономика - нито практически, нито теоретически - нямаше от къде да я познават. В годините на социализма малко се учеше за нея. Имаше тук-там избрани групи, които работеха по проблемите на свободния пазар, но и те не биха живяли в условията на такава икономика, и те нямаша минимума от основните знания, за да могат лесно да надникнат в нейното съдържание.

Примерите не са доказателство, но все пак искам да посоча няколко, които говорят за това, че познанията ни за тази икономика и днес не са достатъчни.

Спомням с случай, когато представителите на БНБ трябва да отидат в Парламента, за да обяснят своята позиция по искането на министъра на финансите за допълнителни бюджетни дефицити и за тяхното финансиране. В първите години след 10.XI.1989 г. имаше решение 50% от дефицитите да се финансират задължително от БНБ. Това е най-инфлационният начин за финансиране на бюджетния дефицит. Аз и моите колеги се опитвахме да обясним на депутатите, че могат да се изберат и по-други варианти, че това е високо инфлационен похват. После, когато се гласуваше, това наше искане получи само 17 гласа. И то събрани от двете страни политически сили. Очевидно е колко силно бяхме неразбрани.

Или ако вземем модерната сега тема за Валутния борд. Сигурен съм, че депутатите ни разбират нещичко от „валутен борд“. Всеки знае, че това което го сега се правеше:

централната банка да финансира бюджетните дефицити - това при Валутен борд не може да става, то е забранено. Те разбират също така, че тук се крие голяма опасност - ако бюджетът не може да бъде уравновесен в условията на Валутен борд, цели системи могат да останат без средства. За бюджетния дефицит ще има разрешени източници, но те може и да не могат да бъдат усвоени. И тогава при бюджетен дефицит, в условията на Валутен борд, може просто да няма пари, и то за такива сфери, като здравеопазване, образование, култура, полиция, пенсии. Просто няма да има пари. Но много малко от тях разбират - все едно дали са икономисти или политици - че тази система - Валутен борд има някои предимства, но че тя е крайно негъвкава, нееластична. А в самата си същност паричната система е еластична, това нейно качество е подробно изследвано и осветлено в литературата. Ето защо аз съм против системата на борда. Но ако тези факти, депутата пък и който и да е друг човек не ги е прочел човек преди това, откъде да ги знае... Има моменти, в които икономиката просто иска повече пари, и други моменти, в които от икономиката просто трябва да се изчерпят пари. Това ние наричаме създаване или стерилизиране на ликвидност. Системата на борда не позволява подобно нещо. И в този факт се крие един огромен риск. Ние, очевидно, ще поемем този риск, тързвайки по такъв път, но е добре поне да се знае, че такъв риск съществува. Аз мисля, че огромната част от политиките, които сега взимат решенията, не са наясно нито по предимствата, нито по недостатъците на „Борда“. Разбира се, ако ги попитате, те ще кажат: „Да, да - знаем това...“

Има и редица други тънки моменти, които могат да бъдат разбрани само при наличие на по-специална подготовка, на добра икономическа подготовка, за която проф. Марко Семов толкова много настоява.

Донесъл съм тук един документ от преди две години, който показва ясно как политиките ако не разбират и не

виждат опасността от своите решения, и поради недостатъчна подготовка, реагират неадекватно. Този документ беше връчен на министрите, които се занимават с икономиката ни. По-късно бяха публикувани части от него. Видя го и Министър-председателят, но и неговата реакция не беше напълно адекватна.

Разбира се, със задна дата всеки е много мъдър - но все пак той показва, че при определена икономическа подготовка, човек би могъл да предвиди определени развития... Документът е от юли 1995г. и аз ще Ви прочета част от него: „Обективните условия, в които сега се намира страната - юли 1995г.! - ще позволят още няколко месеца да държим под контрол валутния пазар и валутния курс. Обстановката вероятно обаче ще се промени още преди края на 1995 или в началото на 1996г. (Тук не познахме съвсем - промени се през април-май 1996г. - б.м. Т.В.) Причини: поради големите плащания по външния дълг, нарастващите затруднения за експорта и увеличаване на вноса, вследствие на относителното надценяване на лева, т.е. прекалено стабилният лев. А той не трябва да бъде толкова стабилен, поради възможното забавяне на преговорите с международните финансови институции (и поради редица други причини те наистина се забавиха с цяла година). Съществува реален риск към края на 1995г. да загубим контрол върху движението на валутния курс и да се стигне на взривоопасни корекции, наподобяващи кризата от март 1994г. Тя е от същия тип като сегашната криза, но ако тогава курсът се удвои, сега се употопи... И по-нататък: Възникне ли подобна ситуация, в системата на относително свободно плаващ валутен курс, наличният инструментариум и обемът от резерви, които имаме, ще се окажат недостатъчни за плавен преход към ново равновесно положение. Този преход неизбежно ще се осъществи чрез криза със съответните икономически и политически(!) последици...“

Тези, които имат определени икономически знания могат

да се опитат да видят нещата. Но ако такава подготовка липсва, това е невъзможно. Не се разбира опасността, за която предупреждавахме и последиците - както е печално известно - не закъсняха...

Такива примери могат да се посочат още много и бедата не е даже в това, че не са достатъчно икономическите познания у хората. Всички ние даже в своите области не знаем достатъчно. Бедата е там, че не се изслушват експертите. Мога да посоча министри и министър-председатели, които месеци наред не се интересуваша от определени сфери, както и други, които се интересуваша редовно, макар и да не разбираха достатъчно какво им се говори... Димитър Попов беше юрист, но той активно се интересуваше от становището на експертите, Беров също, Ренета Инжгова, макар и за кратко министър-председател - също. Но и имаше и други...

Какво може да се направи всъщност? Да превърнем всички политици в икономисти не може, а не е и нужно, защото, ще кажете, трябва и психолози, и социолози и т.н. Разбира се, че трябва. Ако се вгледаме в практиката на западните страни ще видим, че на ключови позиции - особено в Парламента, където се законодателства, и в Министерския съвет, са необходими повече икономисти и юристи. Обществото е сложен организъм и в него трябва да се намери баланс между познанията на хората, които го ръководят. Сега чувам, че съставът на действащото (от май 1997 г.) НС е такъв, че в него определени специалисти напълно липсват...

Възниква въпросът за този минимум икономически знания, от къде да дойдат те? Разбира се, преди всичко от университета. На първо място са необходими повече знания по макроикономика - не толкова как се управлява едно предприятие, а като се променят едни икономически величини, какви последици и реакции ще има в другите системи. Икономическата система е изключително сложна, защото в нея има много променливи - и трябва да се знае при какви условия как тя ще

реагира. Нужни са и повече знания по история на икономическата мисъл. Спомням си времето, когато проф. Кирил Григоров изпитваше по „История на икономическите учения“. Студентите не обичаха много тази дисциплина, макар, че самия него силно го уважаваха. Не я обичаха, защото тя бе много сложна, но връщането назад към нея днес е необходимо, защото съществуват и до сега различни школи върху един и същи проблем. И трябва да се познават опитът и изводите от прилагането на едни или други решения, да се познава икономическата памет на човечеството. Има едни, които залагат само на пазара, но има и други школи, които отчитат пазара като основен регулатор, но при действието на редица корективи. Защото обществото не се състои само от икономика, нито само от пазар... И ако не са били получени знания в тази насока, това е недостатък на един политик. Той трябва да чете и специализиран икономически печат - „Нойе Цюрише Цайтунг“, нека поглежда във „Файненшъл таймс“ или „Таймс“ - големите вестници, които имат икономически страници, а от българския печат - специализираните вестници, които могат да се четат и от неикономисти - „Капитал“, „Пари“, „Банкер“. Едно ще се разбере, друго не - във всички случаи някаква полза ще има.

Или когато политиците ни отидат в чужбина - нека да влезнат в борсата, тя е отворена за всеки. Е, не всичко се разбира, но горе-долу се вижда какво става. Трябва да се посетят банките, свободни икономически зони - всеки може да влезе и не му трябва развода.

Необходимо е, редом с това, солидна езикова подготовка. Сега номер едно е „английският език“ и никой друг - аз бих казал, за съжаление - не може да го изместят. И в това отношение е недопустимо да си невежа. Спомням си, бях веднъж в състава на наша делегация, и ме попитаха: „Как може вашият министър на търговията да не говори никакъв език?!“ Той може да е министър на спорта или нещо друго, но на търговията...?

Необходими са силни икономисти в министерския кабинет - силен министър на финансите, на икономиката и др. Стабилни държавни секретари - т.е. заместник-министри. У нас идва нов министър и всички заместник-министри се сменят... Това никъде в света го няма! Заместник-министърът стои и изпълнява волята на министъра. Днес правителството е червено, утре е синьо, днес е консервативно, утре е левоцентристко - държавният секретар, заместник-министърът си остава същият! Дума да не става пък да се сменят началници на управления или отдели - та това са експертите!

Нужни са и стабилни съветнически екипи - разноцветни! Не бива да се допускат едноцветни екипи. Говорихме тук вчера за германизма - в Германия няма никакво значение, ако не си министър, дали си християндемократ или си социалдемократ, или от СГД. Екипът на Управителния съвет, с който аз влязох в банката, беше разноцветен. После социалистите създадоха, въпреки предупреждението, едноцветен екип. Сега той пак ще бъде сменен с изцяло едноцветен. И онова беше грешка, и сега ще е грешка...

За да завърша, нека добавя нещо около вчерашната дискусия. Ние сме незряла държава. Ще кажа „незряла нация“, макар, че ще отвърнете: „1 300 години история имаме, 2 000 години уточняват други.“ Понякога излизат и смутителни книги. Чели ли сте - тази книга за българите, според която те цивилизовали славяните! Вътре има преки твърдения за българите и тяхното расово превъзходство над славяните. Тая книга беше преведена на английски, и раздадена във Виена при едно посещение на наша делегация. Попитаха ни домакините: „Защо разпространявате тази расистка книга?“ И този, който я разпространяваше, отвърна: „Аз я купих, защото е много добре оформена графично, но не съм я чел...“ Според мен, ние сме незряла нация. Много сме били изравнявани в миналото си. Нямаме потомствена аристокрация, нямаме потомствена буржоазия, нямаме дори потомствена интелигенция. Колко души

могат да кажат: „Моят прагядо беше адвокат, или министър!“ А когато са се появявали, ние периодично сме ги изстребвали... Прекалено недиференцирано е нашето общество. Не може 30 души да се състезават за президентското място... Когато се яви определена фигура, другият трябва да прецени сам, че не може да се състезава с него. А за това е необходимо, изглежда, известно време...

Ние се интересуваме много от политиката, защото сме били много зависими от това, което става около нас... Нашето място тук е ветровито, винаги събдовен е бил въпросът - какво ще реши Русия, какво ще каже Германия... Съдбата на българина много често е зависела от това, което другите правят на Балканите. Онези, които прекрояват картата на Австро-унгарската империя, преди около 80 години залагат големи бомби тук...

Българинът трябва да разбере, че трябва да се грижи за себе си, трябва да търси българските форми, да търси българските корени - както Марко Семов толкова обича да ги търси. Но не можем да се откъснем и от обкръжението си. Може ли да си на вратата на Византия, а да се опитваш да се откъснеш от нейното влияние и от християнството? Не... Може ли, като си заминал последните варвари, да не се приспособиш към условията на Османската империя? Може ли в условията на доминиращ социализъм в Източна Европа, да има за тебе друг път? Може ли сега в България, каквато и идеология да имаш, да се откъснеш от пазарата икономика, от частната собственост, от демокрацията, от световния пазар, от интеграцията... Като народ и като държава ние не разбрахме, че се обръща една голяма страница в съдбата ни, и че друга алтернатива няма... Сега развитието на България е възможно само в тези посоки - без това не може да има просперитет и напредък. И не може не го разбрахме до сега, плащаме невероятно висока цена. Седем години застой, а в Търново Марко Семов каза - „7 години връщане назад“.

Това са, накратко, мислите на един икономист-професор...

РОЛЯТА НА ОБРАЗОВАНИЕТО ЗА ФОРМИРАНЕ НА ПОЛИТИЧЕСКИ ПРОФЕСИОНАЛИЗЪМ

Проф. д-р и.и. Йордан Венедиков

1. По съдържанието на този доклад.

Ако „професионализъм“ е човек да се отнася професионално към дадена дейност, т.е. да се отнася към нея като професионалист, или да бъде професионалист в нея, и от друга страна, тъй като „професионалист“ означава „човек, превърнал известно занимание в своя постоянна професия“, т.е. в дейност, от която се препитава (Български тълковен речник А-Я, 1973 г.), то темата на нашата среща „Ролята на образованието за формиране на политически професионализъм“ може да се изрече и така: „Ролята на образованието за формиране на професионални политици“, или на лица, които са превърнали политиката в дейност, от която се препитават.

Възможно е и сигурно има специално образование - тук компетентни са колегите политолози - което да подготвя професионални политици.

Доколкото си спомням Антони Идън, лорд Ейвън (1897), специално беше подготвян за политическа кариера едва ли не от детството си. На 38 години той става външен министър на Великобритания и след това външен министър в още две правителства. От 1955 година е водач на Консервативната партия и министър-председател. Какво повече би могъл да иска един професионален политик?

През 1956 г. обаче - точно след унгарските събития - Англия на сър Антъни, съвместно с Франция и Израел, нападна Египет, предизвика злощастната Суецка криза, и претърпя неуспех. През 1957 г. Антъни Идън подаде оставка. Отпосава, на 60-годишна възраст, специално подготвеният професионалист, изчезна от политическата сцена. Той се оказа малък политик.

За разлика от него и много преди него в малката поробена

България се ражда (през 1854 г.) политик от световна величина. Това е Стефан Стамболов. Той съвсем не е учил за политическа кариера. Изключен е от духовната семинария в Одеса и е изгонен от Русия. Активно участва в борбите за Освобождението на България (това е школа, но не е образование) и след 1878 г., едва на 25-годишна възраст е избран за народен представител (1880 г.), а на 30 години става Председател на Народното събрание.

Не искам, и не трябва тук да се впускам в описание на политическата дейност на Ст. Стамболов. Ще отбележа обаче неговата решаваща роля за установяването и отстояването на българската независимост, връщането на княз Александър Батенберг след неговото детрониране по внушенията на Русия (9 август 1886 г.), и твърдата му национална политика като регент и министър-председател. Известно е, че тази национална политика противостоеше на имперските замисли на Русия. Тя водеше България към Европа и доведе до разрыв на отношенията между двете страни.

Всичко това е известно. Към него ще добавя две неща.

Едното е личната трагедия на Стамболов, който - както отбелязва Симеон Раев в „Строителите...“, по сърце е русофил, а е принуден, заради българските национални интереси да се противопостави на Русия. „В онова време (1882 г., суспендирането на Търновската конституция и управлението на руските генерали - б.м.) - пише С. Раев - Стамболов бе ярък русофил. След като бе видял в две нещастни въстания безсилието на българския народ сам да се освободи, минаването на Дунава от победоносните руски войски завладя възторжената му млада душа с едно обаяние, което ще отслабне по-късно, но никога няма да угасне съвсем“ (Строителите на съвременна България, т.1, стр. 353). За времето непосредствено преди скъсването на дипломатическите отношения с Русия и при реалната угроза от руска окупация С. Раев добавя: „Накъде да тръгне? Вярата в Русия не искаше да умре у него Един разрыв с Русия му се

явяваше като велико бедствие ... (там т. II, стр. 304).

Любопитна е - това е втората ми добавка - характеристиката на Стамболов, предадена от Алеко Константинов в пътеписа „До Чикаго и назад“ (Избрани съчинения, т. I, стр. 45). В разговор с „бай Недялкович, сръбски емигрант и натурализиран американец, Алеко пита за току що избрания президент Кливланд. Недялкович, който е горещ привърженик на Кливланд, отговаря: „Кливланд е добър човек, ама ни е државни муж, он е бугала; очете да ви дадем Кливланда, па да вземем вашег Стамболова, па он да дожде овде, па да увати за руке ове американи? ... Благодарим за комплимент.“ добавя Алеко, политически противник на Стамболов.

Стамболов, неукният политик, беше отстранен от властта и на 41 годишна възраст беше убит (1895 г.). Но той, за разлика от сър Антъни, е един голям политик. Сър Антъни изчезна от политиката приживе. Стефан Стамболов вечно ще бъде в нея.

Ето защо си мисля, че специалната образователна подготовка на професионални политици е твърде „специален“ въпрос.

Ето защо ми се ще в доклада си „Преходът от идеологизация към хуманистика“, да имам предвид „Формирането на политически професионализъм“ в един по-друг и доста по-общообразователен смисъл, в смисъла на смяната на господстващия (поне доскоро) в образованието и в обществото (включително и сега) „идеологизъм“ с нещо по-добро, с нещо „хуманистично“.

Ще ми се, с други думи, хуманизмът постепенно да обхване образованието и, заедно с него, цялото общество. С това не искам да кажа, че очаквам някакво „светло бъдеще“, в което няма да има политическо противопоставяне и остри конфликти. Мисля обаче за възможна замяната на известните ни „класово-партийни ценности“ с ценности общочовешки. Мисля, че по този начин ние можем да достигнем до едно по-добро взаимно

уважение и взаимно разбирателство, до една толерантност и дори съпричастност, дори взаимно подпомагане между различните политически и неполитически слоеве на обществото.

Не ще и съмнение, че ако това стане или поне започне да става, то ще се отрази благоприятно и върху онова което напоследък започна да се нарича „политически елити“, или „политическа класа“, т.е. ще внесе „политически професионализъм“ и в дейността на нашите професионални политици.

Като казах „професионални политици“ си спомних. Преди много години на масата ми в ресторант Крим седнаха двама белгийци (нямаше свободни места). От дума на дума единият от тях, дългогодишен дипломатически чиновник, поприсви очи и хитро ме запита:

- Отдавна съм по легациите, господине, и познавам много ваши политици. Те са, разбира се, доста различни един от друг, но по едно нещо напълно си приличат. Всички те са привърженици на футболния тим ЦСКА. Защо?

Защо, наистина? Ами заради идеологизацията. Заради тази тотална идеологизация, която цареше безпрекословно в нашеото доскорошно общество. Идеологизация, която днес искаме да преодолеем, от която искаме да се избавим завинаги. Но какво всъщност е „идеологизацията“?

2. За основните понятия.

Ще се опитам, както се изисква от един научен доклад, да бъда точен. За това трябва да дефинирам някои от основните понятия, които влизат в нашата тема. Това са: политика, идеология и хуманизъм.

За леснота, (но, както ще видите, не само заради това) ще взема тези дефиниции назовото. Ще ги взема от две авторитетни енциклопедии.

Ето какво съдържа терминът „Политика“ според знаменитата енциклопедия на братя Данчови, отпечатана през

1936 г.

1. Политика (грц) 1). Изкуство, умение да се управлява държава; 2). Въпросите, които интересуват една държава, и начина да се бораи с тях; 3). Съвкупност от схващания за начини на действия от правителство или управа; 4). (прен.) Благоразумно, тънко и сърчно постъпване или действуване.

А ето дефиницията в кратката българска Енциклопедия от 1974 г.:

2. Политика (г.) - Дейност, която се определя от обществените цели и интереси на класи, партии или групировки, а също така и дейност на органите на държавната и икономическата структура на страната. По определението на Ленин, политиката е концентриран израз на икономиката. Господстващата класа осъществява своята политика като държавна (вътрешна и външна), намираща отражение в правото на държавата. Политиката на реакционната буржоазия спъва възходящото развитие на обществото. Комунистическата партия, политически вожд на работническата класа, на трудещите се, изработва своя политика върху научни марксистко-ленински основи. Политиката на партията и на социалистическата държава има за своя цел изграждането на социализма и комунизма.

Съответно „Идеология“ е определена от братя Данчови така:

3. Идеология (грц.) ...3). Съвкупността от идеите, на която се основава някое обществено движение или художествено течение.

Енциклопедията от 1974 г. дава следното определение:

4. Идеология (г.) Система от политически, правни, морални, естетически, философски, религиозни възгледи; част от надстройката на обществото. Обусловена е от икономическата база; притежава и относителна самостоятелност. В антагонистичните общества идеологическата борба изразява класови интереси. Може да

бъде научна или ненаучна. Марксизмът-ленинизмът е научна идеология, която изразява интересите на работническата класа, на цялото прогресивно човечество.

5. Накрая, за „Хуманизъм“ братя Данчови пишат:

Хуманизъм (лат.) .. 2. във философията: боготворение на човечеството.

А в Енциклопедията от 1974 г. се казва:

Хуманизъм (л.) - система от възгледи, които изразяват уважение и защита на достойнството и правата на човека, грижа за запазване и хармонично развитие на човешката личност, борба за човечност в обществените отношения... Марксизмът-ленинизмът възпитаваша най-последователния и реален хуманизъм. Социалистическият хуманизъм е идеология на пролетариата и е коренно различен от абстрактния хуманизъм, често проповядван от буржоазните идеолози. Истински хуманни отношения между хората ще се създадат след премахването на частната собственост и на експлоатацията и след изграждането на комунистически общественно-икономически строй.

3. Идеологизацията.

Тези дефиниции, тези двойки от дефиниции явно не могат да се използват като „понятиен апарат“ в обичайния научноизследователски смисъл. Те обаче красноречиво показват същността на „идеологизацията“, крайната идеологизация, обхванала нашата страна след преврата (или след „социалистическата революция“, извършена както ни каза „вожда и учителя на българския народ“ Георги Димитров „с решаващата помощ на съветската армия“) на 9-ти септември 1944 г.

Тази идеологизация постепенно обхвана целия наш обществен живот. Тя се съпътстваше и утвърждаваше от масовите репресии (Ленин ги наричаше „терор“), лагерите и изселванията, национализацията, насилственото коопериране на селяните, урбанизацията, „гигантските строещи на

социализма“, престъпната небрежност към горите и реките, към почвата и въздуха, отричането на българщината, съветизирането на страната и стремежът тя да стане съветска република, „възрожителният процес“, подтисничеството и привилегиите, резиденциите и панелните блокове, търговията с оръжие и наркотици, милиардите външни дългове и тяхното разграбване, икономическата назаднаост.

Ще добавя промяната на правописа (извършен понеже, както възмутено заявява Ал. Балабанов, било наредено отгоре те да „екат, ние да якаме“), забравата и забраната на старите автори, възворената култура на социалистическия реализъм, подчиненото на политически идеологии и фалшификации образowanie, възпитанието в духа на Павлик Морозов.

През това време, искам да подчертая това, развитието на България не спря. Имаше и светли периоди, имаше и светли личности.

Едно беше при „вoжда и учителя на всички народи“ Й. В. Сталин, друго беше при „най-добрия приятел на българския народ“ Никита Хрушчов, трето беше при Брежнев, също „най-добър приятел“ и (както прескачам Андропов и Черненко) нещата станаха съвсем различни при Горбачов ...

През цялото време обаче България се развиваше много бавно и много противоречиво, България изоставаще. И това ѝ изоставане, (същото впрочем се отнася за Съветския съюз и за другите социалистически страни) доведе до краха на комунизма.

Доиде времето за промяна. Промяна, след която много от нещата през изтеклите пет десетилетия ще останат като един лош исторически спомен или просто ще бъдат забравени.

Както слазната едновремешна песен:

Три слънца в небето греят /Три сърца в едно живеят /Да живеят, да живеят /Сталин, Тито, Димитров/

както „плавателния канал около София“, или „Дружба от векове за векове“ или „Социализмът ще бъде построен през

1980г.“ и „догнать и перегнать“ или всенародно естетическо възпитание и всестранно развитие хармонични личности на комунизма ...

4. Промяната.

Времето за промяна обаче не се оказа време на промяната, на желаната и нужната промяна. Седемте години от свалянето на Тодор Живков насам протекоха злощастно за България. Вместо възможният възход, който постигнаха други от бившите социалистически страни, България бе доведена до пълна, до невъзможна разруха. За това има много причини. Някои са ясни, други неясни - за тях бъдещето ще си каже думата.

Една от тези причини обаче е несъмнено идеологизацията, продължаваща някак си поновому, с други форми и вече не така едноточно, вече с противодействие, вече двуполусна идеологизация.

От една страна стои старата комунистическа идеология, от която БКП и след превръщането си в БСП по същество (и за разлика от други европейски комунистически партии) не се отказа. От друга страна застана някаква нова идеология, но идеология неясна и, при още неукрепналите други политически партии, неизяснена и не диференцирана, застана един идеологически конгломерат, който може да се определи най-точно като антикомунизъм.

Това доведе - то беше естествено, но беше погрешно - до едно мощно и властно „Долу БКП!“, „Долу комунистите!“.

Аз, който съм носител на „синята идея“ далеч преди нейното официално оцветяване, тогава често казвах на приятели: „Когато видите, че някой много вика срещу комунистите, имайте едно на ум, много не му се доверявайте“.

Защото не това беше нужно тогава, защото то уплаши, то отстрани, то отблъсна от демократичното движение много комунисти, посрещнали с радост и облекчение свалянето на Тодор Живков и присъединили се чистосърдечно към демократичните сили, готови искрено да помогнат на прехода.

Тогава беше нужно нещо друго, нещо което вложих в заглавието на една статия от 1992 г. „Заедно по трудния път“. Защото беше ясно, че наброяващата към 1989 г. 800 000 членове БКП не се състои от карьеристи и лентяи. Защото между комунистите „и преди, и сега“ има честни хора, има умни хора, много от които не бяха съгласни с управляващата ги върхушка, много от които също бяха потърпевши от „строителството на социализма и комунизма“. Защото реална угроза за демокрацията представляваха малка част от тогавашните комунисти. Защото виновни за комунистическия режим и бедите, които той нанесе, не са всички и всеки комунист, а една малочислена върхушка. Защото наказание заслужават и трябва да го понесат тези, които са извършвали престъпления и тези които продължават да ги извършват.

5. Образованието и промяната към хуманистика.

Нашето образование - всички знаем това - беше силно и цялостно идеологизирано. Светлото в историческото ни минало беше зачеркнато - както в „481 по Фаренхайт на Бредбъри“ или преначено, както в „1984“ Министерството на истината на Оруел.

Генетиката беше заменена с дълбоко погрешното (но класово-партийно!) „учение“ на Лисенко за влиянието на „средата“.

Айнщайновата теория на относителността беше отхвърлена.

Кибернетиката беше обявена за „опиум на народите“ (каквато беше и религията).

Статистиката беше декретирана като обществена наука, която не може да се прилага в други научни области.

Приложението на математиката в икономиката се смяташе за недопустимо.

Главните световни постижения се преписваха на руски мъжици и съветски учени. И т.н.

Много от тези неща с времето улегнаха, или бяха

коригирани (отново Министерството на истината, вж. сменените статии на БСЗ). Едно оставаше неизменно: комунизмът е бъдещето на човечеството, СССР и неговата славна КПСС ще победят загняващия капитализъм и ще осигурят това бъдеще на всички народи, БКП, според силите на България, ще помага, като стои най-близко и безрезервно до рамото на „Големия брат“.

Във висшите училища и научните институти имаше щатни учени, които вярваха във всичко това и които не можеха да вършат нищо друго, освен да работят за него. Заради промяната тези хора трябваше да си отидат.

Но, както беше казал един американски президент (Джеферсън): „Чиновниците (в нашия случай - тези щатни учени) рядко се пенсионира и никога не подават оставка“.

Това наложи през 1992 година, по време на краткото управление на СДС, добре известния „Закон „Панев““. Този твърде оспорван и по мое мнение принципно необходим закон имаше една слабост, (която тогава посочих на самия Панев, и изложих в Съюза на учените в България). Под неговите удари попаднаха не само партийните (на БКП) лъжеучени, но и други учени, учени с големи постижения, с висок авторитет и изявени преподавателски качества.

Последва, при управлението на Жан Вигенов, законът „Анти-Панев“, който върна нещата в изходната точка.

Подобни неща се развиха и във Висшата атестационна комисия. Наличието на хора влезли по „партийна линия“ във висшето образование и научните институти е безспорно, но днес то не е главната беда - една реална персонална атестация много по-добре от някакъв общ закон ще се справи с тях, както ще се справи с всички некадърни преподаватели и учени.

Бедата е в свойствения на тези хора, не притежаващи друго, освен своята идеология, стремеж да възпроизвеждат себеподобни и особено в това, да провокират и да поддържат идеологическо напрежение в научните среди. За това

напрежение допринася и често предизвиканата реакция на антикомунистическата идеология, за която споменах преди малко.

Един пример от СУ „Св. Климент Охридски“. В академичния съвет се постави (по времето на Виденов) въпросът за т. нар. „тоталитарни символи“, плочи в Ректората на Университета, които овековечават борбата срещу монархо-фашизма. Предложено беше те да бъдат премахнати, или към тях да бъдат положени аналогични плочи, свързани с репресиите след 1944 г., или и едните, и другите да се поставят в отделна зала, свързана с историята на Университета. Но не! Организира се (от кого?) цяла подписка в университета за запазването на символите, получи се подписка от (ако не се лъжа) Кюстендил, появиха се вестникарски статии ...

Академичният съвет, слава Богу, не се подаде на това. Решението на въпроса добронамерено бе отложено.

Важното, заради което споменавам този случай е, че при него и при много други сходни случаи се установи възможността учени, които са били, или сега са на различни политически позиции, да разговарят спокойно, с взаимно разбиране и безпристрастност и така да достигнат до верни решения. Да се държат, с други думи, като учени, чийто общ интерес са интересите на университета, на цялата научна общност.

Така нашите отношения в университета се хуманизират. Това е и един от верните пътища за прехода на образованието от идеологизация към хуманистика.

Науката и образованието - и предуниверситетското и висшето - трябва преди всичко да бъдат деидеологизирани. В тях не трябва да се допуска политическа идеология - нито лява, нито дясна.

Това не значи, че ние, във висшите училища и в институтите, непосредствено ще навлезем в „един свят на хуманистика“, в едно, както казват братя Данчови, „богостворение на човека“, или поне, което ми се струва по-

реалистично, да достигнем до една човечност в отношенията между хората.

За това е нужно, след като излезем от днешната катастрофа, да достигнем до една човечност в отношенията между хората.

За това е нужно, след като излезем от днешната катастрофа, да достигнем до истинското гражданско общество. Общество, в което всеки човек може да намери своето място, в което той няма да прави на другите това, което не иска да правят на него, в което ще може да забогатява и ще може да бъде подпомаган, общество, в което ще се зачита мнението на „малкия“ и на „другия“, на „малките“ и на „другите...“. Общество, в което строго ще се съблюдава казаното в неписаната английска конституция: „Никой няма право да прави насила другите щастливи“.

6. За истинността, творчеството и нравствеността.

Образованието има главна роля за „формирането на политически професионализъм“ в твърде широкия смисъл, който му придавам в този доклад. За тази цел образованието първо, образованието най-напред и преди всички трябва да скъса с идеологизацията и да се насочи към хуманистиката. Именно от образованието деидеологизацията и хуманистичните отношения ще обхванат учителите и учениците, студентите и учениите и постепенно ще се отразят на цялото общество.

За това са нужни три „прости неща“. Образованието трябва:

1. Да дава истинни, обективно верни знания;
2. Да обучава творческото, евристичното мислене
3. Да допринася за нравственото развитие на хората, за култивирането на общочовешките ценности.

Същото се отнася и до науката, отнася се до цялата култура.

За да бъдат осъществени тези три „прости неща“, е необходимо нещо трудно. Необходимо е да ги осъществим вътре в самите нас. Дано да успеем!

ГРЕШКИТЕ В ПОЛИТИКАТА И ОБРАЗОВАНИЕТО НА ПОЛИТИЦИТЕ

Проф. д-р ф.н. Минчо Семов

Не може да се каже, че високообразовани политици не са правили глупости и безобразия. Заедно с това няма що-годе значителни политици, които да не са имали определен обем от познания, който им позволявал да действат с познаване на нещата в една или друга степен. Поради това истинската дилема е образование или самообразование на политиците, получаване на познанията от образователната система или от собствения опит и самообучението чрез книгите. Тук историята се е произнесла категорично: завоевателят на света Александър Македонски е невъзможен без своя учител Аристотел, нашият най-велик и най-успешен държавник цар Симеон е немислим без Константинополската школа, наричана по това време Магнаурска, превръщането на Ангелия в първа държава на света в продължение на повече от три века в голяма степен се дължи на образователната подготовка на политиците им в Оксфорд и Кембридж, а американският възход до световната лидерска позиция през нашия век несъмнено е тясно свързан с Харвардския университет.

Но въпреки нарастващата роля на образованието в подготовката на кадрите в сферата на политиката, Хегел с горчивина и с право констатира, че от уроците на историята не се изваждат произтичащите поуки. И ако от мемоарите и биографиите на политиците може да се установи, че те са имали пред очите си в много случаи пример на успял политик, то доказателствата, че политиците се учат от провалите и грешките на своите предшественици, наистина са малки. Има такива случаи, разбира се - Рузвелт решава да се заеме с атомната бомба след като научава за отката на Наполеон от парната флота, довел до поражението му при Трафалгар и може би до друг ход на историята. Но тези примери са малко.

Защо политиците, държавниците не се учат от грешките в миналото? Защо не правят така и нашите политици и държавници? Ще говорим за нашата история.

Бедата е в идеологизацията и митологизацията на историята като цяло и по-специално на грешките в политиката. В самия подход към историята ни е наложен един фило-фобски аналитичен план, който не позволява нормалния, обективния поглед към грешките в политическата ни история. Грешките на нашите политици и държавници не са просто и само грешки на хора. а и прегателства спрямо Царя Освободител, Освободителката Русия, нашият по-голям брат СССР. По подобен начин стоят нещата и с Австро-Унгария и Германия. Ние все вървим с някоя от Великите сили и за партизаните на тези наши благодетелки всичко, което ни отдалечава от тях е грешка, а всяка грешка прегателство, а за противниците му всяка проява на сближаване с него е грешка и също така всяка грешка прегателство. По тази причина ние все още не сме в състояние да отграничим истинските прояви на прегателство спрямо българската национална и държавна кауза.

Време е да разберем, че основната грешка е в това, че все вървим с някого, че все се поставяме в положението да ни водят за ръка. Трябва да напуснем тази орбита, в която обективно сме поставени от начина, по който сме освобождавани от едно или друго робство. В случая не говорим за историците. Те знаят истините. Въпросът е за политиците и за формираната и поддържана масова психология, която придава по изкуствен начин нравствена цена, допълнителен товар на всяка грешка в нашата политика. Казват, че когато в Македония се роди момче го тупват по гупето и му казват „тичай в София да управляваш България“. И ако приложим този подход към децата от Тракия и Мизия ще трябва да чуем две заръки. Едната - „не се дели от Русия“, а другата - алтернативната - „не се дели от Германия и Австрия“. От това психологическо и нравствено наследство трябва да се

освободим и това ще ни позволи нормално отношение към грешките, глупостите и дивотиите в българската политика, каквито има в политиката на всяка нация и държава.

За нормалния поглед към грешките в политиката е съществено каква е природата на самата грешка. Едно е когато поради погрешна преценка сме изпуснали един или друг шанс, друго е когато сме се опитали да насилим историята и да постигнем нещо повече от възможното, трето е когато съзнателно тръгваме към действия, от които могат да произтекат не само беди, но и катастрофи. Има грешки в преценката и тогава трябва да видим дали сме ползвали всичко достъпно за човешки ум по това време като информация, като компетентно и отговорно мнение или сме сарещили като сме го пренебрегнали. Има грешки в подхода, които са особено опасни, защото от тях произтичат самите възможности за беди и катастрофи в политиката.

Според мене, за малка държава като нашата, са особено съществени грешките в подхода към политическите решения и действия. Защото малките държави за разлика от големите нямат потенциал да издържат на значителни загуби и всяко свиване на тяхната шагренова кожа може да ги приближи към непоправимото.

Тези грешки се проявяват в няколко направления.

1. Несъобразяване с международната рамка на политическите процеси и отношения, с доминиращата в тях тенденция.

Английската революция от XVII век и Френската революция от XVIII век предопределиха общите насоки на развитие на Европа и света не само защото Англия и Франция бяха Велики сили и световни държави. Решаващо значение имаше развитието на обществени процеси и установяването на обществени отношения, което ги направи по-напреднали от другите. Много от останалите народи нямаша избор: те трябваше да следват в основни линии процесите, развили се в

Англия и Франция. В общественно-политическия живот големите и по-напреднали държави създават международната рамка на развитието на събитията, в тях се проявяват тенденциите, които стават доминиращи в развитието на световното общество като цяло. Така е от времето, когато Атина е била начало на морския съюз на градовете държави, та и до днес, когато САЩ имат лидерската позиция. Малките държави нямат друг значителен шанс, освен да се съобразяват с международната рамка на общественото развитие и с доминиращите в него тенденции. Опитите да не се съобразяват или още по-лошо да се противопоставят на процесите, определящите бъдещето, са стратегическа грешка на малките държави, на политическите им сили, на техните водачи.

Актуален пример за това са ръководствата на БСП след 10 ноември 1989 година. Те не можаха да разберат, че реалният социализъм е последното издание на сталинския социализъм, че неговата опора - руско-съветското великодържавие е изгубила своята сила да влияе върху събитията в България и Източна Европа като цяло. Непрекъснато се надяваха на някакъв обрат и затова заложиха на политиката „колкото се може повече социализъм за колкото се може по-дълго време“. Водачите на БСП не разбраха, че приливната вълна на промени към ново общество с пазарна икономика, частна собственост, политическа демокрация, човешки права и т.н. е доминиращата тенденция в развитието на събитията на европейския континент, че реалният социализъм е изключен от международната рамка на обществените процеси и отношения. В резултат на това БСП на два пъти се срутва от властта след внушителни избирателни победи, защото не можа да се качи в логката, в чийто платна духа вятърът, да хване руля и да я направлява. Това е не просто грешка, това е погрешен подход и загубите са предопределени.

Такъв погрешен подход имат българските политици от 1912 - 1913 година. Международната рамка на събитията от

това време и водещата тенденция в европейския политически междудържавен живот дават шанс на борбата за освобождение на Македония върху основата на наложилите се принцип на формиране на самостоятелни държави на базата на народността или националността. Но като изключват възможността във вече разпределените сфери и зони на влияние в европейски континент усилването на която и да е от държавите, да застраши регионалното равновесие, а от там съотношението на силите между Тройното съглашение и Тройния съюз. Възможностите да се освободи Македония са били реални, но да се създаде Велика България със Солун и Одрин - никакви. Автономия на Македония под върховенството на султана, но без фактическо упражняване на турската власт - това е било постижимото.

Нашите политици и държавници не се съобразяват с доминиращите в европейското общество дадености - нещо повече - тръгват против тях. Те прокламират освободителната идея публично, т.е. стъпват на принципа на националността, но заедно с това го нарушават като тръгват да делят Македония със Сърбия и не признават правото на албанския народ на самостоятелна държава, вече провъзгласена от Иса Болетинац след въстание, освободило Скопие. С това нашите политици и държавници си отварят сами широк фронт - от обикновения българин, който не може да приеме, че цяла Македония не е наша и особено Солун, до австроунгарския външен министър граф Берхтолд. Той именно иронизира г-р Стоян Данев, че албанците нямали право на самостоятелна държава, защото идеята за народностите „не е хванала корен у тях“, защото „срещновековните си похвати“ те са в разрез с модерната култура и не са „държавнотворчески елемент“. Нашите държавници се опитват да прескочат и принципа на равновесието. Те се стремят да създадат Велика България без да си дадат трезва сметка, че против това ще бъдат всичките ни съседи без изключение, както и Великите сили, които стоят

зад тях. Това обединява всички заинтересовани против България страни, вследствие на което тя е принудена да проси мир, губи почти всичко спечелено на бойното поле и не само че не получаваме Велика България със Солун и Одрин, а не получаваме дори България с Кавала.

Една малка държава няма шанс да промени международната рамка на събитията, нито да се противопостави на приливните вълни, идващи от доминиращата световна тенденция. За това криво или право, справедливо или не трябва да се съобрази с тези фактори, защото не разполага със сили да им се противопостави.

2. Погрешната стратегия на опора в чужда сила

Васил Левски е стратегът на истински националната българска политика преди още да е създадена третата българска държава. Апостолът се застъпва за организирането на собствената на нашия народ политическа и военна сила, без която нашата борба ще бъде средство за удовлетворяване на чужди интереси.

Историята на много малки народи е потвърдила тази истина. Конституирането на собствената материална и духовна, политическа и военна сила е ключът към утвърждаването на самостоятелната национална държава. Тази собствена сила има своите основи. Това е геополитическото положение на страната. В него винаги има дадености, които правят тази страна необходима за другите, ценна за международната общност и поради това изграждането на националната стратегия винаги трябва да започва със създаването на националната геостратегия. На второ място, това са качества на собствената територия, в които винаги има нещо ценно, с което може да се участва в международните стопански, политически, военни и други отношения и това трябва да бъде другата опора на една национална стратегия. Третата основа - това е духовната сила на народа, един път като историческо минало, като негова роля

в развитието на цивилизацията, на културата и втори път като актуално проявявани качества на народа като партньор на другите народи.

За България - това би значело да започнем формирането на нашата национална стратегия с мястото ни в района, в континента и света, от което произтича значението ни за другите като кръстопът между Европа и Азия, между Европа и Африка, между Русия и Запада, между Германия и Близкия Изток и т.н. На следващо място би трябвало да се опрем на силните страни на нашата територия: море, реки, равнини и планини, подземни и надземни богатства, от където може да произлезе собствената ни стопанска и друга сила. Накрая, би следвало да се осляняме на своята роля в историята, на заслугите ни за създаването на славянската азбука и писменост, на заслугите ни пред християнството и европейската кауза като зона на среща на световни култури и религии, на азиатската и европейската култура, на християнството и исляма, на качества на народа ни като образованост, квалификация, работоспособност, отвореност за общуване, политичност и т.н.

В този случай нашата национална стратегия би стъпила върху това, което е наше, което е източник на нашата собствена сила. Тръгнали от този фундамент щяхме да знаем, че в отношенията си със съседите и Великите сили трябва да търсим преди всичко възможностите за реализация на даденостите, на ефектите, които са собствено наши, а в зависимост от това ще си подаваме едната или другата ръка, ще стоим неутрални или ще ставаме на някого съюзник, ще купуваме или продаваме и т.н., т.е. в зависимост от нашият собствен интерес, от нашата собствена кауза ще търсим взаимодействие, сътрудничество, помощ и т.н. от една или друга държава, била тя малка или Велика. Това значи да се нагаждаме към света като тръгваме от нашето собствено „аз“, от собствената ни материална и духовна сила, която ще е

фактор другите да ни уважават, зачитат, да ни сътрудничат или да бъдат уважавани и т.н.

За съжаление Освобождението ни от руската армия формира друго начало в българската държавна политика: да вървим с Русия и колкото по-близо до нея, толкова по-добре. Ние търсим силата си в политиката на друга страна, на друга държава и тя несъмнено ще ни помага, но само и единствено доколкото това съответства на нейните собствени интереси. Стигнали сме до това, от което се бои Левски - нашата политика да не стане продължение на политиката на други страни. С този подход ние губим от собственото си качество като „България“ и го заместваме с друго, губим от собствената си сила и търсим компенсация в покровителството на по-голяма сила. В резултат се получава не „България“, а „България - аванпост на Русия“. Това е друго качество на държавата и далеч не е по-добро от относително самостоятелното „България“. По-късно, през юни 1913 година Радославов, Генадиев и Тончев в писмо до цар Фердинанд ще прокламират, че бедата ни е в това дотогава вървим с Русия, и за да имаме успех ще трябва да вървим с Австро-Унгария. Същата грешка, отново пренебрегване на собствената ни стойност като народ и държава.

Малките държави не могат да не бъдат в зависимост в една или друга степен от Великите сили. Както се казва, жалко, но е факт и факт е, че е жалко. Но от зависимост до зависимост има разлика. Относително самостоятелното „България“ означава едновременно интерес на Русия и Германия към нас, означава благоприятно безразличие на другите Велики сили, които нямат никакви особени интереси в нашата независима България. Но дадем ли се да бъдем преден пост на Русия или Германия, веднага се образува международния вихър от антибългарски интереси и тенденции. Ако вървим с Русия против нас са всички останали Велики сили, които нормално се стремят да обуздаят също така естествения натиск на

руската политика в Европейския Югоизток. Ако вървим с Германия против нас са всички останали Велики сили, които обосновано се стремят да блокират нейния също така обоснован стремеж към проникване в Близкия Изток през Балканите.

От това сме страдали, губили, в това е и една от главните причини за нашите катастрофи. Като се изключат кратки периоди в които постигахме относително самостоятелно поведение и регулираме отношенията си с Изтока и Запада така, че да ни сътрудничат и едните и другите, ние все сме аванпост на някоя от Великите сили. В това печално погрешно отношение към собствената ни сила се стига до абсурд през лятото на 1915 година, когато опозицията води борбата против ориентацията на царя и Радославов да воюваме на страната на Германия и Австро-Унгария. Нормално би било опозицията преди всичко да доказва, че Германия и Австро-Унгария ще загубят войната, че който е на страната на победения плаща тежък данък и т.н. Не, главният аргумент е, че отиваме против Русия, против Освободителката и затова ни чака пропаст. Въпросът кой ще победи в тази политическа борба не е дори деветата дупка на кавала, той е извън този кавал.

За съжаление и сега, когато действително има реална възможност да постигнем относителната си самостоятелност, нашите политици търсят с кого да вървим, кой да ни бъде патрон и от това да произтича с кого сме ние. Печално е, че скандиранията „СССР, СССР“ не се замениха със скандирания „България, България“, а със скандирания „USA, USA“. Не ни обещава нищо добро фактът, че нашите политици не могат да тръгнат от нашия собствен интерес и да кажат „да“ както на НАТО, така и „да“ на Русия, а на тях самите да оставят грижата за техните отношения. Едни от нашите политици са за Русия против НАТО и мислят за руските и своите собствени интереси, а други за НАТО против Русия и поради това се

смятат за хората на Запада с произтичащите от това надежди за привилегии в управлението на държавата. Трябва да напомним на българските политици, че от търсенето на сила в други държави и сили, извън тази на собствения народ не е губила само България. Губили са и самите политици: цар Фердинанд, цар Борис, Тодор Живков и други, за да стигнем до Жельо Желев, който беше изведен от голямата политика с помощта на средствата на американски институции, въпреки позицията си, че пътят на България за Европа минава през Вашингтон.

3. Обезсилването на националния защитен рефлекс.

Всяка нация организирана в национална държава по дефиниция трябва да притежава общ разум и обща воля, върху основата на които да се формира национален защитен рефлекс като гаранция срещу посегателствата към общия интерес, към устоите на държавността, срещу опасностите идващи от егоистични лични или групови интереси, срещу външните предизвикателства и т.н. Този рефлекс трябва да се задейства при опасност за нормалното функциониране и развитие на обществото и държавата и да елиминира по подходящ начин източника или носителя на тази опасност, бил той монарх, държавен водач, политическа партия, социална група или каквото да е друго.

За съжаление в това направление погрешният подход на нашите политици и държавници е достигал до безотговорност, в някои случаи граничеща с престъпност.

През 1911 година Народното събрание, доминирано от народняци и цанковисти приема предложената поправка на чл. 17 от Конституцията от водача на Демократическата партия Александър Малинов, съгласно която в бъдеще не българският парламент, а българският монарх ще ратифицира международните договори на държавата, а парламента ще бъде осведомяван, ако това се прецени за целесъобразно. Носителят на върховната обща политическа воля на народа - парламента се самолишава от също така върховната отговорност да има

последната дума по международните ориентации на държавата. Практически външната политика на българската държава се оставя на разума и волята на един човек и от тук нататък на съществува няма българска политика в отношенията на българската държава, а политика на цар Фердинанд. Последствията са известни. Създадена е реалната и дори неизбежна възможност да се стигне до катастрофи.

През юни 1913 година цар Фердинанд и генерал Савов, а през лятото на 1915 година цар Фердинанд и г-р Радославов елиминират от участие във вземането на решение за водене на война компетентния и отговорен кръг от министри и генерали. Не се свиква подходящия за такова обсъждане Коронен съвет. След допитване до съветицане на генералите през август 1912 година се свиква Коронен съвет, на който се решава, че имаме потенциал да воюваме с Турция. На Коронен съвет през януари 1913 година се решава, че не можем да воюваме освен с Турция и с Румъния. Верни, обосновани решения, взети след съпоставяне на мнения и обсъждане на факти. Елиминирането на на Коронния съвет през 1913 и 1915 година, на колективното мнение на министрите и генералите в случая създава не просто условия за грешка, създава се възможност за непоправима грешка, защото става дума за война.

През есента на 1912 година и пролетта на 1913 година българското масово съзнание е обладано от еуфорията на военните победи. Политиците и от правителството и от опозицията поддържат и подстрекават националното заслепение. Създава се ситуация за липсата на каквото и да бил здрав разум и реализъм. Мечтата за Цариград и „хубавият Босфор“ не е само на царя, а на всички политици. Никои не смей да каже, че Солун не е наш. Дори всеобщоуважавания Иван Вазов казва това само в лично писмо до българския дипломат в Лондон Магдаров. Еуфорията, взривът на чувствата се ползва от управляващите като преграда срещу самата публична проява на друго мнение. Това, че се бием едновременно Сърбия и Гърция

не се обсъжда, няма две мнения, че ако се обади Румъния, ще бием и нея, за Турция никои и не мисли. Това ни струва скъпо. Същата роля на преграда пред друго мнение изиграва тиранията на правителството на г-р Радославов над опозицията през 1915 година. Търси се единство зад монарха и правителството за определена политическа ориентация и които не са съгласни и имат друго мнение, са предатели.

От „единството“ нашите политици и държавници като средство за подтискане на друго мнение се ползват особено успешно във времената на Народната република. За съжаление и сега се търси единство. Единство за Европейския съюз, единство за НАТО, единство за политици и политически сили, които са за Европейския съюз и НАТО. Защо ни е това единство? Аз съм за пълното ни членство в Европейския съюз и НАТО, но не виждам защо да се очернят хората, които са на друго мнение. Другото мнение не отслабва, а усилва нашата позиция, а е и гаранция, че ще направим обмислен избор. Какво загубиха страните, които направиха референдум по въпроса за членството си в тези организации?

Както е известно шах се играе по два начина. Първо местииш и после мислиш или първо мислиш и после местииш. Горе долу така е в политиката и затова е добре да не започваме с безпределна преданост и вяност и след това да преговаряме. Кандидати - да, но не и молители.

Това не е всичко за грешките в българската политика, чийто анализ би бил полезен за образованието на младите лидери, но и това е достатъчно за да си дадем сметка за опасността от това, че не се учим от тях.

Ще завърша с актуалната мисъл на един неактуален политик и държавник - Ленин: в политиката без грешки не може, спасението е да правим малки грешки и своевременно да ги поправяме.

БЪЛГАРСКАТА ДИПЛОМАЦИЯ - ПЛЮСОВЕ И МИНУСИ В ПОЛИТИЧЕСКОТО ОБУЧЕНИЕ Д-р по право Йордан Величков

Крайно отрицателните резултати от външната политика на България през последните 80 години неоснователно се приписват на българската дипломация. Тенденциозно или поради политическа неграмотност винаги за забугените войни и причинените национални катастрофи, за сервилната и безлична външна политика и падналият авторитет на България в международните отношения се отнасят като слабост в работата на външнополитическото ни ведомство. Истината е, че грешките и провалите на страната ни в международния живот са резултат на слабата ни външна политика, провеждана от българските политици и държавници. Дипломацията не е творец, а инструмент за провеждане на политическата линия, която се формира от управляващите политически сили или личности. Не дипломатите, а правителството и Народното събрание например ще решават въпроса с членството на България в НАТО. Дипломацията е институцията, която ще извърши процедурно-техническите предпоставки за реализирането на този акт. Това обаче не намалява нейната изключителна роля за ефикасна и професионална защита на собствените ни национални интереси.

За съжаление, в една не богата страна като България, без дълбоки политически традиции и държавническа мъдрост, на дипломацията се е гледало, и днес се гледа, като на престижно и платено място за близки хора или съпартийци. Затова и погромите върху дипломатическите кадри на България от Освобождението до днес са и най-масирани. Изключително тежко в кадрово отношение дипломатическото ни ведомство пострада след 1944 и 1989 г. През 1992 г. например над 80 % от дипломатическия персонал беше изхвърлен. За сравнение:

уволнените дипломати след 1989 г. в Полша са 2 %, в Унгария - 5 %, а в бивша Чехословакия - 7 %.

Въпреки тежките периодично нанасяни удари върху българската дипломация нейното равнище си остава сравнително добро. Във всички сложни международни обстоятелства дипломацията ни е имала верен усет и обективна преценка на положението и твърде често е предлагала най-изгодна позиция за страната ни и най-благоприятни решения за защита на българските национални интереси. Високо се откроява нивото на дипломацията ни в критични за българската държава моменти, каквито бяха Първата и Втората световна войни. Не политиките, а дипломатите ни първи сигнализираха, че с преминаването на България на страната на Германия се отива към поредната национална катастрофа. След като проучват внимателно военния и икономически потенциал на воюващите коалиции, трима пълномощни министри от Европа са категорични, че победата ще бъде на страната на Антантата. Тази прогноза се прави още през 1915 година. Точно 25 години по-късно големият български дипломат Никола Антонов, пълномощен министър в Москва, пише /няколко месеца след началото на Втората световна война/, че Германия ще загуби войната и най-аргументирано анализира причините за този си извод. Той е категоричен, че България трябва да запази неутралитет. Обилните архивни материали до края на Втората световна война показват, че като цяло българската дипломация е стояла много по-високо от политическата ни прослойка.

Не по-различно е нивото на дипломатите - професионалисти след 1944 г. Подчертавам, не професионалистите, а не на политически назначения в МВНР бивши партийни величии. Разбира се, дипломацията ни в професионално отношение истински израствала в началото на 60-те години. С редки изключения обаче до края на 70-те години професионалистите не бяха издигани на ръководни длъжности

като зам. министри, началници на отдели или посланици. След няколко сериозни провала в чужбина от посланици - бивши партийни функционери беше преоценено негативното отношение на партийното и държавно ръководство към дипломатите - професионалисти. Така например от изпратените през 1986 г. 42 ръководители на дипломатически мисии /37 посланици, 3 вр. управляващи и 2 генерални консули/, 39 са дипломати от кариерата.

Безспорен факт е, че позициите на българските дипломати по редица въпроси, засягащи важни национални интереси са били много по-различни от тези на правителството. Никога например дипломатите от балканското направление на Външно министерство не са поддържали официалната теза по македонския въпрос, а тя беше на отстъпки и пълно млчание пред агресивния македонизъм. Напротив, твърдо са отстоявали позицията да се различава тази най-опасна антибългарска теза. Разрешението на въпроса с турчеещите се български граждани дипломатите ни са виждали не чрез разни акции за промяна на имена и обичаи, а по един съвременен и цивилизован начин - изселническа спогодба, която да предостави правото на всеки гражданин на републиката да отиде да живее легално там, където желае.

Не друг, а българските политици генационализираха част от българския народ - населението в Пиринския край, и близо цели пет десетилетия единствена родната ни дипломация трябваше сама да бере плодовете на този престъпен антинационален акт. Половин век тя успешно отстоява масираните атаки на Белград и Скопие пред десетките международни форуми за признаване на македонско национално малцинство в България. Въпреки големия международен авторитет на бивша Югославия и сериозната ѝ подкрепа от страна на Запада, за чест на дипломацията ни и за късмет на страната ни до ден днешен няма нито един документ, нито едно изречение, прието от международна организация или

форум, където да сме заставащи да признаем македонско малцинство. А това означава, че българската държава успя да запази националното си единство.

И още един пример от най-новата ни дипломатическа история. Външно министерство по-лесно разбира за промяната на имената на турците и на турчеещите се българи, но първо беше хвърлено на международната арена да спасява името на България. И отново, напълно изоставена, даже от съюзниците ни, нашата дипломация, след четири години на тежки международни дебати и атаки не позволи да бъде признато турско национално малцинство у нас, за което Турция влезна цялата си политическа и пропагандна мощ, подкрепяна от силните си съюзници. На прословутата среща между България и Турция състояла се на 30 октомври 1989 г. в Кувейт, първата официална среща, на която турците бяха принудени от дипломацията ни да отидат, заминаха да ни защитава не членовете на Политбюро на ЦК на БКП, а 12 професионални висши дипломати.

През последните няколко години имаше отделни изказвания срещу българската дипломация и нейната защита, по отношение на погрешни или националистически ходове на управляващите. Очевидна бе партийно-пропагандната цел на подобни твърдения. Да се обвинява дипломацията ни за това, че е защитавала една неправилна политика на правителството е равнозначно да се обвинява адвокат, който е поел защитата на престъпник. Дипломатите са адвокатите на собствената си страна. И те са отговорни за делата си само в случай, че предадат интересите и тайните на държавата си, а не за това, че защитаваат една или друга кауза. Може ли българската дипломация да бъде съдена за това, че защитаваше интересите на България на парижките конференции през 1919 и 1947 година? Независимо от виновниците, които въкараха страната ни в двете войни, името и честта на страната в международните отношения трябваше да бъдат защитени.

Професионалната подготовка на българските дипломати е сравнително добра. Образованието си получават у нас, в Западна Европа - до 1944 г. и в бившия СССР и някои от източноевропейските бивши социалистически страни. 96 % от дипломатите в миналото са завършили право, една подходяща за международните отношения специалност. През 80-те години делът на юристите пада на 18 % за сметка на завършилите Института за международни отношения в Москва и различни ВУЗ-е в България, от които по-голяма част специализират в Дипломатическата академия. През последните десетина години специални кадри за външното ни ведомство се готвят и у нас - специалността „Международни отношения“ и „Международни икономически отношения“. През 1950 и 1975 г. се организират дипломатически школи у нас с времетраене на подготовката шест месеца за новопостъпили сътрудници в МВНР.

Несъмнено най-добра дипломатическа подготовка дава ИМО т.е. руската дипломатическа школа, която заедно с английската се счита за най-добрата в света. Езиковото ниво и тънкостите на професията, които там се усвояват са добре известни. Тази подготовка обаче се оказва непълна за българските дипломати. Много от завършилите там не познават отблизо и детайлно това, което трябва в практиката да защитават - българските национални интереси. А това се дължи на недостатъчното познаване на родната история, българската международно правна и дипломатическа практика или необективното ѝ третиране през погледа на чужди специалисти и учени. Не случайно в практиката на външното ни министерство, руските възпитаници са се проявявали като слабо подготвени за работата си в международни организации и форуми на които са били третирани специфични български въпроси. Понякога даже такива дипломати са избягвали да присъстват на заседания, включително и в ООН, на които са били разглеждани деликатни и сложни въпроси, засягащи

България. И днес ще се намерят наши дипломати, които например не познават в детайли сложните национални проблеми на Балканите, които винаги са били в основата и на политическите кризи и военните конфликти. А има и такива, които не са запознати със същността на македонския въпрос, неговото възникване, развитие и отражението му в междудържавните отношения на балканските страни. Това е и въпросът, който най-тясно е преплетен с най-новата стогодишна история на българската държава.

Сериозен недостатък в подготовката и нивото на българските дипломати е, че влезлите с най-разнородни професии в МВНР, някои даже твърде далеч от политическото образование като лекари, инженери, агрономи и пр. не получават необходимата българска дипломатическа подготовка. Разбира се някои от тях ставаха добри дипломати, но благодарение на практиката или опита на по-старите си колеги.

Липсата на кадри, подготвени в западните дипломатически школи, и то не само по международни отношения, но и във всички други области на образованието, се отрази отрицателно върху всестраниното професионално ниво на българските дипломати. Нещо повече, в тези високо развити страни на българските младежи беше забранено да учат право, журналистика, икономика - професии тясно свързани с международните отношения. За съжаление и през последните няколко години липсата на правилан кадрово-професионален подход в ръководството на българската дипломация не преодоля тази слабост. Наред с подготвените в Москва дипломати трябваше бързо да се утвърдят критерии за приемане и изпращане на студенти в Лондон, Берлин, Виена, Париж - световно известни центрове за обучение в областта на международните отношения. Само така България може да разполага с всестранино и професионално подготвени дипломатически кадри. Вместо това бяха уволнени много от завършилите в Москва /впрочем за това и бяха уволнени/, а на

тяхно място не бяха назначени завършили западни дипломатически школи, а приятели и партийни симпатизанти...

Впрочем, каквато и подготовка да получат в чужбина българските дипломати необходимо е сериозно да бъдат доквалифицирани и в България. Задължително трябва всички новопостъпили или завършили международни отношения в чужбина млади специалисти да преминат няколкомесечна подготовка у нас, като специално внимание се отдели на изучаването на българския език и история, в това число и най-подробно изучаване на историята на българската дипломация. Всеки български дипломат трябва най-подробно да познава отношенията на България със съседните страни, откритите и спорни въпроси с тях, както и отношенията ни с великите сили, политическите военни и икономически съюзи. Полезно би било всеки дипломат да мине през балканското направление в министерството или в някоя от мисиите ни в балканските страни за да се запознае и от друга гледна точка с българските национални интереси и приоритети.

Практика в другите развити страни е да се привлечат широк кръг специалисти от различни области, които заедно с кадровите дипломати разработват важни дипломатически ходове, след, разбира се, детайлен анализ на обстановката и процесите в определена страна или регион. Известно е например, че още през 1974 година САЩ имаха ясно разработена концепция за отношението на Вашингтон към тогавашна Югославия. След шестмесечна работа на 80 специалисти по проблемите на Югославия и Балканите - дипломати, политолози, икономисти, историци, журналисти е изготвен доклад от 120 страници, в който е направен категоричния извод, че Югославия трябва да бъде запазена такава каквато е - необвързана и федеративна държава. Евантуалното разпадане на СФРЮ се е смятало, че ще наруши равновесието в Европа в полза на СССР и Варшавския договор, затова жизнените

интереси на Запада и на САЩ налагали съхраняването на югославската федерация. Анализите и изводите на доклада са отправните точки на американската политика към Белград, поради което и САЩ бяха последната държава, която прие разпадането на Югославия.

Не е известно обаче през последните седем години някаква работна група формирана от МВНР да е разработвала поне един важен външнополитически въпрос. Няма даже разработено научно-практическо становище на отношенията ни с македонската република и подписването на двустранни документи на македонски език.

Трябва да се отбележи, че политическият ни елит никога не е имал необходимото разбиране за мястото и значението на българската дипломация и нейното професионално изразяване. Слабото професионално ниво на политичите ни, особено в международните отношения, не им позволи да видят голямото място на външната ни политика и дипломация в съхраняването на българската народност и държавност. Българските политици, с малки изключения, не можаха да разберат през 120 годишната ни история мястото на професионалната ни дипломация в развитието на България. Факт е, че не всемогъщият флот, а английската дипломация направи Англия най-могъщата страна в продължение на три столетия. Не руската армия, а руската дипломация направи Русия велика сила. Не пруските щикове, а блестящият политик и дипломат Бисмарк обедини Германия. Сръбските и гръцки професионални дипломатически ходове,, а не армиите на двете страни, удвоиха и утроиха териториите на Сърбия и Гърция. А България загуби всички големи битки не на бойните полета, а на дипломатическите маси, благодарение преди всичко на слабите си политици. Тази голяма истина, както в миналото, така и сега, българските политици не могат да проумеят.

Един от факторите, които влияят върху националния дух и укрепват единството на нацията е успешната външна

политика. Даже и такъв велик народ като американския се нуждае от успешни външнополитически прояви, които поддържат духа му. Известен е „вьетнамският синдром“, който беше сломил националното достойнство и самочувствие на американските граждани. Не случайно един от критериите за популярността на американския президент е външната му политика.

Днес българската нация боледува. Сериозно е засегнат нейния дух и национално достойнство. Една от причините за това състояние е неуспешната външна политика, която България води през последните 7 - 8 десетилетия. Не може народът на една държава, която за рекордно кратък срок губи при последователни войни - безпрецедентен случай в световната история, да има нормално самочувствие. Не може един народ да бъде горд след като собствените му управници, ръководени от собствени интереси и в услуга на външни сили, налагат в ранг на държавна политика един войнстващ нихилизъм и генацонализиране на част от собственото си население - насаждането на македонизма в Пиринския край...

Очевидно, повече от всякога българският народ се нуждае от самочувствие и вяра в собствените си сили и възможности. Това може да се постигне само чрез едно достойно място в международните отношения, което да бъде осигурено от нашите политици и дипломати. Поради това един от големите въпроси на политическото ни всекидневие е приемане на външнополитическа стратегическа програма на България. Такава външна стратегия има всяка европейска държава. Тя се формира при стриктното отчитане на националните интереси и глобалните световни и регионални процеси и мястото на всяка страна в тях. В този документ следва да се определят приоритетите на външната ни политика за период поне от 15-20 години. Ако днес ние нямаме реална представа за мястото на България в геостратегическото пространство на света и често подценяваме или недооценяваме нейната роля, то това

се дължи на неизяснената ни външнополитическа концепция. Документът следва да съдържа и конкретни идеи за професионалното изграждане и кадровото укрепване на българската дипломация.

Национална външна стратегия на държавата ни може да бъде приета само при пълно национално съгласие, изразено от всички политически сили, без изключение. Външната политика е най-важната сфера, където без национално съгласие не може да има и успешна външна изява, а това означава, че са застрашени интересите на държавата, нейната сигурност и бъдеще. Може да се спори и поддържа противоположно мнение по всички въпроси на вътрешното развитие на страната, но не и по-глобалните аспекти на външнополитическите ни отношения. Всички големи международни въпроси като - отношенията ни с Европа, съседните страни, международните организации, НАТО изискват консенсус на политическите сили и всенародна подкрепа. Някои от тези въпроси, които разделят нацията, се нуждаят от широко разясняване и допитване до народа.

МЯСТОТО НА ПРАВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ПРИ ФОРМИРАНЕ НА ПОЛИТИЧЕСКИ ПРОФЕСИОНАЛИЗЪМ

Атанас СемоВ

Няма съмнение, че така формулирана, темата е повече от актуална. За това има няколко причини. Първо, не трябва да буди съмнение, че правната грамотност заема централно място сред елементите на съвременната политическа култура. Второ, истински политически професионализъм е невъзможен без познаването на правото на по-напредналите страни. И трето, всяка практическа политическа дейност в крайна сметка се облича в законодателен продукт, което отново изисква добро познаване както на съществуващата правна уредба, така и на правотворческата техника...

Тази тема, разбира се, следва да бъде разделена на две подтеми: един кръг въпроси поражда правното образование във висшите училища, други - правното ограмотяване, което трябва да дава средното училище. Те имат различен предмет, различни задачи, методи и обхват. И различно е значението им за формирането на политически професионализъм.

Нека ги разгледаме поотделно.

А. ПРАВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ В СРЕДНОТО УЧИЛИЩЕ

Може да прозвучи изненадващо, но няма да е необосновано твърдението, че по-голямо значение за формирането на една национална политическа култура има правното образование в средното училище. Употребяваме съзнателно израза „политическа култура“. Политическият професионализъм е качество, необходимо за една малка част от обществото - само за онези негови представители - не повече от 300 на брой в отделен политически период - които са натоварени да осъществяват управлението на държавата. Това са държавниците, това са онези политици, които са се заели лично

с осъществяването на разработените от партията концепции за държавното управление. От техният политически професионализъм зависи управлението, развитието и бъдещето на страната.

Тези висши политици, наричани „държавници“, не могат, обаче, да се появят наготово. Още по-малко може да се очаква тяхната внезапна поява в общество като нашето, което десетилетия е съществувало като недемократично, идеологизирано, с обезобразен политически и управленски живот.

Такива „държавници“ се създават с години. Нека кажем цялата истина - истински политически професионалисти се създават с десетилетия. Десетилетия, в които политическата култура на народа оформя у тях необходимите качества и отсява от многото кандидати най-подготвените, най-добрите и най-надарените.

Не е нужна сложна аргументация, че в България липсват както съвременна политическа култура, така и нужните десетилетия, в които тя да оформи професионални държавници...

Тъкмо затова, според нас, разглеждането на въпроса за формирането на политическия професионализъм трябва да започне от това кога, къде и как се формира националната политическа култура.

„Училищата“ за национална политическа култура са две. Едното е обикновеното училище. Другото е „училището“ на демокрацията, на практическото прилагане на всички демократични принципи и норми. Тук се включват политическият плурализъм с равнопоставеното многообразие на различните партии, свободната мисъл и свободното слово като основни средства за свободна политическа изява и самоопределение, тук са и демократичните и цивилизовани като процедура, атмосфера и политически аргументи избори, тук са и традициите в демократичен парламентарен диалог и

отговорно законотворчество, тук, най-сетне, влизат и демократичните отношения между различните държавни органи в усложнената система на разделението на властите.

Всички тези „учебни дисциплини“ се изучават в практиката, в ежедневието и в дългогодишното натрупване на навици, реакции и ценности. Няма да е пресилено ако кажем, че в последните седем-осем години процедурната демокрация в България беше разгъната напълно и изучаването на нейните „дисциплини“ става сравнително бързо. Това именно позволява страната ни да се разглежда като приемливо демократична и в нея да протича един задоволително цивилизован политически процес.

Това, обаче, е само едно от училищата по политическа култура. То е нещо като УПК, нещо като практическо обучение за гражданите в гражданското общество. Оставено само, обаче, то е напълно недостатъчно. И ние виждаме с болезнена яснота, че цивилизованата и демократична политическа процедура, оставена без съдържанието на зрялата политическа култура, е твърде недостатъчна... Нещо повече, стига се до положението отсъствието на зрялата политическа култура да обезсмисля донякъде цивилизованата процедура, която се оказва твърде бавна и дава множество възможности за политическо себеугодничество...

Мястото, където трябва да се формират основите и устоите на политическата култура на един народ, е средното училище! Там, където младия човек добива знания за всички основни области на живота и то в тези години от неговото развитие, когато той се осъзнава като гражданин и става пълнолетен и пълноправен. Именно в училището - единното, общозадължителното, средното българско училище, е мястото на онези знания и на онази грамотност, без които е немислима всяка политическа култура и наваксването на които е невъзможно във висшето образование...

Не е по силите ни да формулираме изчерпателно

съдържанието на понятията „политическа култура“ и „политически професионализъм“. Можем да смятаме за сигурно, обаче, че наред със знанията по история и философия, наред с познаването на националните ценности и традиции, политическата култура включва като централен свой елемент познаването на държавата и нейните органи, познаването на правото и неговите принципи, най-сетне познаването на Конституцията и основните права и задължения на гражданите. Това е една минимална и основна правна грамотност, без която е трудно да си представим не само политическата култура, но и една обикновена съвременна гражданска цивилизованост!

Въпросът нужна ли е такава цивилизованост и култура и има ли място тя в програмата на средното училище за народите, които с примирение наричаме „напреднали“, никога не е стоял! Напротив - десетилетия наред, а в някои страни още от миналия век, там съществуват идеи, механизми и програми за гражданско образование. Централно място сред знанията, без които един съвременен човек не трябва да напуска училище, заемат правно-политическите знания. Защото младите хора на една държава могат и да не знаят всичко за разпадането на атома и това няма да постави под съмнение бъдещето на страната, но ако те нямат правна грамотност, ако не са научени да познават и уважават законите - със сигурност и демокрацията, и самата държавност ще бъдат застрашени...

У нас, за съжаление, десетилетия наред нещата са стояли по различен начин. И, пак за съжаление, последиците днес са повече от очевидни.

Не е нужно да се връщаме назад и да си спомняме колко лишена от модерност и социална адекватност в някои отношения беше старата ни образователна система. Тя имаше задача да възпитава партийно униформени, идейно сресани и граждански неориентирани хора, които знаят за своето

общество главно това, което е идеологически удобно. В средното училище съществуваша две учебни дисциплини - „Морал и право“ в 8-ми и „Обществознание“ в 10-ти клас. Те бяха крайно и елементарно идеологизирани, напълно откъснати от реалния живот и не само че не печелеха доверието и интереса на учениците, но допълнително засилваха у тях комсомолското усещане за фалш и казарменост...

След 1989г., те бяха премахнати. Тяхното място, обаче, и до днес стои празно... Изминаха седем години, в които идеологическите догми не пречат, но всички опити за образователна реформа минават все встрани от нуждата за гражданско образование в училище. Тези седем години се оказаха недостатъчни, за да бъде изучен чуждият опит и да се създаде съвременен български модел за гражданско образование. Без да обвиняваме когото и да било, можем да заключим, че това изоставане се дължи най-вече на подценяването на значението, което имат гражданските знания за младия човек. Все още не е преодоляна напълно инерцията от онези времена, когато нашето училище даваше многостранни и богати знания по всички науки (и нашите ученици наистина бяха сред най-широкообразованите в Европа), но старателно избягваше всякаква подготовка за обикновения всекидневен живот... Днес нашето училище трябва напълно да се ориентира към онези знания, които са практически необходими и житейски приложими, които са ефективни и реално полезни на обикновения човек. Навярно с болка трябва да си признаем, че всестранно развитите личности от предишната епоха оставаха по своето недоразвити - те нямаша социална и политическа култура и в значителна степен бяха лишени от обществени инстинкти и ориентация.

И тъкмо тук идва ролята на гражданското образование днес - именно то може да даде всички онези практически, житейски знания, от които младият човек се нуждае, навярно, в най-голяма степен. Това са знания, грамотност и култура,

необходими както на отделния човек, така и на обществото като цяло - за да може да се напълни със зряло съдържание демократичната процедурна обвивка!

Правените в последните години опити да се създаде цялостна програма за гражданско образование в училище досега остават без краен резултат. Миналата година бе проведена международна конференция под егидата на ЮНЕСКО на тема: „Гражданско образование и култура на мира“. Уви, тя показва колко много сме изостанали дори спрямо другите бивши „идеологизирани“ страни...

Редом с това вече няколко години усилия в тази посока правят Катедра „Гражданско образование“ с ръководител доц. Румен Вълчев и Центъра „Отворено образование“. Необходимо е, обаче, те да бъдат съчетани с намеренията на образователното министерство и без по-нататъшно отлагане, поради идеини или лични съображения, да се състави и приложи, дори ако трябва пробно, завършена програма за гражданско образование в училище. Задачата на това образование не може да бъде друга, освен отглеждането на информирани, политически грамотни и житейски ориентирани граждани, които са готови да избират и да бъдат избирани по критерии, близки до идеята за политическия професионализъм...

Навярно няма да събуди спорове твърдението, че днешният българин е политически затормозен и правно неграмотен. За преодоляване на политическите следи от миналото, колкото и тъжно да изглежда, е необходима смяна на поколенията. Но за правното ограмотяване - и особено това на младите хора - са достатъчни няколко години.

Разбира се, нашата идея за национална политическа култура, се сблъсква с още едно голямо препятствие. Това е традиционното неприязнено отношение на българина към държавата, реда и закона. На български език и чрез която откровено е казано, че „Законът е врата в полето, през която минават само кравице...“ В последните няколко години тази

врата се премести от полето в небитието. Пируващото в живота ни беззаконие, съпроводено с безвластие и безхаберие в управлението през последните седем години, не само затвърдиха българския правен нихилизъм, но го и засилиха. Трудно ще намерите днес човек, особено млад, който да не е убеден, че „ред, законност и справедливост в тази държава няма...“

Всичко това кара исконния български индивидуализъм да търси противозаконни или поне покрайзаконни пътища за себеуреждане...

Ето това са двете основни посоки, в които трябва да се насочи „ентузиазмът“ на гражданското образование - наваксване на гражданската и правната неграмотност и липсата на политическа култура и преодоляването на политическия примитивизъм и негативното отношение към държавата, властта и закона...

Конституцията от 1991г. поставя ясно и недвусмислено пред днешните българи задача да създадат гражданско общество, правова и социална държава. И едва ли е нужно да търсим други схеми и идеи за образование, по-различни от идеите за гражданското общество и правовата държава. Нека се спрем на тях по-подробно.

1. ГРАЖДАНСКОТО ОБЩЕСТВО е естествената среда на правовата държава. То представлява такова устройство на обществените отношения, при което основна задача и мисъл на държавата и нейните структури е грижата за гражданите като цяло и за отделния гражданин в частност. Основен инструмент за въздействие и коригиране на държавата, за да може да изпълнява тя тези свои задачи, са неформалните, естествено възникващи свободни граждански сдружения. Следователно първа задача на т.нар. от нас „правно-гражданско образование“ е да зареди младия човек с идеята и убеждението, че именно той, отделният, пълноправният гражданин, е основната ценност на държавата и обществото. И че именно

той, отделният човек, заедно с всички останали хора, е най-голямата сила и най-важният фактор в съвременното общество. Ето това съзнание дълбоко липсва на съвременния българин. И прословутото българско търпение и социално примирение е една от неговите последици! И то е пък онова, което прави от германеца, да речем, гражданин за пример - и дисциплиниран, когато застане пред държавата си, и непоколебим, когато се изпречи пред негъзите ѝ!...

Нека няма съмнение - възпитаването на граждани със самочувствие, уверени в своите граждански сили и обществена значимост, е основна задача на всяко гражданско образование. Още повече в страна, където с векове, а особено силно в последните десетилетия и последните шест-седем години, се е натрупвало недоверие във властта като цяло, неприязън към държавата и пренебрежение към закона. На днешна България са и жизнено необходими хора, които знаят своите права и възможности, наясно са със своите задължения и познават механизма за защита на правата и изпълнение на задълженията. Защото цивилизованият свят в края на XX век не приема общества, които не почитат на осъзнатата необходимост от ред, дисциплина и законност и не се опират на жизнеспособни права и осъществими задължения на гражданите си...

Нека приемем за сигурно, че нашето общество ще започне да се развива нормално едва когато отделният гражданин приеме мисълта за закона, реда и дисциплината като необходими реалности и заедно с това осъзнае своята сила и своята значимост при решаването както на обществените, така и на личните си проблеми!...

2. ПРАВОВАТА ДЪРЖАВА е най-сериозното достижение на съвременната правна мисъл. Именно тя е държавата, която може да удовлетвори потребностите на гражданското общество. Нейните елементи са все инструменти на общественото устройство, позволяващи му да бъде хуманно, справедливо и граждански ориентирано, човешки полезно и

жизнеспособно.

2.1. Върховенството на Конституцията е първият белег на правовата държава. Всички основни обществени отношения и всички най-важни обществени ценности в една правова държава са уредени от Конституцията. Всички главни елементи на държавното устройство и държавното управление на правовата държава са закрепени в нейната Конституция.

2.2. Законността се изразява във факта всички основни обществени отношения, заложи в Конституцията, да са изчерпателно уредени със закони. И което е още по-важно за законността - тези закони да се прилагат и да се спазват.

2.3. Правовост на правото. За да бъде правова една държава, е необходимо не само да има закони и те да се спазват, но и тези закони да са справедливи и хуманни, приети при максимална обществена подкрепа и да са максимално адекватни на обществения интерес. Необходимо е също така пълно равенство на всички граждани и организации пред тези закони, пред самия правов ред.

2.4. Демокрацията е естествено присъща на правовата държава. Тя трябва да се разбира най-елементарно казано поне като свобода на мисълта, словото и печата; всеобщо, равно и пряко изборително право; политически плурализъм; неприкосновена частна собственост; свобода и неприкосновеност на личния живот; право на защита.

2.5. Разделение на властите. Този велик принцип на Просвещението в наши дни е значително усложнен и усъвременен. Освен трите основни центъра на държавната власт - законодателна, изпълнителна и съдебна - съвременна държавна постройка познава и властови центрове като Президента, Конституционния съд и Сметната палата, които не влизат в опростената схема на трите традиционни власти и имат именно задачата да стоят извън тях и да ги контролират и коригират.

2.6. Независимата и самостоятелна съдебна власт е едно

допълнително изискване на правовата държава, което не се удовлетворява достатъчно от идеята за разделение на властите. Ако се приеме, че законодателната и изпълнителната власт са във висока степен под обществен контрол и подлежат на корекция чрез демократичния изборителен процес, то съдебната власт има най-важната задача да гарантира и реално да осъществява защитата на правата и свободите на гражданите и спазването на законността в страната. Тъкмо поради това нейната независимост е естествено необходимо и задължително условие за правовост в държавата.

2.7. Ясен и пълен каталог на човешките права и свободи и действащ механизъм за тяхната реализация и защита. Новата българска Конституция почти дословно възпроизвежда всички важни текстове от международните документи и споразумения, посветени на правата на човека. Колкото до защитата на тези права - освен вътрешния правозащитен ред, днешният български гражданин, като пълноправен европеец, разполага и с възможността за защита на накрънените му права по реда на европейското правосъдие - чрез Международния съд по правата на човека в Страсбург.

2.8. Гражданското общество е, както споменахме, необходима и естествена среда за правовата държава. Без да прибавяме до изхабения пример за яйцето и кокошката, гражданското общество и правовата държава са взаимно свързани и едното не може да се осъществи без другото.

2.9. Признаването на международното право като част от правото на отделната страна, установено от чл. 5, ал. 4 от Конституцията, се смята за важна гаранция, че постиженията на световната хуманна и демократична правна мисъл ще намерят приложение във вътрешния правен ред на всяка държава. Необходимо е да се разбере и да се запомни, че международните договори, по които България е страна, които са ратифицирани, обнародвани и влезли в сила, са част от

вътрешното законодателство и то с предимство пред онези неговии норми, които им противоречат. Все още има среди от държавния апарат, включително и съдилища, които не знаят, че когато има противоречие между вътрешен закон и международен договор, се прилага разпоредбите на международния договор, а не на закона!

2.10. Наличието на орган за конституционен надзор, какъвто у нас е Конституционният съд, е последната важна предпоставка за съществуването и нормалното функциониране на една съвременна правова държава. Той естествено допълва и гарантира поставеното на първо място изискване на върховенство на Конституцията.

Без да правим подробен анализ, можем да приемем, че в една или друга степен всички изброени елементи на правовата държава са налице в днешна България. Въпрос на цивилизованост и развитие на обществото е тези формално съществуващи елементи да бъдат напълнени със съдържание и направени жизнеспособни и обществено полезни...

Изложихме накратко идеята за модерната правова държава, тъй като тя представлява една опростена и ясно описание на всичко онова, което задължително трябва да познава, разбира и осъзнава един съвременен гражданин. Всяка една от предпоставките на правовата държава е своеобразна точка от списъка на задължителните теми за изучаване в програмата по гражданско образование. Защото невъзможно и неестествено е да се изгражда правова държава от граждани, които не познават нейните елементи и не умеят да боравят с нейните инструменти.

3. ПРАВНОТО ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ. Това е може би най-важната, но в никакъв случай не първата част от програмата по гражданско образование в средното училище. За да се стигне до знания за държавата и правото е необходимо да са изучени редица други неща, включително и обща философия. Поради това считаме, че мястото на един курс по

право за ученици е не по-рано от 9-10-ти клас.

Нека отбележим още нещо: обучението по право, въвеждането на учениците в обществените правила и реалности, трябва да става по максимално достъпен и опростен начин. Езикът, на който ще се дискутират въпросите за днешната българска държава и право, трябва да бъде същият език, на който учениците разговарят. И този разговор трябва да бъде предельно честен и открит. Всяка патетика, обслужваща възпитанието в ценностите на дисциплината и обществения ред, би дала обратния ефект. Нека си спомним колко насмешка и недоверие будеха „Морал и право“ и „Обществознание“. Те бяха поднесени сухо, консервативно, с измислен и непечелещ доверие език и стил - и резултатът от тях беше още по-пълното отчуждение на младите хора от държавата и правото. Колкото до морала - в тези часове той будеше по-скоро насмешка...

С младия човек днес трябва да се разговаря открито, честно и свойски. Негъзите на днешния ден не трябва да се премълчават, не дай Боже пък да се отричат! Истината е, че днес има „мутри“, има „борци“, има „грога“, има „галаверу“, има и крещящо беззаконие... Нека внушим на младия човек неприязън към тези факти в живота ни като разговаряме с него честно и приятелски за тях. И като му обясним, че никои няма да го защити от тях по-добре, отколкото може да го направи той сам. И не по друг начин, а чрез правото...

За да изпълни своето предназначение, правното образование в училище трябва да отговаря на няколко съществени изисквания:

1. Да създава правилна начална представа за характера, организацията и управленските принципи на Българската държава.
2. Да представя основните права на човека, основните конституционни и морални принципи на обществото и механизмите за тяхната защита.
3. Да дава първа и най-обща представа за правото и

неговото значение, за идеите на Гражданското общество и Правовата държава като реално приложени обществени идеи.

4. Да създава вярна и правилна представа за реда и правилата в обществото и да възпитава патриотично и отговорно отношение към Конституцията, законите, реда и дисциплината, както и към нормите на морала, добрите нрави и българските традиции.

5. Да преодолява масовата незапознатост с основните положения в отделните правни отрасли и със средствата за защита на гражданите при различни често срещани закононарушения.

6. Да не противостои на недоверието, снизхождението и скептицизма по отношение на държавата, властта, законите и обществените ценности.

7. Да създава навики за изучаване и спазване, а не за заобикаляне и незначително на законите и обществените правила и традиции.

Б. ЗАДАЧИТЕ НА ВИШЕТО ЮРИДИЧЕСКО ОБРАЗОВАНИЕ

Във висшето образование, и по-специално във висшето юридическо образование, нещата стоят далеч по-просто. От една страна, тук не само че не трябва да се започва отначало и да се запълват празнини, но и съществува една повече от столетна традиция! Юридическият факултет на Софийския университет е създаден преди 105 години и за повече от век е дал на България една самостоятелна юриспруденция и десетки забележителни юристи!

Нито времето тук, нито собственият ни професионален ръст, позволяват по-сериозно разглеждане на висшето юридическо образование. Ще си позволим да се спрем само на няколко въпроса, свързани конкретно с Юридическия факултет на СУ „Св.Кл.Охридски“:

1. Новата учебната програма на Юридическия факултет на Софийския университет е в сила от пет години. Предстои

тази година да завърши първият випуск, обучаван по нея. До сега обаче се видя, че макар и да има някои недостатъци, тя е богата, разнообразна и модерна. Онова, което навярно не е достигна, от гледна точка на формирането на политически професионализъм, е присъствието на повече управленски и политически дисциплини. Неотдавна бе създадена специалността „Публична администрация“. Необосновано, според нас, тя беше поставена във философския факултет, вместо в юридическия, където е естествено и място. Вън от съмнение е, че най-важните знания за управленските кадри и най-важните елементи на политическия професионализъм, са правните. Навсякъде по света именно юридическите факултети са тези, които подготвят бъдещите държавници и политици. Тъкмо затова смятаме, че е необходимо навлизането на повече политически дисциплини - политология, социална и национална психология, теория на управлението, и ред други.

2. Като недостатък на преподаването в Юридическия факултет е недостигът на изявени имена от юридическата практика. Това трябва да бъдат както именити адвокати, прокурори, съдии и следователи, така и най-вече онези юристи, които представляват централните държавни органи - Главният прокурор, Министърът на правосъдието, председателите на ВКС и ВАС, Председателят на ЦИК, Председателят и съдиите от КС. От тях не трябва, разбира се, да се иска изнасянето на цял лекционен курс, но по отделни теми - въвеждащи или конкретни, тяхната поява пред студентите - с опита, който лично притежават и с авторитета на институциите, които ръководят, е съществено необходим! В този смисъл полезна и силно въздействаща би била поне една лекция пред първокурсниците по право от Президента на републиката и от Председателя на Народното събрание! Това би дало формално и емоционално доказателство за ангажираността на държавата в обучението и изграждането на подготвени юристи, а то ще рече - и на подготвени бъдещи политици и

държавници!

3. Традиционен недостатък на обучението в Юридическия факултет е неговата засилена схоластичност за сметка на практическите знания и умения. Това дълги години беше типична черта на цялото ни образование - средно и висше. В юридическото образование, обаче, което е почти безсмислено без практическо приложение, този недостатък се оказва съществен. Наложително е в учебната програма да се предвидят повече и по-разнообразни практически занятия - както в ежегодната учебна практика, така и в хорариума на отделните учебни дисциплини. Нека не прозвучи еретично - немалко юристи завършват Университета без да са влизали в Парламента, в съдебна зала, без да са чували обвинителен акт и адвокатска пledoария...

4. Към това трябва да добавим, че доколкото съществува практическо обучение в ЮФ, то е формално, често отлагано или отменяно поради стачки или други причини (както беше с нашия випуск) и напълно подценявано. Особено остро стои този въпрос при едногодишната следдипломна стажантска практика в съдебната система...

5. На последно място нека се спрем на още един будещ пристрастия въпрос - този за множеството юридически факултети в страната. Като повечето въпроси, на които се спряхме тук, и той има две страни. От един ъгъл погледнато, няма нищо лошо и страшно в съществуването на множество юридически факултети. Юридическото образование е във всички случаи много по-полезно и много по-приложимо практически от много други специалности. Колкото по-голям е броят на хората с широко правно образование - независимо с какво ще се занимават в живота - толкова по-широка е образователната основа на политическата и управленската култура. Няма държава, която да губи от това, че се увеличава броя на хората с юридическа образованост.

Другата гледна точка, обаче, ни отвеща да го

професионализма на обучението и адекватността на издаваната диплома. Тук, разбира се, близо двейсетте юридически факултета в страната смирено трябва да наведат глава. Не са повече от 2-3 учебните заведения, които предлагат цялостно и на необходимото равнище юридическо образование. Всички останали в една или друга степен стоят далеч назад... Това се дължи на липсата, както на подготвени преподавателски кадри, така и на традиции във висшите училища извън Софийския университет. Нека честно прибавим тук и още една причина - неестествената припнатост, с която се създаваха юридически факултети под всяка академична керемидга, както и очевидната печалбарска мотивация на този процес. Не особено основателния слух, че за юристите ще има много и високо платена работа, доведе до наплив към всякакви юридически читалища в големи и малки градове - срещу висока такса и голи обещания...

Огромната част от тези студенти ще бъдат излъгани. Това е грама, която може да се избегне. Тези млади хора - къде по-добре, къде не дотам подготвени, са нужни на България. Техните знания са по-близки до идеята за политическия професионализъм от общата ни правна неграмотност...

Възможният изход е във въвеждането на единни образователни изисквания - нещо, което вече се прави - и в установяването на единна изпитна система и централна изпитна комисия за всички юридически факултети в страната. Онези, които издържат изпитите си така, както студентите от Софийския университет - нека получат пълноправна диплома. Останалите или да учат още, или да получат диплома с по-ограничени възможности. Нека това бъдат юрисконсулти в предприятията и общини, нека бъдат специалисти по Публична администрация, нека бъдат бъдещи бизнесмени с широка юридическа грамотност, нека бъдат добре образовани полицаи или офицери от армията, нека бъдат дори учители в средното училище по дисциплините от програмата за Гражданско

образование! Възможности - много. И това са все капри, нужни на страната. На тях не трябва да им се дава право единствено да работят в съдебната система. Още повече, че възможностите и местата в нея никак не са неограничени, както мнозина си мислят... Разбира се, издаването на разрешения за създаване на нови такива факултети трябва да става много по-прецизно и по възможност да се избягва.

В заключение можем да обобщим, че ролята на правното образование за формирането на широка политическа култура у целия народ и за изграждане на истински политически професионализъм у една малка и подобрена част от него е централна. Не израз на професионално пристрастие, а на дълбока увереност е твърдението, че навлизането на правните знания в средното училище и професионализирането им във висшето са задачи не само неотложни, но и с голямо значение за бъдещите управленски процеси в страната. Сигурно е, че една от основните причини за политическата и управленска обърканост, в която се намира България днес, е отсъствието на зрял политически професионализъм. И сигурно е, че колкото по-бързо България даде правна грамотност и политическа култура на своите граждани, толкова по-бързо ще израснат и излязат напред онези политически професионалисти, онези доблестни държавници и честни българи, потенциал за които нашият ген несъмнено носи и появата на които нашият народ несъмнено заслужава!

**АТАНАС БУРОВ - ЕВРОПЕЙСКИ ВЪЗПИТАНИК И
ПРОФЕСИОНАЛЕН БЪЛГАРСКИ ПОЛИТИК**
Ирина Гроздева, студентка II курс
във факултета по журналистика и масови комуникации

Църковната борба като начален етап от общонародното движение за държавна независимост и първа политическа школа за българите, очертала развой на основните тенденции в нашия политически живот след Освобождението и до днес, принадлежи на поколението на бащите, чиято съдба бе свързана с периода на съзряване на идеята, за която синовете се пожертваха.

Именно през епохата на Възраждането угаснаха най-светлите имена на България, но нейното мъченичество роди и техните достойни продължители. Софроний Врачански бе дяко на Стефан Богориди, Раковски бе племенник на котленеца кап. Георги Мамарчев, Иларион Макариополски бе вуйчо на Димитър Буров, завещал име на търговец, banker и общественик, патриот и честен българин, което гордо защитава неговият син Атанас Буров.

Атанас Буров искаше да „изгори“ в политиката, както „гореше“ в живота един друг самотник на България - Яворов. Защото в политиката съществуват само два типа политически мъже: първите са като „железния светилник“, които „мъждукат“ с пламъка на устояването, оцеляването и превъзможването; вторите са като факлите, които с буиния огън на паисиевското бунтарство, Ботевата борбеност и целеустремеността на Дякона осветяват пътя на народа и предначертават ориентирите на бъдещето.

Съдбата на Атанас Буров е обща със съдбата на всички големи държавници - съвременниците им не могат да ги оценят, а е необходима перспективата на времето, за да бъдат видени в цялата им мощ. Блестящ в своята проникателност, самият Буров казва: „Те са като високите върхове на планините -

колкото се отдалечава, толкова по-високи изглеждат“.

Всъщност кой е Атанас Буров?

Той е роден на 30 януари 1875 година в Горна Оряховица. Неговият баща Димитър Буров е един от учредителите на Първото народно събрание, което разработва Търновската конституция; основател на Народната партия и израства като неин водач в Горна Оряховица и търновския край. Брат му Иван завършва във Виена и в продължение на 30 години е председател на Българска търговска банка - реорганизирана фирма на „Банка Д. А. Буров & Сие“. И бащата, и синовете оставят трайна диря в банковото дело, индустрията и политическия живот на България.

Обществено-политическата дейност на Димитър Буров наследява малкият му син Атанас, който достойно изминава първия път на българския държавник.

Действителната натура на бащата несъмнено изиграва ключова роля за формирането на личността на Атанас Буров. Строг, но не тираничен, той възпитава единствено със силата на личния пример. Останал от малък сирак, започнал на 11 години работа, Димитър Буров отрано осъзнава суровите закони на живота и завещава на сина своето житейско правило - че решаващ за успеха е не само шансът, а преди всичко трудът, пресметливостта, пестеливостта и неопетненото име, което и за приятели, и за врагове да означава доверие и непокупност. От него малкият Атанас се учи на ред и дисциплина, на чувство за отговорност, на семеен и родов морал.

Наред със семейната среда образованието е другият значим фактор за изграждането на бъдещия banker, политик и дипломат. След завършването на Априловската гимназия, която е най-престижното духовно и образователно средище в България по това време, Атанас заминава да учи правни и икономически науки в Париж. При избора на страната Димитър Буров се допитва до млади учени, общественици и утвърдени политици, завършили образованието си в Европа и впоследствие

отхвърля Германия като люлка на социалистическите идеи и Швейцария като средище на политически емигранти от цял свят. Франция привлича с учебната матовареност и с богатия културен живот на нейната столица. Материалната обезпеченост, гарантирана от бащата, е капиталовложение, което трябва да отвори пред младия Буров вратите на влиятелни френски семейства, да му помогне да почерпи знания и опит от научни специалисти със световна слава. От „парижкия период“ датира познанството на Буров с Реймон Поанкаре и близките отношения с Аристид Бриан, който отрано прозира заложбите на бъдещия български държавник.

В Париж Буров перфектно усвоява френския език, което му помага изключително много в неговите странични занимания в две основни насоки - интересът му към ролята на капитала за обществения прогрес и задълбоченото изучаване на историята на диктаторските режими. Категоричното му отрицание на диктатурата се формира у него още в студентските му години. Тези занимания по-късно се превръщат в твърди убеждения и след завръщането му в България намират пълна изява в неговата активна обществена, политическа, журналистическа, дипломатическа и парламентарна дейност. За взаимовръзката между образованието и държавната практика самият Буров казва: „Няма просперитет за една страна, ако държавниците ѝ не познават законите на политическата икономия, така както Паганини познава цигулката си. Той трябва да вади от нея всичко. Държавникът е длъжен да върши три неща неизменно: да подбира хората си, да познава съседите си и най-вече да знае политическата икономия. Да знае как и откъде ще излиза напото. Хлябът. Храната на народа, облеклото му, обувките му“.

След края на Балканската война, в която Атанас Буров участва като офицер, се разгръща същинската му политическа кариера - избран е за подпредседател на XV ОНС, два пъти министър на търговията в кабинета на Стоян Данев и в

коалиционно правителство на Александър Стамболийски. По-късно, през 1923 г., е един от основателите на Демократическия съговор, министър на външните работи във Втория съговористки кабинет на Андрей Ляпчев /1926-1931 г./ и министър без портфейл в правителството на Константин Муравиев /2-8 септември 1944г./. Талантливият banker, политик и дипломат Атанас Буров е осъден като народен враг на 24 април 1951 г. в Дряново и на 15 май 1954 г. след продължително боледуване умира в пазарджишкия затвор.

Каква личност е Атанас Буров? Как у него се борят и примиряват европейското и българското? Защо името му придизвиква често полюсни оценки: епикуреец, обичащ виното и жените, или сериозен политик; вулгарен циник, изтънчен европейец или истински българин; според историческата клюка - автор и участник в най-скандалните афери в България или почтен banker; антифашист, антикомунист, предател на българските интереси или родолюбец от най-висок калибър? Всеки опит да се абсолютизира личността му би бил недостоверен и погрешен.

Буров носи в себе си възрожденския идеализъм и вяра в силата на общността, народността, както и силния следосвобожденски индивидуализъм. У него възрожденските ценности /родът, българската духовност, народът и отечеството/ и европейското възпитание са взаимопроникнати; bankersката пресметливост, уникалната политическа прозорливост и чувство за историчност се съчетават във фигурата на блестящ дипломат не само в сферата на международните отношения на България, но и на умел балансър във вътрешнополитическите противоборства.

За Атанас Буров „лъвовете“ в световната политика са: Рузвелт, Сталин и Чърчил, а в България политиците от „голямото добро утро“ са: Драган Цанков, Митрополит Климент, Петко Каравелов, Иван Евстатиев Гешов, цар Борис III и баща му Фердинанд, а всички останали „са били или лоши

психолози, или лоши себелюбци, които опронастиха и себе си, и България“.

Величаещ или поругаващ политическите си приятели и противници, привидно противоречив, той е толерантен и винаги готов за сътрудничество със своите опоненти. Наследствен и последователен поддръжник на Народната партия, в полифонията на родното „филство“ и „фобство“, подкрепяйки Западните сили и Русия /но в името на българската кауза!/, човекът Атанас Буров остава предан докрай единствено на родината.

В най-критични за страната моменти Буров винаги отстоява принципите на демокрацията и парламентаризма и идеята за обединение на обществените сили за благоденствието и прогреса в България. В последната си реч от трибуната на народното събрание от 16 март 1934 г. политикът и дипломатът Буров прави рицарски жест, който ни е така необходим и днес: „Зле отиваме, а-га! Ще намерим ли сили във вас си, ще намерим ли сили в нас си като българи, които искат да живеят България в мир, да си подадем ръка, да впрегнем здравите сили на народа за една обща работа, да създадем, ако щете, едно временно примирие, за да можем в продължение на шест месеца или година да турим партийните си сметки настрана, да турим амбициите си под краката си, а пред нас да турим само България ... Да запазим България и от дясна, и от лява диктатура, да я запазим от катастрофа, да запазим парламентаризма, да запазим конституцията ... Ето една програма за управление.“

Български политик от европейска величина, високо образован, но открителен и безцеремонен, посветен на България, проникновен психолог на народа и политиците, Буров е предизвикателен и парадоксален и затова толкова български. Може би в тази негова парадоксалност на българин се съдържа обяснението за тъжната му съдба. У него родовата онаследеност, школата на бащата, европейското образование,

безграничната любов към родината, желязната дисциплина и трудът са не само предпоставки, но и критерий и най-висш коректив на неговия политически професионализъм. Затова и заветът му към младото поколение политици е следният:

„Не ви обещавам лаври, нито рози; ще срещнете по пътя си тръни, ще срещнете горчивини, ще срещнете противодействия и мъки. Усилията ви няма да признаят. Като умрете, може би ще се намери някой да каже блага дума за вас. Е добре, тъкмо затуй, защото вашата служба ще бъде много тежка, вие ще изпълните един свещен дълг към родината си“.

II. ДИСКУСИИ

Водещият заседанието:

Пристипваме към дискусия по изнесените до сега доклади. Думата се предоставя на г-н Ленко Лалов, отговорен служител в Министерството на външните работи на Република България.

Л. ЛАЛОВ, МВР:

Изкушен съм от това богатство на идеи, които бяха изложени от нашите уважаеми професори - и по отношение на политическия романтизъм, и на германизма и на особеностите на политическото любопитство на българина. Бих искал да разгледам една друга страна на въпроса, малко по-иллюстративна. В това кратко изказване искам да свържа и някои свои впечатления от работата си в Западна Европа в продължение на около десет години.

Във връзка с темата на дискусията за политическия професионализъм, искам да припомня една от големите идеи на Шопенхауер за световната воля. В нейната дълбочина върви линията за борбата на волюте. Започвам с това, защото в днешно време отново в изстрадала България сме свидетели на един почти спонтанен, а понякога продукуван от някои обстоятелства и личности стремеж да се представят нещата в някакъв розов цвят... Днес много се говори за хуманизма. Размишлявайки върху неговите съвременни стойности ние обаче рискуваме да търсим грехове на своя народ, забравяйки тази велика мисъл на Шопенхауер, а именно, че светът представлява борба на волюте!

В днешния свят, в който главната тенденция е интегрирането на Европа, ние наблюдаваме диалектическата закономерност на невероятна борба на воли и интереси. Ще илюстрирам това съвсем накратко. Във Франция, без да говорим за Льо Пен и неговия „Фронт“, е много силен

корсиканският стремеж за автономия. В Белгия, обръщат много голямо внимание на разпределение на интересите на френската и на фламандската общност. Канада го преди няколко месеца бе подложена на много силния натиск на Квебек да се отдели. Испания е друг подобен пример: много силен е натискът на баски и каталунци, които искат все по-голяма автономия. Ние бяхме свидетели как по време на олимпиадата в Барселона се издига каталунското знаме, а след това испанското! Като на една самостоятелна държава. Кралят на Испания Хуан Карлос при едно от пътуванията си в Каталуня, разговарял с върховния политически водач на каталунците и когато те му поискали още по-голяма автономност, кралят възкликнал: „Че ние така накрая ще стигнем до гражданска война!“ Другият отвърнал: „Не, не гражданска, а междудържавна война!“ Съвременници сме на силни олити за отделиране на Северна Италия от обединената италианска държава.

Всички тези парадокси всъщност са самата диалектика на живота, който се наблюдава и в химията, и в биологията - процесите най-често протичат в две посоки: съединяване и разделяне... това е диалектиката, която не е от вчера или от днес, а от Демокрит и Аристотел...

Ние трябва да избегнем стремежа на някои хора, които казват: „България е с много грешки, много слаба, много изостанала, дайте да се присъединим към Европа и всичко ще бъде наред!“ В този смисъл искам да цитирам проф. Марко Семов в неговата последна книга, който казва, че „колкото сме по-българи, толкова повече ще бъдем европейци“. Тази книга завърши един цикъл от три тома, който за мен е една библия. Редом с томовете на Симеон Радев, на Иван Хаджийски, това е едно фундаментално произведение както за нашата общественост, така и за нашата практическа работа. Българската държава трябва да използва това съкровище от информация, създадена от наши хора, които страстно са анализирали всички аспекти на нашия обществен живот, за да

ги въкара в учебните програми - защото тук точно за образованието говорим - поне на един факултет, на който мястото му е в Софийския университет - Факултет за външната и вътрешната политика на България!

Ние се втурваме да правим много промени в живота си от края на 1989г., а още не знаем всъщност България какво иска, къде отива, какво ще прави, кои са изконните ни ценности към които ще се стремим, основните направления на развитие, които ще следваме... Вестниците са пълни с какво ли не, но такъв анализ няма... Един такъв факултет, през който трябва да мине всеки български дипломат и политик - без значение дали е завършил Харвард, е безусловно нужен. Той трябва да запознава кандидатите за българска политическа кариера с изконните български ценности. В този смисъл поставяме въпроса, известен като принцип на английската политика: „Англия няма вечни приятели, Англия има вечни интереси“. Тези вечни интереси могат да се осъществят по следния начин: както има френско Висше училище за административни кадри, както има в Англия специализирани институти за подготовка на кадрите за политически живот, така да имаме и ние. Така ще се сложи начало на традицията. Защото новаторството без традиция, както и традиция без новаторство са обречени на пълен провал...

Надявам се, че не нарушавам никакъв регламент, но съм изкушен да кажа още няколко неща. За ролята на българската интелигенция: нека споделя една мисъл на Емилян Станев. Той изживява дълбоко със сърцето си всички вълнения и промени в България, докато е жив. Та той казва: „Нашите политици са били винаги обременени. В България винаги е имало катастрофи, беди и те не могат да освободят мисленето си за една България със своя политика и своя самостоятелност. Трябва да им помогнат българските творци, хората на душевността, защото те са освободени, те имат този размах, който е нужен!“

Аз съм дълбоко убеден в правотата на Емилян Станев,

но вижте вижданията на Асен Златаров и на Иван Вазов по този въпрос. Асен Златаров в Дневника си през 1915г. пише: „При тази гнила интелигенция, какви ли още по-големи страдания очакват България?!“ Иван Вазов ни казва почти по същото време: „Българските хайдутни преди освобождението бяха нашата интелигенция. Днес нашата интелигенция е чиновническа интелигенция.“

Затова аз мисля, че вместо да обвиняваме българския народ за били и небили грехове, както най-често се случва, трябва да обърнем погледа си към всички онези от нас, които се смятаме повече или по-малко за интелигенти. Точно ние трябва да излекуваме обществения организъм чрез скритите в него сили от наличието на мазохизъм. Именно творците, именно интелигенцията трябва да дадат онези компоненти, които са нужни за лечението на склонността с лека ръка да се обвинява българския народ. Защото българският народ се е доказал. Трябва да се докаже българската интелигенция. Защото има и псевдоинтелигенция...

Отново се връщам на борбата на волиите на Шопенхауер. Борбата на волиите продължава. И ние можем да помогнем, чрез изграждане на новото поколение, което ще влезе в политиката първо като мине през наши, български учебни заведения, за да им се представят българските интереси... Велекият генерал Дьо Гол казва относно интересите на държавите, че: „Държавите са студенокръвни чудовища“. Отношенията между тях се решават не в човешките отношения между отделни личности, а в сблъсъка на жестоки интереси. Ако ние смятаме, че това е минало и днес живеем в условията на шестващ хуманизъм - лошо се лъжем. Напротив, голяма битка предстои, за да заеме България своето достойно място сред народите. Както ни е завещал Васил Левски, България трябва да блести сред първите държави в Европа...

Водещият заседанието:

Думата се предоставя на проф. д-р Николай Мартинов, ректор на СУ „Св. Климент Охридски“.

Проф. Н. МАРТИНОВ:

За мен е много интересно да присъствам на този семинар, макар че съм представител на физиката и математиката, далеч от областта на обсъжданите проблеми тук. Но като интелектуалец и гражданин мисля, че те са интересни за всеки, включително и за мен.

Първите университети в Америка, доколкото съм запознат, имат за задача формиране на политическото мислене на нацията. И първият ми въпрос: „Има ли основание да се твърди, че развитието на сегашна Америка е свързано с първите тогавашни университети, които имали за задача и цел изграждането на политическото мислене и съзнание на нацията?“

На второ място: Кои елементи трябва да се зложат като предмет на образованието, които биха помогнали за изграждането на съвременно гражданско общество у нас като елемент на развита цивилизована европейска демократична държава, към каквато ние се стремим?

Трети въпрос: не е ли показателен фактът, че през кандидат-студентската кампания миналата година, най-високият бал е по специалността „политология“ и как трябва да се тълкува той?

Макар и късно, вече има предложение за създаване на нова специалност „Гражданска администрация“, има принципно решение за това и на Академичния съвет. Нещо повече, има предложение за създаване на факултет по политически науки! Мисля, че би било интересно да се обсъди този въпрос...

Водещият габа гумата за отговор на поставените въпроси.

Проф. МАРКО СЕМОВ:

Ще се спра само на един от поставените от проф. Мартинов въпроси. Останалите отговори ще предоставя на проф. Дойнов и на проф. М.Лалков. Въпросът за факултета на политическите науки, ще намери отговор, вероятно, от проф. Минчо Семов. Аз мога само да кажа, че това е една чудесна идея на сегашния министър на образованието проф. Иван Лалов! Мисля, че тази идея е даже позакъсняла, но мъдростта на нашия народ е в това, че той винаги се е успокоявал с философията: по-добре късно, отколкото никога... Това е идея, реализирането на която безусловно ще издигне престижа на нашия Университет.

Ще се спра с няколко гуми на въпроса за политическата култура в САЩ. Информацията ми е от посещенията ми в няколко университета по време на пътуването ми в САЩ през 1991 г.. Това бяха северозападния университет в Чикаго, Университета в Мемфис и един от Вашингтонските университети. Главен се интересвах от образованието по журналистика. Там сериозно са залягнали онези политически дисциплини, които формират една добре изградена политическа култура и задълбочени познания именно върху политическите процеси, които протичат в съвременното американско общество и в съвременния свят.

Към това мога да добавя някои впечатления за средните училища. Разбира се, съвсем точно можем да кажем, че българското средно образование е определено по-добро от това в САЩ. Там обаче преимуществата са на страната на висшето образование, където се набляга изключително много на специализираната подготовка в определена област. Например, хирургия, очни болести и т.н., се изучават десет години. Така се произвеждат специалисти, които знаят всичко, което може да се знае в определена област. Докато равнището на средното

образование изглежда значително по-ниско от нашето. До толкова, че в Банк ъв Америка, на предпоследния етаж, където работи елита на банката, се запознах с едно наше българче, което е със средно икономическо образование и само за 4 години престой в САЩ се издига до управленския елит на банка, която е една от най-могъщите банки в света...

Но да се върнем на нашата тема - във всички средни американски училища се изучава Конституцията на САЩ! А ние сме изритали гражданското образование от нашето средно училище. Голяма част от българите, като излязат на улицата, не знаят нито какви са техните права, нито задълженията им. Ние приехме демокрацията като право да правиш каквото си искаш - както на теб ти е удобно, както на теб ти е изгодно - това е демократичното... Ще дам само един пример. Преди година бях в Сухиндол, на Трифон Зарезан. Тръгна голямо множество, няколко хиляди души, по пътя към лозята... В това време един гарбовски „Москвич“, напире да задмине и да си продължи пътя. А трябваше да изчака само пет минути, за да може това множество да се отбие и да си влезе към лозята... Но „Москвичът“ не желаше да чака. Хората реагираха „Почакай пет минути, гледай колко хора има пред тебе...“. Той отвърна: „Какво искате вие, бе? Сега е демокрация, ще си правя каквото си искам...“ Изглежда крайно, но то е типична българска реакция. А тя е свързана с отсъствието на гражданско образование в днешното училище, една беда, която трябва в най-скоро време да бъде отстранена. Ние не можем да създаваме гражданско общество без гражданско съзнание. Идеята за гражданско общество без гражданско съзнание е празна бутилка, от която се опитваш да пиеш вода...

Това в САЩ са го постигнали. Затова и там конфликтите на всекидневни равнища, конфликтите, произлизащи от правата на административните власти, на полицията и на гражданите, са много по-малко, отколкото са у нас. За съжаление, у нас не само гражданите, но и повечето от служителите в

административните ни служби също не знаят какви са техните реални права като служители, нито какви точно са правата на тези, които са отишли при тях... Затова у нас крамолите във всяко учреждение са толкова много и толкова масови - защото там ние се опитваме да си обясним кой има право и кой няма. А това трябва да става в училище... Ето защо аз съм убеден, че този наш семинар дори само този въпрос да постави, дори само да го избистри, ще си е свършил работата. След това ще публикуваме изнесените доклади и ще ги подарим на нашите скъпи депутати, а и на всички заинтересовани страни.

Думата се предоставя на проф. г-р МИЛЧО ЛАЛКОВ:

Струва ми се, че въпросът за насаждането на национално съзнание, за възпитаването на гражданско самочувствие, за създаването на едно гражданско общество тук, в нашите условия и в географските координати на Западна и Средна Европа и САЩ, трябва да се постави върху различни плоскости. Преди всичко ние трябва да тръгнем от факта, че гражданско общество трудно се възпитава тогава, когато нямаме едно обединяващо национално съзнание и един рефлекс за национална принадлежност. Какво имам пред вид: националното съзнание в конкретния случай, и това го доказаха сръбските студенти, в по-малка степен и нашите, означава да съзнаваш не само общите си интереси в миналото, но и общите интереси и в настоящето и бъдещето! Това означава да се чувстваш част от едно цяло. И аз все си задавах въпроса - какво караше да речем един сръбски студент в продължение на три месеца - може да е препил през нощта, може да е бил с приятелка, в 11 часа да застава пред университета. Като по закон!

Тръгвайки от националното съзнание, струва ми се стигаме до извода, че нашият национализъм все още е укоренен назад. Проф. Д. Дойнов говори за романтичната украса, докато модерният национализъм на онези общества, които са крачка, две пред нас, там, където са и студентите, този модерен

национализъм - е стъпил с един крак в миналото, но задължително е обърнат към настоящето и към бъдещето на държавата. Но за мен стои въпросът: как национализмът на нашите млади хора да се корени в настоящето, когато те виждат състоянието на държавата...

Логично е национализмът на един американец да се крепи на настоящето и бъдещето, защото общо-взето САЩ имат едно кратко минало, но за сметка на това едно стабилно настояще и перспективно бъдеще. От тази гледна точка като че ли онези системи на образование, която аз лично познавам в германските и австрийските университети, поднася един пакет от социални и политически науки, в които няма едно строго разделение между философия, право и т.н., а едно преливане между тях. В резултат на това върху младото възприемчиво съзнание се нанася, в добрия смисъл на думата, един интелектуален удар, едно масирано гражданско образование!

Връщам се и към другата, традиционната страна на въпроса. Германските университети още със своето възникване, както и английските, и италианските, но в германските това е най-силно изразено, са представлявали едни затворени общности, от които регионалното самочувствие на студентското братство, по-късно се пренася на национална основа. Именно в тези затворени студентски общества - в Кембридж, в Оксфорд и пр., се възпитаваха хора, които трябва да стилизират в своето поведение и постъпки, най-добрия образец на нацията...

Нека не елеминираме чисто ритуалната, символната, но по същество твърде важна страна на въпроса - във всяко американско училище учебният ден започва с издигането на американското знаме и изпълняване на американския химн. Във всеки кабинет на началник, от какъвто и ранг да е, винаги стои знамето и портрета на съответния президент. Разбира се, аз не смятам, че това в България ще стане лесно. Няма да стане

лесно, защото по един начин се схваща властта в Съединените щати, по съвсем друг - в България. В САЩ властта е била един доброволен договор между свободни хора. Това са пилигримите, които са търсели опора във властта и не случайно и до днес шерифа се избира от хората и във всеки момент те могат да му свалят значката... У нас, обротно, раждането на нашата нация в условията на османската империя, създаде един деформиран генетичен инстинкт на отчуждение от държавата като субект, който стои извън нас и да се стремим по всякакъв начин да го „минем“, без да се сещаме, че държавата също ще ни „минее“ чрез данъчната си система... Това отчуждение между българина и държавата спъва силно процесите на националното себепознаване и утвърждаване и възпитаването на едно национално самочувствие...

Ако се върнем пак към САЩ, спомням си едно изказване на Клинтън, който каза, че ако се наруши, макар и малко, етническата квота на работните места, то от това ще произтече бунт на цялата нация! Той говори за „етнически квоти“ и „бунт на нацията“. Следователно „нацията“ са всички порториканци, ирландци, италианци и т.н. Същото значение в това понятие ще вкара и шведският крал. Но съвсем друго е то за един Милошевич, който от сръбската нация изключва албанците, хърватите, българите от Македония. Или Туджман, който ще изключи сърбите, словенците и т.н.

Така че, тази наша частична обремененост, плод на особеностите на региона, ще се преодолява в бъдеще трудно. От друга страна интереса към политологията трябва да се обясни с разкрепостяването на българското общество, с това, че политиката, както каза и проф. Марко Семов, стана обект на всеобщ интерес. Разбира се, тук аз изключвам тези кръчмарско-кафенетни диспути, в които за политика и футбол всеки е компетентен... Не приемам и това опозиционно и крайно отношение на българина по отношение на държавата. Това няма нищо общо с пруското преклонение пред държавния идеал. Това

е просто наследен критицизъм към държавните институции...

Думата се предгоставя на проф. г-р ДОЙНО ДОЙНОВ:

Разглеждайки сегашното състояние, без да имам претенции, че познавам цялата действителност, мога да се съглася с част от обвиненията, че всички страни на Балканите, повече или по-малко, тънат в национализъм. И че национализмът сега е най-голямата опасност за балканската сигурност. От тази гледна точка стигам до убеждението, че на нас ни тежи едно понижено самочувствие и сякаш чрез историческия романтизъм искаме да спечелим нещо за себе си, като в известна степен идеализираме и преувеличаваме своето място в света... Ето тази опасност, която е на крачка от национализма, сега съществува. Нека си припомним, че и по-рано, когато се изхождаше от класовата принадлежност, се опитвахме да се изкараме първите антифашисти в света...

Бих искал да кажа няколко думи за организацията на семинара. Много интересен е подходът на организаторите. В други случаи, когато отивам на един семинар, аз зная предварително всичко, или почти всичко, което приблизително ще кажат моите колеги. Докато тук ние сме не само субект, но и обекти на този семинар... Всеки от нас поотделно, колкото и високо да се намира в научната йерархия, беше накаран да се замисли върху поставените проблеми и да достигне до нови идеи и формулировки.

Ако успеем да извечелем най-важното, онова, което в момента е наложително да влезе в образователния процес и да стане тенденция за утрешния ден, това би било най-ценното.

Водещият предгоставя трибуната на доц. ТОДОР ТАНЕВ:

Съжалявам, че малко късно научих за тази конференция. Искам да се обърна към акад. Кеудеров. За радост, хората не са цифри, а социални единици и те правят не уравнения, а политика. Поради това поставям под съмнение всяко сравнение

между образованието по т.нар. „точни“ науки и образованието по т.нар. „хуманитарни“ науки. Напълно различни са техните цели.

Нека вземем отново за пример Съединените щати. Там образованието по гражданска култура е масово и задължително за всички. Един задължителен общообразователен предмет от 1 до 12 клас както и за всички студенти до втори курс на университетите. Той се нарича Civic education или Гражданско образование. Още от първи клас се разиграват различни етюди, разиграват се и се изучават социални роли и забраните, без да стават табута, се интернализират от всички...

По-нататък всички ученици изучават Конституцията, научават се как се гласува, как отделното дете и младеж става социално същество.

Не искам да подценявам отделните учебни дисциплини, но аз вече нищо не си спомням от бензолното ядро, от изобарите и т.н. А бях силен ученик... За сметка на това общественото образование днес е сведено до минимум. Това е недопустимо. Подобни дисциплини са задължителни в повечето страни по света. Затова смятам, че Министерството на образованието е голям глътник в това отношение на самото образование у нас...

Колкото до политическия професионализъм: хубаво би било ако действително се изпълни гревногръцката повеля всички в обществото да почива на научни методи... Рационализъмът съществува там, където има униформеност. Във висшите етажи на управлението рационализъм липсва по две причини: първо, няма „правила на играта“. Там не е като в икономиката, където е ясно, че единия иска да продаде изгодно, а другия да купи изгодно. Второ - няма ясни цели. В политиката целта се дефинира ситуативно. Поради това рационалните методи не могат да бъдат основни, а само помощни, защото правенето на политика е до голяма степен въпрос и на емоции, и на ценности и т.н.

Научността не е основното качество на професионализма. Професионализмът някъде се схваща като щатна бройка - който я е взел, той е професионалист. Има германска формула - доброто изпълнение на това, което е възложено, което влиза в „дължостната характеристика“. В Американската традиция отношението на клиентелата определят професионалиста. Критериите там са пазарни.

Мисля, че у нас този професионализъм ще дойде с масово гражданско обучение. То ще помогне за изграждане на гражданско общество, в което по естествен подбор ще се появят професионални политици.

И освен това мисля, че професионализмът ще дойде, когато се появи новото поколение...

Акад. ПЕТЪР КЕНДЕРОВ отговаря:

Само в едно нещо се различавам основно от мнението на доц.Танев. Основната цел на нашия доклад беше да се привлече вниманието върху един дисбаланс в образователната система. В областта на природо- математическите науки, тя предпоставя по-добри възможности за изява и развитие на талантите, отколкото в хуманитарната сфера. Това не беше опровергано от доц.Танев. Той обаче предлага решение, с което аз не съм съгласен. Той предлага „масово обучение по политически науки задължително“. Ако това се доведе до същия абсурд, на който до неоглавна бяхме свидетели, когато трябваше всички българи задължително да получат средно образование, то хич не е трудно да се направи, но резултатът може да бъде наистина едно повишаване на образователното равнище на хората, но може да доведе и до грастично намаляване на покритието на дипломата за средно образование. Ако много високо се вдигне летвата и няма кой да я прескача, ще трябва да се свали надолу... И тогава всеки ще полчава диплома, в която ще пише, че е учил политически науки, но какво е останало от тях...

Нека помислим също какво би станало, ако още от утре във всеки гражданско образование във всички училища. Ще се променят ли веднага нещата? Съмнявам се - та от къде ще вземем учители... И на ум не ми е идвало, че е редно един математик да прави препоръки... Но си мисля, че ако сега преместим центъра на тежестта и дисбалансът отиде в другата посока, резултатът няма да е по-добър. След някое десетилетие отново ще забележим, че има дисбаланс и той е добър за други лоши последици...

Онова, което трябва да се направи, е да се даде възможност за изява и развитие на онези, а те не са толкова много, които имат изяви качества в хуманитарната област. Така, както правим в природо-математическите науки: селекция и профилиране. Това е тайната на всеки успех: селекция и профилиране. Селекцията става на 10-11 години, когато децата с изпит постъпват в природо-математическите гимназии или в езиковите гимназии. Какво лошо би имало, ако подобна селекция действа с пълна сила и в другата сфера.

По въпроса как да се формира професионализма в политиката. Хубаво е, че никои не отрече, че професионализъм е необходим. Аз приемам дефинициите, които проф. Венедиков ни предложи - наистина професионализъм започва там, където нещо става професия... И ако не е необходимо за една професия да се получава адекватно образование, тогава що за професия е това?!

За да се постигне професионализъм в някаква дейност, тя трябва да се сравни с нещо друго. Един политик може да бъде преценен само ако бъде сравнен с друг и то който изпълнява същата дейност. Ние не можем да кажем дали един цигулар е по-добър от един виолончелист...

Много е важно обучението да създава практически, житейски модели, да е близко до живота. В обучението на пилотите, например, вече са направени тренажори, условията в които са много близки до тези на истинския полет. Такова

нещо не може докрай да се направи в подготовката за политическа дейност, разбира се, защото тя е много различна във всеки момент, но нещо подобно трябва да има.

В дискусията се включва КРАСИМИР ХАДЖИДАРЧЕВ, студент по журналистика:

Искам да споделя някои свои впечатления от последните няколко дни. Изпращах своя колежка за чужбина. Да, много от младите хора искат да отидат навън. Както каза г-н Лалов, там патентоват сегментите за двигатели, там правят компютри, там се реализират... Въпросът е защо е така? Отговорът е може би един - нашата система за висше образование не създава достатъчно предизвикателства за младите хора да се реализират тук...

Моего първо предизвикателство беше да вляза във Френската езикова гимназия в Пловдив. Имах много голямо желание, справих се. Второто ми голямо предизвикателство беше факултета по журналистика на Софийския университет. Въпросът е, че от тук нататък аз не виждам пред себе си никакви предизвикателства, които да ме теглят напред... Както каза акад. Кендеров, много по-лесно е да се реализира един човек в природо-математическа специалност, отколкото в хуманитарните. Българската хуманитаристика беше доста идеологизирана в последните 40-50 години...

Слушах сутринта доклада за ролята на германизма. Ами, ето - моите две колежки отидоха да учат в Бон и Залцбург - в две немскоговорящи държави, в които образованието за български студенти е безплатно! Докато аз, с моя френски и малко английски език, ако искам да отида във Франция, Англия или САЩ, трябва да си плащам сам... А както е казал Христос: „Оставете децата да гоудат при мен, след тях ще гоудат майките...“ По същия начин в момента Германия приласкава младото поколение на България.

Въпросът е, че тези хора, които не искат да емигрират,

а искат само да се учат и да се върнат, не намират шанса тук, не намират онова, което наричам „предизвикателство“. И, според мен, главният проблем, който трябва да реши академичната общност, е как да заинтересова младите хора да търсят реализация на своите знания, умения и интереси тук, а не в чужбина...

Къде ми отива на мен удоволствието и резултатът от това, че съм се ровил двайсет дни в библиотеките да събирам литература, когато на изпита бяхме 120 души в една аудитория, с етер и същи тест. И аз написах, каквото бях научил, но повечето седнаха, извадиха пищовите, преписаха и си излязоха със същия резултат като мен...

Освен това, не мисля, че със създаването на факултет по политология, проблемът за политическия професионализъм ще бъде разрешен... Май Жак Ширак е единствения голям световен политик в момента, който е завършил политически науки... Освен това, ако се въведе в училище, задължително за всички политология, ще стане така, че както учениците си бягат от часове по математика, така ще започнат да бягат от часове по политология...

В момента хуманитаристиката е като сградата на Факултета по журналистика - това е една много стара и красива сграда със своя атмосфера, но... покрит е и прогнил и тече и много неща трябва да се ремонтират...

Следват изказвания на други участници в дискусията:

СТЕФАН ЛАЗАРОВ, г-р по педагогика:

Научих от радиото за тази дискусия и голямо място да има място да се сегне, защото темата е особено интересна и важна. Тя е пряко свързана с плачевното състояние на България. Много въпроси се поставиха в изказванията и докладите. Но основният въпрос е защо стигнахме до това положение? Защо

днес българинът е преди всички комунист, монархист, републиканец, бесепар, седесар и пр., а едва след това българин? Защо българските политици загубиха това, което българската армия завоюва?...

Къде са корените на българския нихилизъм? Защо, когато Жан Вигенов нарече западните покрайнини „Източна Сърбия“ и българската интелигенция млъчи?! Според мен въпросът не е в народа, а в това къде сме ние, които трябва да служим на патристичната кауза и да задвижим оцеляването на този народ?

Аз се опасявам, че семинарът утре ще се закрие и ние пак ще замълчим. И събитията ще си текат покрай българската интелигенция. Затова предлагам под някаква форма - било като семинар или дискуссионен клуб - тази работа да продължи, да се обсъждат тези проблеми в още по-широк кръг, до тогава, докато България не си стъпи на краката...

ПЕТЪР ПЕТРОВ, историк:

Бих искал да сподея някои бележки по онова, което чух в изложението на г-н Атанас Семов.

Тук се говори за необходимост от правно образование в средното училище. Но не стана достатъчно ясно кои съставки на правото трябва да се изучават. Според мен безусловно задължително е да се изучават и положенията на международното право, и то не сухо теоретически, а със съществуващата истина. Да се знае какво е положението на българите под чужда власт и съответно на българите в „колониите“. Аз правя разграничение между тези две неща... Нарочно внимание трябва да се отдели на положението на българите в западните български покрайнини. Неотдавна излезе една приписка студия от г-н Стоян Бояджиев за ревизия на Ньойския договор и за връщане на западните покрайнини. При положение, че едната страна по договора - бивша Югославия - се е разпаднала, договарят трябва да се преразглежда...

Трябва да се обърне внимание, че правата на българското население в Западните покрайнини не се спазват. Това трябва да се знае в училище!

Второ. Спомена се тук за езика на учебниците. Да, той трябва да бъде честен, да бъде чист, ясен и точен български език. Големите наши правовежди от миналото и най-вече проф. Любомир Владкин пишат на твърде чист и хубав български език. И когато употребяват чужди термини, ги поставят в скоби и кавички. Тук трябва да си вземат бележка някои писачи на учебници... И дори, макар да прозвучи странно, си позволявам да направя предложение тази чуждица „юрист“ да се замени с българската дума „правоведец“... Тази дума не е измислена от мен, а е принос на проф. Стефан Младенов в неговия „Речник на чуждите думи в българския език“ от 1947г.

ЗДРАВКА КАРАИВАНОВА, ръководител на редакция „Педагогически издания“ - МОНТ:

Приветствам идеята да се въведе правното образование като част от гражданско образование в средното училище. Както е известно в момента МОНТ разработва единни държавни стандарти по всички учебни дисциплини. Там влизат и стандартите по гражданско образование.

Но аз си задавам въпроса - какво ще стане с правните знания на учениците, когато обществената практика реално ги деформира? Както беше казано, в нашето общество днес правните норми се използват по-скоро, за да бъдат заобикаляни, а не да бъдат основа за поведението на държавната администрация, политическия и стопански елит и на гражданите. И си задавам въпроса - какви умения ще дадем на учениците, когато не се предвижда гражданско образование за сега действащия политически елит, а той е в такава възраст, че поне още 10-15 години ще е реален фактор...

Проф. ИВАН КАЛЧЕВ:

Искам да отбележа, че докладът за Буров беше много интересен. В мен възникнаха няколко въпроса, но аз ще се спра само на един. Как си обяснява авторката на доклада, че такава интересна, оригинална и влиятелна личност със своите идеи и политически позиции, днес няма последователи. Съществува една регионална и много хилава партияка в Плевен - Народняшка партия, която сама се счита за последователка на делото на Буров. Излиза, че хора като Буров, които са актуални и днес, не пускат корен сред българския народ. Защо ние сме така несправедливи към такива личности, а иначе други, съвсем случайни хора, имат много поддръжници?...

Отговори на:

ИРИНА ГРОЗЕВА, студентка II курс - „Журналистика и масови комуникации“:

Въпросът за мен е кое е решаващото при формирането на Буров като политик? Атанас Буров е наследник на един утвърден голям банкерски род, получил е европейско образование и материална обезпеченост, която в България най-често липсва на политиците ни. За българския политически синдром е характерно, че у нас политиците влизат в политиката именно за да се обогатят, а не след като са го постигнали по друг начин... И другото, което силно го отличава Буров от преобладаващата маса политици, е огромното му родолюбие. Той е бил влюбен в България. И, позволете ми, да припомня нещо много интересно: когато настъпват критичните времена през 1944г. неговият политически противник Ал.Цанков, го кани да избягат заедно в чужбина. Буров му отвърща: „Един Цанков може да преживява навсякъде, но един Буров - не!“ И пред своя събеседник Михаил Топалов той споделя: „Обичам да ходя бос по ливадите, да бера гъби, киселец, цветя... Това се е запечатало в паметта ми! И това ще отнеса в гроба - зелени ливади и едно босо момче, което припка и пее... Къде, къде съм пял аз - тук, в

града? В Женева? В Париж? Никъде!... Либадата за мене е България. И аз - бос по нея..."

АТАНАС СЕМОВ, юрист:

Ще се опитам само с едно изречение да отговоря на един въпрос, на който всъщност готов отговор нямам... И за мен като млад човек стои въпросът за разминаването между знанията, които получих в Юридическия факултет и реалностите, които стоят извън неговите врати. Убеден съм, обаче, в едно: много по-трудно би се ширило беззаконието, много по-трудно биха се множали прегрешенията и много по-лесно би се постигнала възпиращата сила на санкцията спрямо пресъпленията сред един правно-грамотен народ, сред правно образовани хора, отколкото сред хора, които не знаят правата и задълженията си нито механизмите, чрез които да се защитават. В този смисъл е сигурно, че ако не една богата правна информираност, каквато трудно би могло да дава средното училище, то поне едни основни правни знания - за това как можеш да се защитиш срещу административните органи, срещу данъчната система, когато тя нарушава закона, какво може да прави полицията спрямо теб и какво можеш ти да поискаш от полицията; кои държавни органи те защитават и от кои трябва ти да се защитаваш... Тези и много други въпроси влизат в обхвата на онези правна грамотност, за която говорих по-рано и която според мен е задължително необходима на съвременния човек!

И още нещо: убеден съм, че беззаконието, което властва в момента у нас, не може да продължи дълго! Не може едно общество да продължи да съществува толкова силно изкривено. То рано или късно се изправя... И аз съм убеден, че процесите, които движат престъпността в днешните ѝ посоки, са на изживяване. И до няколко години нуждата от установяване на обществен ред ще стане по-силна и по-актуална. Точно за това време трябва да бъдат готови младите хора на България!...

И последно, свързано с това, което Преамбюла на Конституцията възлага на хората на България - правното ограмотяване на младия човек е предпоставка утре, когато той влезе в живота и познава правото, по-трудно да се примирява с нередностите, които вижда, оповавайки се на това, че все още не е заразен с недовърие към закона, а напротив - е запознат и възпитан по онези правни механизми, които, колкото и изключения да има, все пак действат и сигурно е - ще действат още по-ефективно след няколко години...

Доц. САШО ГЕРГОВ:

Нека поставим още един въпрос, който е изключително актуален и за нашата страна в последните 7-8 години... Реализацията на младите хора би следвало да бъде грижа и задача на тези, които са ги създали и от тяхната реализация зависи перспективата на държавата като цяло. Това мислене, на което се крепи развитието на напредналите държави, трябва да стане и наша практика... Би следвало да се зададе въпроса прави ли се достатъчно за реализацията на младите специалисти? Не са ли оставени на автопилот и дори не се знае има ли свобода „листа за кацане“...

Не случайно в последните години стана доста популярен израз: „Дялан камък - за нищо не става!...“ Защото се получава така, че с инвестициите, макар и малки, на държавата, с участието на квалифицирани преподаватели, у нас се създават образовани безработни... Навярно вече е време връзката „училище - университет - бюро на труда“ да отстъпи място на по-ефективната и по-морална връзка „училище - университет - потребители на кадри“...

Нека като сведение съобща, че в Центъра по професионално ориентиране към МОИТ е създаден един такъв модел. Той се оказва по-приложим в средното училище. Смятам, че най-активни в това отношение трябва да бъдат самите млади хора, самите студенти, нека те проявят по-голяма

инициатива.

Проф. ЙОРДАН ВЕНЕДИКОВ:

Аз си мисля, че погледнато в малко по-широк времеви период, обезценката на лева не е 1 000 пъти, както посочи проф. Вълчев, а 5 000 пъти или дори повече...

И още един съществен въпрос: Не смятате ли, проф. Вълчев, че правителството на проф. Любен Беров трябваше да направи обмяна на парите?

Проф. МАРКО СЕМОВ:

Аз, както винаги, съм респектиращо впечатлен от мнението на проф. Вълчев, който винаги ми е доставял удоволствието да говори просто за сложни работи. Това го могат наистина много подготвените хора.

Но сега, всички с Вас, по един или друг повод участваме в една или друга разработка, в осмислянето на един или друг проблем на българската държаavnост днес. Но, струва ми се, ние участваме, без да знаем най-съществените изходни данни, без които ние не можем да намерим адекватен отговор за днешния, а още повече за утрешния ден на българската държава. И моят въпрос е: проф. Вълчев, вие като водещ икономист на държавата в продължение на много години, като човек с европейско присъствие, би ли могъл да ни каже от гледна точка на икономическите интереси, на геополитическото място на България, за което той говори, всъщност нашата страна в чужди зони на интереси в момента е поставена? Кои са доминиращите интереси над България - тъй като без да сме наясно къде сме поставени в геополитическото пространство на Европа и на света, мисля, че всякакви прогнози за утрешния ден на България са обречени на голяма доза условност...

ЛЕНКО ЛАЛОВ, МВНР - въпрос към проф. Т. Вълчев:

Много пъти сме споделяли с много мои колеги, че вие сте

не само финансист на България, но сте и финансист от европейски мащаб, от международен мащаб. Това не е комплимент, а дълбоко убеждение...

Както казахте, България не се развива извън световната икономика, нито българските финанси се развиват извън българското производство. Въпросът ми е: как България ще се измъкне от статута си на, грубо казано, република с компрадорска буржоазия, „бананова република“ и на просяк, който лежи върху златна планина (известно е това сравнение за Чили). Как нашите финансови и стопански ценности ще ги насочим да спасят страната ни?

Вторият ми въпрос: споменахте за еластичността на финансовата система. Дали обаче не се стига до един еластичен разтягащ се маркуч, през който изтичат богатствата на страната и нейното бъдеще.

Третият ми въпрос е за съотношението между задължителното повишаване на жизнения стандарт на цялото население и в същото време отделяне на достатъчно голяма част от националния доход за инвестиции...

АТАНАС СЕМОВ, юрист:

Имам два въпроса, проф. Вълчев, които не бих си простил ако пропусна да Ви задам...

Единият: вече стана дума за това, че трябва да започне образоването на младите хора в училище. Може ли обаче да се направи нещо за наваксване на пропуснатото за тези, които вече са излезли от училище? За средното поколение и за по-възрастните хора - т.е. за тези, които в момента управляват страната и особено на онази част от тях, която наричаме политици? Може ли да се направи нещо, за да се навакса пропуснатото в политическата и икономическата им грамотност?

Вторият ми въпрос е за това - в какъв период, ако не се случат отново някакви непредвидени събития, може да се очаква

България да навакса пропуснатото в своето икономическо развитие и да постигне едни що-годе цивилизовани условия за живот. Зададох този въпрос преди време на акад. Илчо Димитров и той с философското примирение на историята ми отговори: „Не, няма да мине много време - нужни са може би не повече от 50-60 години...“ Това хвърли в ужас моята млада душа и много ми се хиска да чух отговор на този въпрос и от Вас. За нас, като младо поколение - а тук присъстват и доста студент - е нужно да знаем очаква ли ни скоро нещо по-добро!

Проф. ДОЙНО ДОЙНОВ:

Аз също бих искал да използвам случая, че общуваме с такъв човек като проф. Вълчев, да задам въпрос. Вчера моят колега проф. Милчо Лалков говори за германизма - за неговите културни аспекти и някои икономически въпроси. Аз лично се питам сега не сме ли свидетели на своеобразно преразпределение на сферите на влияние след спечелването на „третата световна война“? Жак Ширак беше на посещение в Румъния и заяви ясно пристрастията на Франция... В същото време Италия очевидно се насочи към Албания. Не е нужно да даваме още примери...

У нас виждаме някои неща, които, според мен, като че ли имат някакво историческо повторение: ако през 1871 г. Германия се обедини при Бисмарк, до началото на 20-ти век Германия нямаше преки икономически и политически интереси в България. В началото на 20-ти век интересите и към Турция и България бяха очевидно подчертани. И това беше прехода към Багдад и Мала Азия. Има ли в момента такова преразпределение на икономическите интереси и заедно с това и сферите на влияние?

Бих могъл да добавя и други аспекти - след обединението на Германия от 1989 г. до днес, е време когато Германия се съсредоточаваше в себе си, което, според мен, говори за подготовката на една нова бъдеща експанзия, този път към

енергийните източници, които през 21 век ще бъдат основен въпрос.

Отговорите на Проф. г-р ик. н. ТОДОР ВЪЛЧЕВ:

Накратко бих отговорил. Паричният обмен може да стане само по решение на правителството. Правителството на Димитър Попов не се реши на тази мярка, но тя имаше смисъл само ако е придружена с облагане на наличностите. Трябва не само да се смени едно за едно, но от определено равнище нагоре да се сменя две за едно, после три за едно и т.н. И по този начин да се засегнат не само наличните пари, но и спестяванията. Защото само 1/6 до 1/7 от парите са налични, а другите са безналични, но те са точно толкова пари, колкото и останалите. Но тогава това не можеше да бъде осъществено и технологически, защото нямаше напечатани необходимите банкноти, а ние и до този момент нямаме печатница и не можем бързо да печатам банкноти.

Подготовката на една банкнота при нашите усилия изисква минимум една година! А на серия банкноти - още повече... Възможно е, разбира се, подпечатване... Виждали сте, навярно, бразилски крузеирос с печат.

На проф. Марко Семов ще отговоря: не искам да се занимавам с този въпрос, както и с Вашият въпрос, проф. Дойнов за преразпределението на зоните - не съм специалист тук. Но очевидно се преплитат големите американски интереси в Турция, като голяма и въоръжена държава, която има ключови позиции в няколко направления: към Русия, като голям противник, в Централна Азия, където има тюркско население, направление към Близкия Изток, който е крайно нестабилен, към Балканите, които са също нестабилни. Турция като стабилна, добре въоръжена и добре развиваща се икономически в последното десетилетие, беше за американците изключително надеждна и важна опора. Сега те са разколебани поради тенденциите на ислямизма и това дава шансове да се увеличи интересът на

американците към България като евентуална бариера. Аз не съм привърженик на това противопоставяне „мюсюлмани - християни“, но такъв конфликт може да възникне...

Моите симпатии са на страната на европейската тенденция. Тук има и емоционални, и рационални фактори.

Вярно е, на другия въпрос, че само с пари и финанси не може, здрава парична система може да има само на основата на добро производство. Но как да има на базата на една икономика, която е намалила brutния си национален продукт с повече от 30%. И като става дума за въпроса на младия колега - кога и как ще се изкънем от нерадостното си положение, мога по-оптимистично да кажа, че големите системи, а държавата е една голяма система, имат способности да се приспособяват, те имат и своите дълбоки резерви. Това не е човек, който заболява и умира. Държавите не умират лесно. Те имат резерви в много посоки. Разбира се, възможни са и общества, които трайно деградира. И в историята има такива примери. Но аз мисля, че ние имаме предпоставките за по-добро развитие. Особено в областта на образованието. Не съм чул един чужденец да гоиде и да каже, че българската работна сила е лоша. Няма такъв! Всички казват, че хората ни са интелигентни, образовани, знаят езици, че са съобразителни. Е, като стана дума за германизма, може би в сравнение с германците сме малко разхайтени, хаотични - но чужденците казват, че когато сме мотивирани и организирани добре, работим изключително добре. Аз различавам на този фактор - образованието. А днес без образование още по-малко може, отколкото в миналото.

На въпросът на г-н Лалов - за спестяването и инвестициите - ще отговоря, че има класически формули, които значително се различават. Можем да постъпим като Япония и Южна Корея - много инвестиции, дълго време ниско жизнено равнище, което след това рязко гърбва напред. Погледнете японците сега! Друг е вариантът на Англия - с баланс за

паралелно развитие на едното и другото.

Дали може да се направи нещо за дообразоването на по-възрастните хора? Да, може, но ако те поискат. Мога да дам пример - г-н Дайзенбърг, председателят на централната банка на Холандия, който сега ще стане председател на Европейската централна банка, банката на Европейския съюз - значи много важна фигура, веднъж ми каза: „Аз в неделя съм на курс. Ще ме обучават по новите форми в областта на финансите - за паричните деривати. Представете ли си - председателят на банката на Европейския съюз казва: „Има неща, които аз не разбирам и отивам да науча!“...

Тъй че, ако искат нашите политически фигури да се гоучат, може да се гозони изпуснатото. Чудя се понякога на какво се дължи невероятният растеж на България от 1878г. до 1912г. За 30 години ние изпреварваме всички балкански държави. Навярно той се дължи на инерцията от Възраждането, на идеалите на Съединението. Но такова развитие не е изключено и днес. Има моменти, когато нацията се стяга, мобилизира и тръгва силно напред. Дано!

Продължение на дискусията:

КРАСИМИР ХАДЖИАНДАРЧЕВ, студент по журналистика:

Аз не съм убеден, че българската външна политика се прави от Външно министерство или изобщо, че се прави в България. Дълги години нашата външна политика беше подчинена на чужди решения. Провед се конгрес на Коминтерна или Социалната - БКП веднага претвъррява взетите решения в своята програма. Проведе се конгрес или пленум на КПСС - веднага БКП превръща взетите там решения в свои...

Позволявам си да не се съглася с проф. Минчо Семов, че Октомврийската революция е осъществена в една изостанала страна. Русия тогава е много по-силна от своите съюзници. На два пъти по българската телевизия беше излъчен един

интересен филм - „Русия - тази, която загубихме“, в който се прави сравнение между Русия по времето от 20-те години и Русия преди Първата световна война... Дори строежат на Байкало-амурската магистрала, която беше такава гордост, започва по времето на Царска Русия... И тогава са били полагани по 2 000 версти железен път годишно, а през 60-те години рекордът е 1 700 версти годишно...

Моето дълбоко убеждение е, че е крайно време в съзнанието на нашите държавници да бъде насадено старата максима на Англия за вечните интереси, вместо вечните съюзнции... И по митингите трябва да си вика не „СССР“, „САЩ“ и т.н., а да се вика „България“. Това не е национализъм - да обичаш родината си и да го заявяваш открито, не е и шовинизъм, а просто патриотизъм!

ЗДРАВКА КАРАИВАНОВА, редакция „Педагогически издания“ - МОНТ:

Аз съм историк по образование и не съм срещала в нито едно научно изследване върху българската външна политика да се упреква професионалната българска дипломация, т.е. хората от „кариерата“. Навсякъде се отбелязва, че неудачната външна политика се прави от водещите институции в държавата и най-вече от правителството... Друг е въпросът, че неосъществените политически илюзии и надежди са оправдавани с кагровите дипломати... Моят въпрос е към г-р Йордан Величков: Как оценявате от професионална гледна точка българската позиция в отношенията ни с Македония? Експертно ли беше изработена тя за двата официални езика? При евентуална смяна на политическото ръководство, следващият екип ще продължи ли да поддържа тази позиция и възможно ли е тя да бъде печеливша за преодоляване на противоречията, които имаме с Македония? Защо е очевидно, че имаме нужда от икономически отношения с Македония, които сега умишлено се спъват.

Вторият ми въпрос е какво е отношението на професионалната дипломация по въпроса за т.нар. „помашка нация“? И защо не чуваме официална позиция по този въпрос?

Проф. ЙОРДАН ВЕНЕДИКОВ:

Ако си представим, че в Македония се признае, че официалният език е български, то означава хората изведнъж да станат неграмотни. Та двата езика са се развивали отделно близо век! След като сме признали македонската държава, трябва да признаем и македонския език. И след това да влезем в Македония и да подхванем интензивни контакти. Това ни е много по-нужно. Разбира се, македонският език е един български диалект, който беше съзнателно и много „посърбен“, но ако с течение на времето се отворят границите и започне свободен обмен, сигурно много неща в този език ще се поправят и ще постигнем едно добро разбирателство с нашите братя...

ЛЕНКО ЛАЛОВ, МВНР:

Бих искал изцяло да подкрепя моя колега от Външно министерство г-р Йордан Величков. В професионалната дипломация - от началото на века, доколкото сме запознати с архивите, е имало много добре подготвени хора и дипломати професионалисти.

И ми се иска още веднъж да призова: да не се смачкваме, да не се свиваме сами пред авторитета на другите със страх да не би да пресилим нещо в нашата позиция! Чел съм в американски буквари и читанки, в които съвсем откровено се пропагандира върховенството на англо-саксонската раса, призована да управлява света. Разбира се, ние сме далеч да издигаме идеята, че българската нация трябва да управлява света! Но защо да се самосмачкваме?...

Искам да изразя и огромното си удовлетворение от изложението на проф. Минчо Семов, засега най-

жизненоважните въпроси на нашата история от Освобождението до днес. Но като специалист именно в отношенията със западните страни, област в която работя вече 30 години, бих искал да отбележа - неприемлива е позицията на българската интелигенция! Днес е пределно ясно, че жизненият стандарт, технологиите, пазарът, военната сила, са разположени на двата бряга на Атлантика... Трябва да си дадем ясна сметка - България е в Европа и то от най-древните държави на континента! И както се изрази германският посланик неотдавна, световната цивилизация е евроцентрична. България има щастието да бъде именно в този център на световната цивилизация! Тя е географски и геополитически свързана с тази Европа. А в българското общество днес ние продължаваме да умуваме - трябва ли да бъдем в Европа или в Азия. Ние трябва да сме самостоятелни, да сме си българи, и ако се развиваме нормално, никой не може да ни измести от Европа!...

ИРИНА АТАНАСОВА, студентка от факултета по журналистика, СУ:

Бих искала да задам един въпрос, който много често се поставя напоследък и в медиите: за отношенията на българската дипломация и емигрантските кръгове на България в чужбина, които знаем, че не са никак малко. И дали не е една от грешките на българската външна политика, че не се търсят по-тесни с тях? Защото едно лобиране за българските интереси несъмнено е много необходимо. Въпросът ми е какво се прави в момента по този въпрос и има ли някаква тенденция за променяне на положението?

Проф. ДОЙНО ДОЙНОВ:

Приемам с интерес разсъжденията на колежата Величков. Но бих искал да отбележа, че според мен външната политика и дипломатическият корпус не са едно и също нещо. Дипломатите

трябва не само да изпълняват българската външна политика, но и да влияят на онези, които я правят! Смятам, че този въпрос трябва да се засегне, когато се дообработи доклада на д-р Величков.

Мисля си за баланса на интересите в нашата външна политика. Ние винаги сме имали един максимализъм, когато сме преследвали националните цели. Но проследявайки европейското развитие и особено националните обединителни движения в Европа, пък и не само в Европа, те никога не са ставали глобално, цялостно и изведнъж, а постепенно и, бих казал балансирано спрямо други страни. Този глобализъм, който има в целите, поставени в даден период, са едни от големите ни грешки, които са допускани. Наскоро проф. Трайков разгледа, пък и аз сам имах възможност да се запозная, с една много широка документация по българо-гръцките отношения, от която се вижда, че през 1912г. напр. сме имали чудесна възможност да решим една част от националните въпроси, поне за Беломорска Тракия и Македония, на ниво двустранни отношения с Гърция. Но ние отидохме на едно цялостно решаване на въпросите... Да вземем само въпроса за Солун. Солун никога не е бил български. И от там понякога този наш национализъм остава вредни следи. Понякога в нашата външна политика общото се жертва заради частното. Често пъти заради определени интереси - на едно селище, на един район, на една покрайнина, сме готови да жертваме цялото и залагаме цялата си национална перспектива...

По доклада на проф. Минчо Семов ще кажа - той много ме заинтересува. Аз съм извел лично за себе си извод за нашите възможности за съхранение като нация. В исторически план, когато великите сили са сблъсквали интересите си на Балканите и са се обезвреждали взаимно, нашият национален интерес и нашата самостоятелност е била съхранена... И може би съдбата на малките държави е такава, че те трябва да гържат сметка за съществуването и бъдещето си, като

изхождат и от баланса и противопоставянето на великите сили, от тяхното присъствие и уравновесяване в собствения си дом.

ИРИНА ГРОЗЕВА, студентка от факултета по журналистика:

Много се изкушавам да споделя един въпрос. Вече се спомена тук, че когато министър-председателят Жан Виденов обяви, че нашите западни покрайнини са източни покрайнини на Сърбия, у нас нямаше никаква официална реакция. Искам да попитам има ли някакви вътрешни механизми в дипломацията за защита от едно такова предателство на министър-председателя на националните интереси. Имаше ли реакция във външно министърство на тази постъпка?

Д-р ЙОРДАН ВЕЛИЧКОВ:

Първият въпрос, уважаеми колеги, беше за обвиненията към дипломацията. Основно обвиненията се отправят не от нас, научните работници, а от политиците и политическите лаици. Не веднъж е казвано, че ние печелим на бойното поле, но губим на дипломатическата маса. На тази маса сягат професионалите, за да защитават това, което често пъти е трудно защитимо. Най-подробно съм проучвал протоколите на Парижката мирна конференция. Две делегации изпраща България на тази конференция. Първата делегация е комплектована от професионалисти, но и от политици. Жестоко сме били притиснати, главно от гръцката делегация. Изпращаме втора делегация, в която доминират професионалите и се води от професионалист. След няколкоседмични дебати, ние успяваме да изкараме гръците дължници за това, че бяха присъединили Егейска Македония! Това е нашата професионална дипломация.

Втори пример - за гръцките политемигранти. По едни изчисления на гръцката страна, трябваше да и дължим около 70 млн. \$ - за това, че са работили тук и т.н. След едни дълги пазарлъци, водени главно от нашата дипломация, н ни стигаме

до 6,5 млн.! Тъй чие, според мен, нашата дипломация се обвинява неоснователно. Тя провежда политиката, но тя не я формира. И затова наистина трябва да сме много прецизни. И гафове са правени, разбира се. През 80те години на XX век беше заставено тогавашното ръководство на Държавата да смени подхода си към нашата дипломация. До тогава беше немислимо човек като мен и някои други да стигне до ранг посланик - това беше абсолютно невъзможно. Но след като станяха сериозни провали - доста лекомислено скъсахме дипломатически отношения с Египет и други подобни провали последваха, и тогава стана кристално ясно, че не може повече да се прави дипломация с провалени партийни величия, а трябва с професионалисти! Но това беше след като десетки години изплахахме скъп данък на този подход...

По отношения на Македония! Мисля, че тезата, която се прие, е правилна. Ние просто загубихме няколко години. Битката за Македония предстои! През 1979г. в дисертацията си написах, че Югославия няма бъдеще. По този повод поставах въпроса за нашите национални интереси, а те са Западните покрайнини и Македония. Тогава смятах, че все пак може един ден да имаме шансовете да приобщим Македония, (не става дума да я присъединим към себе си). Сега виждам тези шансовете като много по-реални! Но това приобщаване ще зависи изключително от нивото на нашите политици и от опита на нашата дипломация. За съжаление в последните години ние не показваме нито опит, нито нищо...Необходимо беше да се намери формулата. А ние спряхме да контактуваме с Македония. А потребното е да сме близко до Македония, да ѝ влияем. Уви! През тези няколко години оставихме на всевъзможни престъпни организации и спекуланти да търгуват с Македония, вместо официално, организирано да поемем целия спектър от отношения с Македония. Аз и сега виждам един непрофесионален акт с отиването на нашия сегашен премиер в Скопие. Той е човек, когото аз дълбоко уважавам, който се различава от много досегашни политици,

които противопоставяха хората. Той е друг тип човек. Но неподготвеното му отиране в Македония взриви антибългарската пропаганда. Известна е позицията на Белград! Често пъти се говори за национализъм. Но аз бих попитал къде е нашият национализъм? Посочете пет партии, които имат териториални претенции - няма такива! Но в същото време няма нито една сръбска партия, която да не вижда Македония в рамките на Сърбия... И това е една предстояща голяма битка, за която ние не сме готови... И толкова време се въртим около въпроса за езика... Вместо да се намери модуса и да контактуваме - защото вакуум в международните отношения няма... Погледнете, онзи ден пишеше: „Затопяване на отношенията на Атина със Скопие“!...

Постави се въпроса за „помашката“ нация. Но той стои и за „шопската“, и други... Нашите съседи - всички до един - имат удивителен нюх към обстановката около себе си. Те много добре виждат, че България в момента е един болен човек, че България изживява дълбока криза - и в тази криза те естествено искат да се намесят... В същото време виждаме една Сърбия - воюваща, в тежък момент от историята си, която въпреки всичко не си позволи да забрави и за миг своите интереси. И тези интереси работят за доразлагане етнически на българската нация. Това е една линия на поведение, която още от 1950 година сръбите поддържат. Има сили, които са заинтересовани от разслояването на българската нация, а каква е реакцията на Външно министерство? То, според мен, реагира не така, както би реагирала всяка друга балканска страна. Та възможно ли е след като има около 250 000 българи все още в Егейска Македония, ние да не поставим въпроса за тяхната национална изява, или даже за правото на национално малцинство. Какъв невероятен шум би се вдигнал! Или да поставим въпроса, че част от шумалийските сърби не са сърби? Нямаме представа какво ще последва! Докато за „помашката нация мълчим“...

В тази територия е и въпроса за западните покрайнини.

И той също се свежда до нивото на нашите политици и управляващи. Не казвам „елит“, ние такъв елит нямаме, даже често пъти във вестниците пише за политическа „измет“. За защитата на гръцката национална кауза в Македония се провеждаха множество многомилонни митинги... У нас го няма това бугно и силно национално съзнание. Уви!

По отношение на работата с нашите емигранти в чужбина мога да кажа следното: имах възможност в края на 70-те и началото на 80-те години да работя в САЩ, а след това бях генерален консул в Канада. Защитата на нашите национални интереси беше недостатъчна, през 1979г. ми се наложи да прегледам всичко, което се намира в конгресната библиотека във Вашингтон. Оказа се, че по нашите национални проблеми съседните страни бяха издали стотици книги, за разлика от нас... Ние дори не успяхме да изпловтаме и този контингент от българи за свое лоби, голяма част от тях добри патриоти, а ние не ги търсихме за контакти десетки години. Тогава, когато можеше да се създаде лоби - в САЩ и Канада, където има няколко десетки хиляди българи - ние тези българи вместо да ги приобщаваме, ги противопоставихме един на друг. Национално безумие!

Спомням си преди 2-3 години, излезе в печата един от видните наши българи от Торонто, Борис Иванов. В голямо интервю на цяла страница във в. „24 часа“ казва: „Комунистите не можаха да разделят емиграцията, разделиха я демократите...“ И когато някой се чуди защо нашите задгранични българи ги няма тук, защо не инвестират, защо бягат от нас, отговорът е - ами защото тези, които се появиха, тук не ги пожелаха. Те си помислиха, че ще дойдат българите от чужбина да им вземат мястото... Но аз мога да ви уверя - те нямат такива амбиции и претенции. Те са си намерили мястото в живота си вече. Но те биха искали с нещо да бъдат полезни. А ние ги противопоставихме и оплюхме. Дори на един от най-заможни и влиятелни българи в Канада Игнат Канев - големия

български патриот му приписахме вина, че бил прал някакви 50 млн. долара. Та това е човек, който печели годишно няколко пъти повече...

Ние от тях не трябва да очакваме вече много... Ние отново ги обидихме!

Остава приятният факт, че последен контингент от българи, които отиват на запад, вече успяват. Имаше публикации, че сред тях имало криминални престъпници и т.н. Това не е така! Вече има хора, които започват да заемат сериозни позиции. В науката например - имаме първия професор в Торонтския университет, първия доцент в Йоркския университет, в Монреалския университет... Имаме бизнесмени, които вече се налагат... В близките години ние можем да разчитаме на тези хора - макар да се писа, че изтича на вън най-ценното от нацията. Това е колкото зле, толкова и добре...

Благодаря ви за въпросите.

Проф. МИНЧО СЕМОВ:

Бих искал да похваля Красимир за неговото интересно и убедително изказване. Но аз искам да дам едно разяснение по въпроса защо казвам, че Русия е била изостанала страна. Англия, когато за пръв път създава тъкачния стан, заедно с него се създава и нов тип отношения между хората. Той по-късно създава обществената атмосфера за откриването на локомотива, направянето на първите железници, по-късно за създаването на борсата, на банковата система и т.н. Тя е от нациите, които първи създават нови отношения и другите държави нямат избор, освен да ги следват. Русия не е от нациите, които създават нови отношения. Нито пък от тези, които ги изпреварват. За това съдейства и факта, че Русия още в първите две години на I-та световна война, претърпява огромни загуби - 8 млн. са само убитите и ранените. Румънската армия взема половината от европейската територия на Русия.

Става дума за това, че революции като английската и

френската, влияят на целия свят, защото те просто узаконяват една система от обществени отношения, която не може да не се приеме от всички останали. В това отношение Русия повлия само на няколко народи, които бяха изостанали, но не повлия на нито една напреднала държава.

Още един въпрос, който се разисква тук във връзка с международната политика. Става дума пак за това единство, от което винаги се ръководим и от което смятаме, че можем да спечелим. По линията на това „единство“ ние допуснахме и някои грешки. Какво пречееше на правителството и на МВНР, на дипломатическите служби и пр. да признаят македонския език и да работят с Македония, а ние тук, в Университета, да не го признаваме! Защо трябва непременно да сме единни. Ние можем да твърдим, че няма такъв език и няма такава нация, но да общуваме с тях... На практика е така, че ако ние имаме интензивно общуване с тях - търговско и културно - българското влияние там реално ще нарасне...

Водещият заседанието Проф. ЙОРДАН ВЕНЕДИКОВ:

Преди да дам думата на проф. Марко Семов за заключителни думи бих искал да изразя нашата обща признателност към двете фондации „Фридрих Еберт“ и „Дарование“, които осигуриха възможността да се срещнем и да поговорим толкова съдържателно! Искам да изразя надеждата, че тези две фондации ще осигурят и в бъдеще подобни срещи.

ЗАКЛЮЧИТЕЛНО СЛОВО
на проф. д-р фил. н. Марко Семов, при закриването на
семинара

Уважаеми колеги и гости,

Всичко хубаво има край. Нашата конференция също е в края си. И сега, когато тя завършва, можем да кажем: конференцията надхвърли задачите, които си поставяше предварително. Всички доклади, които бяха изнесени тук, бяха национално отговорни и изчерпателно разглеждаха поставената тема. Дискусиите, които се провеждаха между отделните доклади, бяха интересни, с участието на много хора и поставиха редица допълнителни въпроси. Общият дух на конференцията беше дух на единомислие по въпроса за нуждата и значението на гражданското образование и за възможностите и задачите при формирането на политически професионализъм в България.

В хода на конференцията пред нас бяха изложени гледни точки по следните въпроси:

1. Необходимостта от изучаването на дисциплини, формиращи гражданско образование и политическа култура в началното, средното и във висшето училища.

2. Освобождаване на гражданското образование от каквито и да било форми на идеологизация.

3. Навлизането и интегрирането на съвременна България в Европа означава пълноценно гражданско общество, което е невъзможно без политическа и правна култура.

4. Политическият професионализъм е въпрос на интуиция и инстинкт, но те могат да бъдат реализирани адекватно само при наличието на гражданска информираност и правна, икономическа и хуманитарна подготовка. Не на последно място отсъствието на езикова култура и недопустима самонадеяност в сложния микро и макро политически процес е забележителна беда на българските политици.

5. Доминирането на възловите политически места на хора с икономическа и правна подготовка, както и на масови познания по микро и макроикономика е наложително.

6. Очевидна е необходимостта от несмееянеми и деполитизирани висши експерти и специалисти за осигуряване на континюитет в основните национални цели.

7. Едноцветните екипи са грешка и беда в икономиката и управлението.

8. За изграждането на гражданско общество у нас е необходимо време, но то може да бъде съкратено и целта на този семинар беше именно тази! На българските политици им е нужна значително по-висока политическа и професионална подготовка.

9. Министерството на образованието следва да ускори въвеждането на адекватни промени в основното, средното и висшето образование с оглед във възможно най-кратко време от тези училища да излязат политически грамотни граждани, като условие за нормално гражданско общество, което и минимална база за развитието по-нататък на политически професионализъм.

10. Политическият професионализъм в крайна сметка следва да се изразява в адекватно отстояване преди всичко на българските национални интереси. Не се ли изпълнява тази исконна национална цел - можем да говорим за всичко друго, но не и за политически професионализъм. Както не можем да говорим за политически професионализъм, когато партиините интереси подменят или се поставят над националните интереси!

Обосновано е обобщението, че настоящият семинар постигна и дори надмина целта си. Единодушно е, струва ми се, и убеждението, че семинара бе с една добре намерена и особено значима тема.

Редом с плодотворната дискусия, настоящият семинар завършва и с две конкретни идеи, които предлагам да приемем

общо.

1. Декларация от участниците в семинара за значението на гражданското образование в основното, средното и висшето образование като задължителна предпоставка за формиране на гражданска и политическа култура и политически професионализъм. В тази насока е необходимо категорично ускоряване на усилията на Министерството на науката, образованието и технологиите за установяване на единни изисквания и програми по гражданско образование във всички степени на образованието в страната.

2. Създаване на дискуссионен клуб за грешките в българската политика и начините за тяхното недопускане в бъдещото управление на страната. Българското общество очаква подобна сериозна, отговорна, геидеологизирана и ориентирана към утрешния ген дискусия вече много години. Академичната общност ѝ я дължи.

В заключение, позволете ми да отправя благодарност към високо авторитетните учени и интелектуалци, които отделиха време и внимание за настоящия семинар и с присъствието и участието си спомогнаха за неговото високо равнище и ползотворна работа.

Нека изкажа и благодарността си към Фондация „Фридрих Еберт“, без чиято основна помощ настоящият семинар не би могъл да се осъществи и да си пожелаем съвместните ни усилия за развитието на научната и управленската мисъл в България да продължат.

Да благодарим и на нашите домакини от Софийския университет „Св.Кл.Охридски“, както и на голямата група студенти, проявили интерес към семинара и участвали активно и интересно в неговите дискусии.

Оставаме с увереността, че нуждата от подобни семинари е несъмнена, а ползата от тях – доказана.

ДЕКЛАРАЦИЯ

на участниците в семинара „Задачите на образованието за изграждане на политически професионализъм в България“

Конституцията на Република България поставя пред българските граждани неотложната необходимост за изграждане на демократична, правова и социална държава. Участниците в семинара са убедени, че изпълнението на тази повеля е възможно само от **високо образовани хора, с богата политическа, хуманитарна, икономическа и правна култура**. Постигането на тази култура е задача, чието отлагане всъщност е отлагане на развитието и преуспяването на България!

Днешният и утрешният ген изискват от нас да оценим значението на гражданското образование за изграждането на управленска култура и политически професионализъм. Силният ни национален ген и доказаните качества на българския народ са необходима предпоставка за постигане на тази цел. Ние се обявяваме безусловно за подкрепяне и ускоряване на усилията на Министерството на образованието, науката и технологиите за **въвеждане на геидеологизирано гражданско образование във всички основни, средни и висши училища в България!**

Българското училище (основното, средното и особено висшето) е мястото, където преди всичко трябва да се насажда и развива широката управленска и политическа култура. Нейното усвояване ще позволи у

нас да израстнат достойни граждани на достойно гражданско общество, като социална и духовна основа за формирането на качествени професионални държавници, от които България се нуждае и които несъмнено заслужава!

ПОДПИСАЛИ:

Акад. Петър Кендеров, проф. г-р Марко Семов, проф. г-р Тодор Вълчев, проф. г-р Дойно Дойнов, проф. г-р Минчо Семов, проф. г-р Милчо Лалков, проф. г-р Йордан Венедиков, г-р Йордан Величков, доц. г-р Сашо Гергов, Атанас Семов и др.

София, 1.4.1997г.

Зала 1,Софийски университет „Св.Кл.Охридски“